

Anne Hulikkala

**”Olen köyhä, mutta hyvinvoiva”
Pienituloisten opiskelijoiden kokemukset
köyhyydestä**

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma

Syksy 1999

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

SISÄLLYSLUETTELO

1. Muuttunut köyhyys ja arkielämän hahmottamistapa	4
2. Tutkielman toteutus	7
2.1. Aineisto	7
2.2. Opiskelija	7
2.3. Jyväskylän yliopisto	8
3. Tiedonhankintamenetelmät	8
3.1. Tutkimusprosessi	8
3.2. Teemahaastattelu	10
3.3. Haastattelujen kulku	11
3.4. Oma roolini	13
3.5. Miksi tutkimukseen osallistui enemmän naisia kuin miehiä?	14
4. Tutkielman tavoitteet	17
5. Opintotukijärjestelmän kehitys	18
5.1. Hatarat ensiaskeleet	18
5.2. Opintotukijärjestelmän kehitys vauhtiin 1960-luvulla	19
5.3. Opintolainasta siirtyminen kohti opintorahapainotteisempaan järjestelmään	20
5.4. Nykyinen järjestelmä muotoutuu	21
5.5. Opintotukijärjestelmän kehitys osana sosiaalipolitiikkaa	23
5.6. Koulutuksen funktiot	24
5.7. Opiskelijoiden selviytymistavat	25
6. ”Onhan se hyvä, että meillä on opintotukijärjestelmä ja lainaakin saa”	26
6.1. Opintotuen hyvät puolet	26
6.2. Suhtautuminen työssäkäyntiin	28
6.3. Lainanoton vastenmielisyys	30
6.4. Vanhemmat viimesijaisen turvan lähteenä	32
7. Miten tutkia köyhyyttä?	35
7.1. Teoreettinen käsite ja operationalisointitapa	35
7.2. Köyhyyden operationalisointi tulojen kautta	35
7.3. Köyhyyden operationalisointi elämäntavan kautta	36
7.4. Kaksoisehto	37
7.5. Miten köyhyys määritellään tässä tutkimuksessa?	37
8. Mitä on köyhyys?	39
8.1. Köyhyyden monimuotoistuminen	39
8.2. Köyhyyden määrittelyä	40

8.3. Mitä on opiskelijoiden köyhyys?	41
8.4. Mitä on huono-osaisuus?	44
8.4.1. Huono-osaisuuden muuttunut kuva	44
8.4.2. Huono-osaisuus ja syrjäytyminen	45
9. "Emme ole köyhiä"	46
9.1. Sopeutuminen elintason laskuun	46
9.2. Opiskelijoiden köyhyyden kokemukset	50
10. Mitä on hyvinvointi?	54
10.1. Eri tarpeiden suhde toisiinsa	54
10.2. Alimmalta ylemmälle tarvetasolle	55
10.3. Having, loving, being - kolme eri tarveluokkaa	55
11. Miten sopeutua köyhyyteen, niukkaan elämäntapaan?	57
11.1. Köyhyyden positiiviset puolet	57
11.2. Vähän resursseja, paljon hallintaa	57
12. Kuluttamisen monet merkitykset	60
12.1. Kuluttaminen ei ole vain tarpeiden tyydyttämistä	60
12.2. Kulutus identiteetin rakentamisen välineenä	61
12.3. Opiskelijat kuluttavat perustarpeisiin	63
12.4. Mistä opiskelijat luopuvat?	67
13. Opiskelijoiden suhtautumistavat rahattomuuteen	74
13.1. Kokonaisvaltainen suhtautuminen elämään	74
13.1.1. Köyhyys elämyksenä	75
13.1.2. Köyhyys pakkotilanteena	77
13.1.3. Köyhyys haasteena	80
13.1.4. Köyhyys elämäntyylin kannalta	82
13.2. Egoistit, säilyttäjät ja itsenäiset	84
14. Opiskelijoiden moninainen elämä	84
Lähteet	87
Liitteet	96
liite 1. Ilmoitus, jolla tutkittavat haettiin	
liite 2. Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat	
liite 3. Haastattelurunko	

"Olen köyhä, mutta hyvinvoiva". Pienituloisten opiskelijoiden kokemukset köyhyydestä.

Anne Hulikkala, Yhteiskuntapolitiikka, marraskuu 1999, Jyväskylän yliopisto, 95 s.+liitteet

TIIVISTELMÄ

Tämä tutkielma on Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen pro gradu-työ. Tutkimuksen kohteena ovat itsensä köyhiksi tuntevat opiskelijat ja heidän kulutukselliset valintansa. Tutkielmaan on haastateltu yhtätoista Jyväskylän yliopistossa opiskelevaa opiskelijaa, jotka eivät olleet nostaneet opintolainaa tutkimushetkellä ja jotka eivät saa vanhemmiltaan suuria summia taloudellista tukea. Tutkimukseen osallistumista ei rajattu iän eikä sukupuolen mukaan. Tutkimukseen osallistuneet olivat 20-45 vuotiaita. Tutkimukseen osallistui kaksi miestä ja yhdeksän naista.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten opintotuen varassa elävät pienituloiset opiskelijat kokevat köyhyyden ja minkälaisia selviytymistapoja opiskelijat ovat kehittäneet, jotta selviävät taloudellisesti niukasta arkielämästä. Mitä opiskelijat ovat mieltä niukan tuen antavasta opintotukijärjestelmästä? Kokevatko opiskelijat itsensä köyhiksi ja mitä tämä köyhyys on opiskelijoiden kohdalla? Minkälaisia keinoja opiskelijat ovat kehittäneet, jotta saavat perustarpeensa tyydytettyä? Suomalaisiin kulutusjuhliin opiskelijoilla ei ole varaa, joten on myös syytä kysyä, miten opiskelijat katkaisevat taloudellisesti ahdistavan arkielämän ja miten opiskelijat hemmottelevat itseään.

Kaikki haastattelut suoritettiin syys-joulukuussa 1998. Opiskelijat haastateltiin Jyväskylän yliopiston kirjaston kolmannessa kerroksessa sijaitsevassa ryhmätöhuoneessa (Etnologian kirjastossa). Tiedonhankintamenetelmänä olen käyttänyt puoli-strukturoitua haastattelumenetelmää, jossa edetään väljästi eri teema-alueiden avulla haastateltavien ehdoilla.

Tutkimus osoitti, että opiskelijat kokivat itsensä erityisesti rahallisesti köyhiksi ja tällä rahattomuudella on vaikutuksia myös opiskelijoiden muuhun elämään. Tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden tulot erosivat toisista, mutta siitä huolimatta kaikki kokivat itsensä ainakin rahallisesti köyhiksi. Tämä on todiste köyhyyden suhteellisuudesta ja siitä miten subjektiivinen kokemus köyhyys on. Opintotuen huonoimpana puolena pidettiin juuri sitä, että opiskelijoiden taloudellinen toimeentulo on liian matala. Tämän tuen heikkous vaikutti erityisesti opiskelijoiden kulutustottumuksiin, joissa korostui vaihtoehtoinen kulutus, uusien kulutustottumusten etsintä. Toisaalta opiskelijoiden sopeutumista tähän opiskeluaikaiseen köyhyyteen helpottaa se, että tutkimukseen osallistuneet opiskelijat olivat sisäistäneet opiskelijahabituksen, johon osana kuului vähillä taloudellisilla resursseilla toimeen tuleminen. Opiskelijat eivät nähneet rahattomuutta vain negatiivisena asiana vaan siinä nähtiin myös positiivisia puolia.

Avainsanat: opiskelija, köyhyys, rahattomuus, kulutus, habitus, niukkuus, opintotukijärjestelmä, elämänhallinta, elämäntapa

1. MUUTTUNUT KÖYHYYS JA ARKIELÄMÄN HAHMOTTAMISTAPA

Köyhyys on nykyisessä jälkimodernissa yhteiskunnassa hyvin moniulotteinen ilmiö. Köyhyyden moniulotteisuudesta seuraa se, että ei voida enää yksiselitteisesti määrittellä kuka on köyhä ja kuka ei. Köyhän ihmisen määrittelyä vaikeuttaa se, että köyhyys voidaan määrittellä hyvin eri tavoin. Köyhyyden lähikäsitteitä on huono-osaisuus, rahattomuus ja syrjäytyminen, joista jokainen käsite antaa erilaisen näkökulman köyhyyden määrittelyyn. Tässä tutkimuksessa käsitteellä köyhä opiskelija tarkoitan opiskelijaa, joka on rahallisesti köyhä, mutta jolla ei välttämättä ole muita vakavia hyvinvoinnin puutteita, vaikka rahattomuus vaikuttaa opiskelijan elämään kokonaisuudessa. Tutkimukseni keskeinen tavoite onkin tutkia rahattomuuden vaikutuksia opiskelijoiden elämässä.

Köyhyyttä tutkittaessa on yleensä pyritty selvittämään köyhyyden laajuutta, sitä ketkä ovat köyhiä ja mitä yksilöllisiä vaikutuksia köyhyydellä on. Köyhyyttä on tutkittu myös yhteiskunnan rakenteellisesta näkökulmasta ja köyhyyden suuruutta on tutkittu myös resurssitermein eli kuinka suuri on köyhien etäisyys köyhyysrajasta rahalla mitattuna (Heikkilä, 1992,53). Perinteisesti köyhiksi on määritelty työttömät, alkoholistit ja muut jo yhteiskunnasta syrjäytyneet ihmisryhmät. Kuitenkin myös muut ihmisryhmät esimerkiksi opiskelijat voidaan ainakin tulojen tasolla määrittellä köyhiksi. Korkeakouluopiskelijan opintotuki on 1540 mk/kk, mikä on vähemmän verrattuna esimerkiksi peruspäivärahalla olevan työttömän saamaan summaan. Mielenkiintoista onkin tutkia miten opiskelijat itse kokevat pienituloisuuden. Kokevatko he sen köyhyytenä ja mitä selviytymistapoja opiskelijoilla on, jotta he tulevat näillä pienillä tuloilla toimeen.

Opiskelemisen aloittaminen on vapaaehtoinen valinta, mutta nykyinen sosiaalipolitiikka aktivoi ihmisiä opiskelemaan. Koulutus on muuttunut elinikäiseksi projektiksi ja tämän seurauksena eri elämäntilanteissa olevat ihmiset opiskelevat. Opiskeleminen voidaan hahmottaa selvärajaisena elämänvaiheena, mutta opiskelevien ihmisten elämäntilanteet vaihtelevat toisistaan ja tämä voi vaikuttaa myös pienituloisuuden kokemukseen ja selviytymistapoihin.

Toisaalta koulutus ei takaa nykyisessä yhteiskunnassa varmaa työpaikkaa, vaikka korkeakoulutus onkin yksi tärkeä tekijä, joka parantaa yksilön asemaa työmarkkinoilla. Nykyistä yhteiskuntaa luonnehtii epävarmuus tulevaisuudesta. Tämän epä-

varmuuden joutuvat opiskelijat kokemaan kaksinkertaisena, koska he joutuvat elämään niukasti nykyhetkessä, mutta he joutuvat suuntautumaan myös epävarmaan tulevaisuuteen.

Jokainen yksilö joutuu rakentamaan tulevaisuutensa itse, traditioiden merkitys on vähentynyt ihmisten elämänkulun suunnittelussa. Tämän keskeinen muutoksen taakia yksilöiden elämänsuunnittelu on siirtynyt suurimmaksi osaksi heidän omaksi tehtäväkseen eli voidaan puhua ns. elämänpolitiikasta. Elämänpolitiikka on juuri sitä, että yksilöt tekevät entistä kokonaisvaltaisemmin omaan elämäänsä vaikuttavia valintoja (Giddens, 1991, 216-217) sekä arkisessa elämässä että suunnitellessaan elämäänsä pitemmällä tähtäimellä. Tämä suunnittelu ja arkielämän toiminta ei ole kuitenkaan helppoa, sillä kaikki on jatkuvassa liikkeessä. Jokaista toimintatapaa voi kritisoida ja tilalle kehittyy aina uusi toimintatapa (Bauman, 1996,22).

Opintotuki asettaa taloudelliset rajoitteet opiskelijoiden toiminnalle. Opintotukijärjestelmä on kehittynyt lainapainotteisesta järjestelmästä nykyiseksi opintorahapainotteiseksi järjestelmäksi. Opintotukijärjestelmä asettaa rajoitteet opiskelijoiden elämäntavan rakentamiselle, toiminnalle arkisessa elämässä. Yksilöllisellä tasolla elämänpolitiikan voidaan ajatella viittaavan juuri näihin yksilön elämäntavallisiin valintoihin. Opintotukijärjestelmä vaikuttaa valtiollisen politiikan tasolla opiskelijoiden hyvinvointiin, kurjuuteen, elämäntavallisuuteen ja itsensä toteuttamiseen. Opiskelijoiden yksilöllisen elämänpolitiikan näkökulmasta hyvinvointivaltion tulisi pyrkiä turvaamaan opiskelijoille olosuhteet, jotka mahdollistavat, että opiskelijat voivat tehdä omaa elämää koskevia järkeviä elämäntavallisia ratkaisuja. Hyvinvointivaltion tulisi tarjota myös aineksia, joista opiskelijat voivat rakentaa onnellisen elämän. Yhteiskunnan tulisi tarjota opiskelijoille sellaisia valinnanmahdollisuuksia, joiden seurauksena opiskelijat saavat tyydytettyä keskeiset tarpeensa ja voivat muokata elämästään tyydyttävän kokonaisuuden ja hallita elämäänsä. Elämänpolitiikka voi daankin käsittää yksilön tavaksi toimia hyvinvointivaltion sisällä (Roos ,1996,212).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia sitä, miten opiskelijat rakentavat elämäänsä opintotukijärjestelmän puitteissa. Opintotukijärjestelmää voidaan pitää tukijärjestelmänä, joka antaa liian alhaisen taloudellisen toimeentulon ja johtaa niukkaan elämäntapaan. Tosin sanoen tutkin opiskelijoiden yksilöllistä elämänpolitiikkaa eli elämäntavan rakentamista, miten opiskelijat rakentavat elämäänsä tekemällä valintoja. Valintojen tekeminen ei ole helppoa, sillä valintojen seurauksia ei voi tietää

etukäteen ja aikaisemmin tehty valinta voi rajoittaa tulevaa valintaa varsinkin kulutuksen alueella (Karisto, 1996,129, Bauman, 1995,2).

Kulutuksen merkitys on lisääntynyt, koska voidaan sanoa, että sen avulla monet ihmiset määrittelevät elämäntapansa (Bauman, 1999, 243-266). Opiskelijoilla olisi henkistä kapasiteettia kuluttaa ja tehdä valintoja, mutta taloudellisten resurssien puute voi rajoittaa näiden valintojen tekemistä. Tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä on se, mitä opiskelijat kuluttavat ja miten he kokevat tämän kuluttamisen niukoilla taloudellisilla resursseilla. Yleinen rakennemuutos kulutuksessa tulotason noustessa on se, että välttämättömyshyödykkeiden kulutuksesta siirrytään kuluttamaan vapaa-ajalla ja ylellisyshyödykkeitä (Helenius, 1996,36). Opiskelijoiden kohdalla kulutus ei välttämättä ole kovin ylellistä, mutta siitä huolimatta opiskelijoiden kuluttamisasenteissa voidaan hahmottaa eroja sen mukaan, mikä on opiskelijoiden kokonaisvaltainen suhtautuminen köyhyyteen.

2. TUTKIELMAN TOTEUTUS

2.1. Aineisto

Yliopistollinen opiskelu ja siitä saatava tuki on erilainen verrattuna esimerkiksi ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevan tukeen ja Jyväskylän yliopisto opiskelijan ympäristönä on erilainen kuin esimerkiksi Helsingin yliopisto. Varsinkin korkeakouluopiskelu muodostaa selvärajaisen, pitempikestoisen elämänvaiheen yksilön elämässä ja tämän vuoksi opiskelemisella ja rahattomuudella voi olla suuri subjektiivinen merkitys yksilölle. Aineistona tutkimuksessa on käytetty opiskelijoiden haastatteluita. Haastattelemi opiskelevat opiskelivat samassa yliopistossa kuin minä ja myös oma roolini tutkimuksessani oli mielenkiintoinen, koska olin samassa roolissa kuin haastattelemi henkilöt.

2.2. Opiskelija

Opiskelijaksi määritellään Tilastokeskuksen mukaan 15-74 vuotias henkilö, joka ei ole varus- tai siviilipalvelusmies, työllinen tai työtön ja joka on Tilastokeskuksen korkeakouluopiskelijatilaston mukaan syyslukukaudella läsnäoleva jossakin korkeakoulussa tai saanut Kelan opintotukirekisterin mukaan opintotukea syyslukukaudella (Lempinen, 1998, 25). Korkeakouluopiskelijoiden määrä on lisääntynyt viime vuosina. Tästä on merkinä se, että viime vuonna, 1998, suoritettiin ylempiä korkeakoulututkintoja 11 345 (Keskisuomalainen 11.2.1999). Lisäksi ammattikorkeakoulujen syntyminen koulutuksen kentälle on lisännyt korkeakoulullista opiskelua.

Opiskelijat ovat ainoa väestöryhmä, jonka on pakko ottaa lainaa, mikäli haluaa saavuttaa tulotason, jolla voi pärjätä. Opiskelijoiden tulot ovat vakaat, ne tulevat säännöllisesti aina kuukauden alussa pankkitilille, mutta pelkkä opintotuki on hyvin pieni summa elämiseen, sillä moni ei halua ottaa opintolainaa. Monelle opiskelemaan lähteminen aiheuttaa olennaisen muutoksen verrattuna aikaisempaan elämäntilanteeseen. Opiskelijaksi voi siirtyä monenlaisesta elämäntilanteesta esimerkiksi on voinut olla aikaisemmin töissä tai opiskelijaksi on voinut siirtyä suoraan lukiosta, jolloin on voinut saada vielä vanhemmilta taloudellista tukea. Nämä kummatkin tapaukset ilmenivät haastateltavieni joukossa ja kummassakin tulotason lasku on vahvasti ihmisen elämäntilanteeseen vaikuttava tekijä. Lisäksi samaan elämänvai-

heeseen kasautuu monia muita muutoksia. Muuttaminen vieraalle paikkakunnalle ja uusien ystävyysuhteiden solminen on asia, mikä voi viedä monelta opiskelijalta hyvin paljon henkisiä voimavaroja. Kuitenkin yhteiskunta odottaa nykyisin, että opiskelija valmistuu nopeasti ja siirtyy yhteiskunnan maksavalta opintotuelta työmarkkinoille.

2.3. Jyväskylän yliopisto

Koska opiskelen myös itse Jyväskylän yliopistossa oli helpointa, että hain tutkittavat Jyväskylän yliopiston opiskelijoiden joukosta. Jyväskylän yliopistossa on yhteensä noin 11000 opiskelijaa ja joka vuosi otetaan sisään yhä enemmän opiskelijoita. Tämä kuvastaa koulutuksen merkityksen kasvua yhteiskunnassa. Tämän seurauksena yhä useammat kokevat opiskelun elämänvaiheena. Jyväskylän yliopisto on maamme kolmanneksi suurin korkeakoulu, mutta Jyväskylän yliopistolla on maa-seutuyliopiston leima (Kivinen, Rinne, 1995, 106-107), joten voi olettaa, että Jyväskylän yliopistoon tulevat opiskelijat valikoituvat alemmista sosiaaliryhmistä kuin esimerkiksi Helsingin yliopistossa opiskelevat. Tällä voi olla vaikutusta siihen, miten opiskelija selviää ja kokee köyhyyden.

3. TIEDONHANKINTAMENETELMÄT

3.1. Tutkimusprosessi

Tutkimukseni aloitin tutustumalla köyhyyttä koskevaan kirjallisuuteen. Köyhyys oli teema-alue, joka kiinnosti minua, mutta minulle ei ollut selvää vielä se minkälaista köyhyyttä tutkisin. En ollut kuitenkaan kiinnostunut sellaisten ihmisryhmien tutkimisesta, joiden köyhyys on näkyvää yhteiskunnassa, joten valitsin tutkimukseni kohteeksi opiskelijat, joiden köyhyys ei ole yhteiskunnassa niin näkyvää. Tällä tarkoitan sitä, että opiskelijoita ei välttämättä aina yleisessä keskustelussa pidetä köyhinä, koska he saavat kuitenkin säännöllisesti rahaa. Aiheen valintaan vaikutti myös se, että aihe oli minua itseäni lähellä. Köyhyysteemasta teoreettinen tutkimukseni taustaa laajeni myös kohti elämänpoliittista keskustelua. Kysyn, miten opiskelijat pystyvät rakentamaan elämästään kokonaisuuden niukoilla taloudellisilla resursseilla ja miten opiskelijat kykenevät hallitsemaan tätä elämäänsä.

Aineiston hankkimisen aloitin laittamalla Jyväskylän ylioppilaslehteen syyskuussa 1998 ilmoituksen, jossa etsin köyhiä opiskelijoita, jotka haluaisivat kirjoittaa tai puhua kokemuksistaan. Tämä aineistonhankintatapa ei tuottanut muuta kuin kaksi vapaaehtoista. Seuraavaksi laitoin saman ilmoituksen paperilla kiertoon Jyväskylän Ylioppilaskunnan vippirahastoon, mutta tätä kautta en saanut yhtään haastateltavaa. Keskusteltuani asiasta seminaarissa, laitoin yliopiston ilmoitustaululle ilmoituksia, joissa muutin köyhän opiskelijan tilalle rahattoman opiskelijan. Köyhyys on kuitenkin terminä hyvin leimaavaa ja voidaan kysyä ovatko opiskelijat muilla kuin taloudellisella alueella köyhiä. Voidaan kysyä pitäisikö köyhyyden sijasta puhua rahattomuudesta. Tässä tutkimuksessa tarkoitan köyhällä opiskelijalla rahatonta opiskelijaa.

Näiden ilmoitustauluilmoitusten kautta sain haastateltavani. He ottivat minuun yhteyttä joka sähköpostitse tai puhelimitse ilmoituksen perusteella. Lisäksi tutkimukseen osallistui muutama kaverini, joilla oli köyhyyden kokemuksia. Näitä kavereiden haastatteluita käytin tavallaan esihaastatteluina, joilla testasin haastattelurunkoni toimivuutta. Nämä haastattelut otin myös mukaan tutkimukseeni, sillä ne onnistuivat hyvin. Haastattelurungon testaamiseen on paikallaan käyttää haastateltavina tuttuja, koska tuttujen kanssa juttu sujuu paremmin kuin outojen kanssa (Eskola, 1998, 89). Näiden haastatteluiden kautta huomasin, että haastattelurunkoni on hyvin laaja. En kuitenkaan jättänyt mitään kysymyksiä pois, mutta päätin, että joihinkin kysymyksiin yrittäisin kiinnittää haastattelutilanteessa enemmän huomiota. En jättänyt mitään kysymyksiä pois, koska laadullisessa tutkimuksessa jokainen havainto on tärkeä, joka edes jollakin tasolla liittyy tutkittavaan asiaan. Jokainen käytävissä oleva havainto tai tiedon sirpale on omaa laatuaan ja valottaa esiteltävää selitystä omasta näkökulmastaan (Alasuutari, 1994, 39). Kaikkia keskustelun piirteitä on pidettävä arvokkaina johtolankoina, jotka auttavat arvoituksen, tutkimusongelman ratkaisussa. Olennaista on laadullisessa tutkimuksessa löytää teoreettinen näkökulma, joka antaa merkityksen tehdyille havainnoille.

Suoritin haastattelut syys-joulukuussa syksyllä 1998. Ne tehtiin Jyväskylän Yliopiston kirjaston ryhmätyöhuoneessa, joka toimii samalla myös etnologian kirjastona. Ryhmätyöhuone sijaitsee Jyväskylän yliopiston kirjaston kolmannessa kerroksessa. Ryhmätyöhuone oli sovelias haastattelutilaksi: se oli tarpeeksi neutraali eikä liittynyt suoraan kenenkään kokemuksiin. Koti olisi voinut haastattelutilana voinut olla liian

subjektiivinen, koska aihe-alueena on kuitenkin arka aihe. Vain yksi haastateltava ehdotti, että haastattelu olisi voitu tehdä hänen kotoaan, mutta tämä haastattelu peruuntui sillä kertaa aikataulujen yhteensopimattomuuden vuoksi. Ryhmätyöhuoneessa on yksi iso pöytä tilan keskellä ja seinillä hyllyt etnologian kirjastolle. Se negatiivinen puoli ryhmätyöhuoneessa oli, että välillä kirjastosta saattoi joku tulla hakemaan jotakin kirjaa, näin tapahtui kuuden haastattelun kohdalla. Kaikissa tapauksissa haastattelu keskeytettiin, koska haastateltava halusi, että näin tehtäisiin. Toisaalta keskeytys saattoi katkaista haastateltavan ajatukset, mutta toisaalta muutama haastateltava ilmaisi, että se antoi lisää aikaa asioiden miettimiseen. Muutama ihminen kävi myös ovella kysymässä, oliko tila varattu vielä miten kauan, mutta nämä tilanteet eivät varsinaisesti keskeyttäneet haastattelua muuta kuin muutamaksi sekunniksi. Toisaalta en keksinyt muutakaan haastattelutilaa, koska haastateltavan koti ei olisi siis välttämättä ollut paras mahdollinen paikka. Yliopiston kirjasto oli paikka, jonka kaikki tunsivat ja jonka suurin osa tutkittavista halusi haastattelupaikaksi. Moni ehdotti esim. Yliopiston kirjaston kahviota haastattelupaikaksi, mutta nauhoittaminen ei olisi onnistunut tässä tilassa taustahälyn vuoksi eikä tilanteesta olisi tullut yksityinen.

3.2. Teemahaastattelu

Aineiston hankkimisessa käytin tiedonhankintamenetelmänä teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelumenetelmää. Haastattelun valitsin tiedonhankintamenetelmäksi siksi, että köyhyys on aihealueena kuitenkin sen verran arka aihe, että siitä avautuu puhumaan vasta, kun on ollut haastateltavan kanssa jonkun verran tekemisissä. Jos olisin laatinut etukäteen tarkat kysymykset en olisi päässyt käsiin tutkittavien päivittäisiin köyhyyskokemuksiin. Nyt saatoin myös itse esittää kysymyksiä, jos minulle jäi jokin asia epäselväksi, mikä toi tutkittavan todellisen elämän lähemmäksi. Toisaalta riippui hyvin paljon haastateltavista, että loppujen lopuksi päädyin haastatteluun. Etsiessäni haastateltavia ehdotin heille, että voin tehdä joko haastattelun tai he voivat kirjoittaa aineen kokemuksistaan. Kaikki tutkimukseen osallistuneet opiskelijat halusivat kuitenkin, että haastattelin heitä eivätkä he olleet kovin innostuneita kirjoittamaan aineita. Syyksi tähän moni ilmoitti, että jo opiskelujen puitteissa joutuu kirjoittamaan paljon ja tämän vuoksi kirjoittaminen ei kiinnosta vapaa-aikana. Kun rupesin myös itse miettimään asiaa lähemmin päädyin siihen, että haastattelu oli parempi tiedonhankintamenetelmä kuin aine. Haastattelussa pystyin itse vaikuttamaan siihen, että kaikkia haluamiani aihealueita käsitel-

tiin. Jos opiskelijat olisivat kirjoittaneet aineita en olisi voinut vaikuttaa itse niin paljon aineiden sisältöön, kun pystyin vaikuttamaan haastattelujen kulkuun. Holsteinin (1995) mukaan haastattelijalla on oma vastuunsa haastattelun kulusta. Haastattelija ei ole vain passiivinen kysymysten esittäjä vaan hän väljästi ohjaa haastattelun kulkua. Haastattelija siis antaa tutkittaville tilaa omien tuntemuksiensa ilmaisuun, mutta samalla ohjaa myös haastattelun kulkua.

3.3. Haastattelujen kulku

Haastateltavat suhtautuivat tutkimukseeni yleisesti positiivisesti ja näkivät, että tällaisella tutkimuksella on merkitystä. Alussa haastateltava saattoi tunnustella ilmapiiriä ennen kuin hän rupesi kertomaan tilanteestaan. Haastattelussa voidaankin jaoella erilaisia vaiheita, joita ovat tunnustelu, avoin kertominen ja oman kertomuksen jäsentäminen (Alasuutari, 1994, 83). Kaikkien haastateltavien kanssa pääsin avoimen kertomisen vaiheeseen. Eskola (1998, 15) jakaa tutkimusaineistot tutkijasta riippuvaan ja tutkijasta riippumattomaan aineistoon. Haastatteluaineisto on haastateltajasta riippuvaa, hän vaikuttaa sen muotoon, kun taas ainetta voidaan pitää tutkijasta riippumattomana aineistona. Toisaalta kirjoittaja kuvittelee kirjoittavansa jollekin tutkijalle, mikä voi vaikuttaa tekstin sisältöön, mutta tutkija itse ei voi tilanteessa olla samalla lailla vaikuttamassa tekstin sisältöön kuin haastattelutilanteessa puheen sisältöön.

En valinnut haastateltavia täysin sattumanvaraisesti vaan asetin eräitä kriteereitä köyhälle opiskelijalle. Opiskelijan on tultava hyvin vähällä toimeen, mikäli hän ei nosta lainaa ja tämän vuoksi halusin tutkia juuri niitä opiskelijoita, jotka eivät ole nostaneet opintolainaa. Lisäksi rajasin tutkimushenkilöiden joukosta pois sellaiset opiskelijat, jotka saavat vanhemmilta taloudellista tukea säännöllisesti. Opiskelijan työssäkäynti ei ollut tutkimukseen osallistumisen este, koska työpaikan saaminen edellyttää opiskelijan omaa aktiivisuutta kun taas vanhempien säännöllinen tuki on automaattisesti tuleva helpotus taloudelliseen tilanteeseen. Lisäksi se, että opiskelija joutuu käymään töissä vaikeuttaa opiskelua, kun taas vanhempien taloudellinen tuki helpottaa vain keskittymistä opiskeluun eikä vaadi opiskelijan omaa aktiivisuutta. Tässä tutkimuksessa köyhän opiskelijan tunnusmerkkeinä toimi siis se, että hänellä ei ole opintolainaa eikä hän saa vanhemmilta säännöllistä tukea. En asettanut tutkimushenkilöille rajoja iän, sukupuolen enkä opiskeltavan aineen suhteen. Holsteinin ym. (1995) mukaan erilaisten haastateltavien valinta on rikkaus ja se antaa

erilaisia näkökulmia, vaikka hankaloittaakin analyysin tekoa. Asetin haastateltavileni tulokriteerin, mutta muuten sallin vaihtelevuutta taustamuuttujien suhteen. On hyvin todennäköistä, että opiskelijoiden köyhyyskokemukset ovat erilaisia esimerkiksi iän ja kertyneen elämäkokemuksen suhteen. Tein yhteensä kymmenen haastattelua, joista yksi oli ryhmähaastattelu. Tässä haastattelussa haastattelin samanaikaisesti kahta opiskelijaa, jotka tunsivat ennestänsä toisensa. Lisäksi sain aineistoksi yhden aineen, jonka jätin pois analyysistä, koska se oli ainoa aineeni ja olisi mutkistanut analyysin tekoa.

Yhden haastattelun suoritin siis niin, että haastattelin samanaikaisesti kahta opiskelijaa. Tähän haastattelutilanteeseen minut johti sattuma eikä oma tietoinen suunnitteluni. Haastateltavat tunsivat toisensa ja heille kävi hyvin yhdessä haastattelu, joten ajattelin, että miksi en kokeilisi myös tällaista haastattelutapaa. Haastattelutilanteessa huomasi, että tilanteessa olevat opiskelijat innostivat toisiaan puhumaan aiheesta ja jokaisesta teemasta tuli runsaasti esille erilaisia kokemuksia ja näkökulmia. Huomasi myös, miten toinen muisti sellaista, mitä toinen ei muistanut ja toi ehkä esille toisen ihmisen elämästä esille sellaisia asioita, joita hän ei välttämättä olisi halunnut kokonaisuudessaan paljastaa. Ryhmähaastattelulle onkin ominaista, että yhteiset kokemukset tekevät käyttäytymisestä julkista ja tätä käyttäytymistä on vaikea salata sekä unohtamisen ja väärinymmärrysten tekemisen riski minimoituu, koska tilanteessa on kaksi toisiinsa vaikuttavaa henkilöä (Eskola, 1998, 97). Omaa rooliani tässä haastattelutilanteessa voidaan kuvata vain haastattelun ohjailijan roolina. Annoin teema-alueen, jota käsiteltiin ja kun kyseinen teema-alue oli käsitelty siirryttiin seuraavaan aihealueeseen. Tässä tilanteessa roolini oli se, että saatoin keskustelun alkuun ja olin sitten hiljaa (Eskola, 1998, 98). Minun ei tarvinnut motivoida haastateltavia niin paljon puhumaan kuin muissa haastatteluissa, koska haastateltavat motivoivat suurimmaksi osaksi toinen toisiaan. Voi sanoa, että ryhmähaastattelu muistuttaa enemmän monipuolista, jokapäiväistä keskustelutilannetta kuin standardoitua yksilöhaastattelua (Holstein ym., 1995, 71).

Haastattelut kestivät tunnista puoleentoistatuntiin riippuen siitä, miten puhelias haastateltava oli. Puolentoista tunnin haastatteluissa haastateltava ehti kertoa paljon köyhyydestä ja siitä miten se vaikuttaa hänen arkeensa. Haastattelut sujuivat hyvin ja kaikki haastateltavat suostuivat puhumaan aihealueista, mutta nälkä oli teema, josta kaikki eivät suostuneet puhumaan kovin paljon. Syynä voi olla omien nälkäkokemusten puute tai sitten termin negatiivisuus.

Olin etukäteen laatinut haastattelurungon, jonka pohjalta suoritin haastattelut. Tavoitteenani oli, että kaikista teema-alueista keskusteltaisiin, mikä onnistuikin. Se mihiin teema-alueeseen keskityttiin enemmän johtui haastateltavan preferensseistä ja siitä mitä teema-alueita pidin itse ensisijaisina keskustelun aiheina. Toisaalta minusta tuntuu, että haastattelurunkoni oli vähän liian laaja. Tavoitteenani oli, että keskustelu ei olisi vain köyhyydestä keskustelua vaan väliin voisi liittää myös kevyempiä teemoja, koska köyhyys aihealueena on kuitenkin hyvin paljon tunteita herättävä aihealue. Useat teemat toistuivat hieman eri muodoissa haastattelurungosani, mutta teemojen erilaiset ilmenemismuodot antoivat eri näkökulman käsiteltävään asiaan. Alussa esitin perinteiseen tyyliin taustakysymykset ja niiden avulla pyrin luomaan ilmapiirin, joka rohkaisi haastateltavaa puhumaan. Näin lyhyen haastattelun aikana ei voi kuitenkaan muodostaa kovin läheistä ja luottamuksellista suhdetta haastateltavaan, mutta läheisyyden tunteen muodostamista edisti se, että myös minä edustin haastattelutilanteessa opiskelijaa. Haastattelun hyvää ilmapiiriä osoittaa se, että sain hyvin runsaan aineiston, josta en analysoinut kaikkia osia. Erityisesti opiskelijayhteisöllisyyteen liittyvät kysymykset jätin vähemmälle huomiolle.

3.4. Oma roolini

Omaa rooliani haastattelussa on myös syytä pohtia. Myös itse olen opiskelija ja ainakin periaatteessa samassa tilanteessa kuin haastateltavat. Itse on kuitenkin koe itseäni rahattomaksi, koska minulla on säästöjä. Ilman näitä säästöjä olisin samassa tilanteessa kuin haastateltavani. Yksi kohderyhmän valintani perusta oli se, että halusin valita tutkimuskohteen, jonka elämästä myös itse tiedän jotakin. Tämä oma läheisyys voi helpottaa tutkimuksen toteuttamista, sen loppuun saattamista, vaikka toisaalta se voi aiheuttaa myös vääristymiä tuloksiin, koska oletan jonkun asian olevan yksioikoiseksi tietyllä tavalla enkä näe poikkeamia. Voidaan kysyä osaanko olla tarpeeksi objektiivinen aihealuetta kohtaan, johon liittyy myös minun omia subjektiivisia kokemuksiani. Voidaan ajatella, että tarvittava tutkimuksellinen etäisyys, objektiivisuus syntyy omasta teoreettisista pohdinnoista ja lukeneisuudesta (Eskola, 1998, 35). Tämä tarkoittaa sitä toisin sanoen, että tunnen aiheesta myös muuta kuin vain sen puolen, joka liittyy minun omiin kokemuksiini ja haastateltavieni kokemuksiin. Voidaan kuitenkin olettaa, että haastateltavien oli helpompi puhua asioistaan toiselle opiskelijalle kuin ihmiselle, jonka elämäntilanne olisi täydellisesti erilainen. Ihmiseltä, jonka elämäntilanne olisi täydellisesti erilainen puuttuisi tilan-

teesta esiymmärrys opiskelemisesta elämänvaiheena nykyisessä yhteiskunnassa.

Haastattelutilanteista ilmeni, että minun asemallani oli vaikutusta haastattelutilanteisiin, mikä käy ilmi seuraavasta haastateltavan kommentista

Miia: Tämä on hirveää, kun mä en tiedä minkälaisessa elämäntilanteessa sä itse olet, mä en voi sanoa asioita suoraan. Mun mielestä sellainen ihminen, joka odottaa rahat valmiina on jossakin mielessä luuseri. Anteeksi nyt....

En kertonut omasta toimeentulostani haastattelun alussa paljonkaan, koska se olisi saattanut vaikuttaa haastateltavien vastauksiin ja heidän suhtautumiseen minuun. Alussa kerroin yleistä tutkimuksesta: mihin tietoja tulisin käyttämään, nauhoittamisesta ja tietojen luotettavuudesta. Haastattelun lopussa muutama haastateltava kysyi minun omasta rahatilanteesta ja silloin kerroin minkälainen minun tilanteeni oli. Voidaan ajatella, että tutkimuksessani ei ollut tutkijan ja tutkittavien välillä riippuvuussuhteita, jotka olisivat vaikuttaneet tiedon saantiin. Haastateltavien osallistuminen tutkimukseen perustui vapaa-ehtoisuuteen ja ainakin näennäisesti roolimme haastattelutilanteessa olivat tasavertaiset (opiskelija-opiskelija). Toisaalta mikään tutkimus ja yleensä mikään kahden ihmisen kohtaaminen ei ole kaikkien valtasuhteiden ja hierarkioiden ulkopuolella (Alasuutari, 1994,92), mistä todisteena on edellä aineistosta lainattu lause. Haastattelutilanteessa minä olin tutkija, jolla oli lopullinen vastuu tilanteesta ja samassa tilanteessa oleminen herätti opiskelijoiden mielenkiinnon minun tilannettani kohtaan.

3.5 Miksi tutkimukseen osallistui enemmän naisia kuin miehiä?

En rajannut tutkimukseeni osallistumista sukupuolen enkä iän mukaan, koska halusin saada mahdollisimman monipuolisen aineiston. Ikäjakauma tutkimuksessani oli suhteellisen tasainen, mutta sukupuolijakauma oli epätasaisempi: tutkimukseeni osallistui yhdeksän naista ja kaksi miestä. Muissakin opiskelijoiden toimeentuloa koskevissa tutkimuksissa miesten aktivointi on ollut ongelma. Pasi Jaakkolan opintotukikeskuksen asiakkaille suoritettuun kyselyyn osallistuneista suurin osa oli naisia, 70% tutkimukseen osallistuneista oli naisia. Sanna Vesikansan (1997, 10) tutkimukseen, joka käsitteli opiskelijoiden toimeentulolähteitä, osallistuneista oli 66% naisia ja 34% miehiä. Seuraavaksi onkin syytä pohtia mahdollisia syitä siihen, mik-

si tutkimukseeni osallistui vain kaksi miestä.

Yksinkertaisin selitys sille, että tutkimukseeni osallistui vain kaksi miestä on se, että korkeakoulussa opiskelijoista on suurin osa naisia, Jyväskylän yliopisto on yksi naisvaltaisimmista yliopistoista (Kivinen, Rinne, 1995, 97-117). Toisaalta se, miksi minun oli aluksi yleensä löytää tutkimushenkilöitä sukupuolesta riippumatta, saattoi johtua siitä, että opiskelu työllistää yliopisto-opiskelijoita eikä heillä ole aikaa osallistua tällaisiin tutkimuksiin. Tämä ilmeni siitä, että tutkimukseeni osallistuneet eivät halunneet kirjoittaa ainetta omista köyhyyskokemuksistaan, koska he muutenkin joutuvat kirjoittamaan niin paljon opiskelujen takia eikä ylimääräiseen kirjoittamiseen koettu olevan aikaa.

Suomalaisten miesten ominaispiirteinä pidetään suullista kommunikaatiokyvyttömyyttä. Vaikeuksia voi olla mutta ne vaan todetaan eikä niitä ruveta analysoimaan ja miettimään sen tarkemmin (Roos, 1994, 22-24). Vaikeuksille pyritään tekemään jotakin, mutta näitä vaikeuksia ei ruveta työstämään tunnetasolla vaan suuntaudutaan siis toimintaan. Tämä voisi merkitä sitä, että miesopiskelijat eivät rupea analysoimaan köyhyyskokemuksiaan vaan he pyrkivät parantamaan elintasoaan esimerkiksi menemällä töihin sen kummemmin analysoimatta työn vaikutuksia opiskeluun. Toisaalta mies voi avautua puhumaan, jos hän kokee jonkin asian erityiseksi kriisiksi elämässään (Ojakangas 1994,42). Toisella tutkimukseeni osallistuneen miehen taustamotiivina voidaan hahmottaa tällainen hänen elämässään esiintyvä kriisi, joka aktivoi häntä osallistumaan tutkimukseeni. Jaakko mietti pitäisikö hänen käydä enemmän ravintoloissa, jotta hänen sosiaaliset suhteensa olisivat riittävän laajoja. Toisaalta tähän ravintolassa käymiseen hänellä ei ollut oikein varaa ja tämä aiheutti pienoisen kriisin hänen elämässään, josta hänellä oli tarve puhua. Hän pystyi puhumaan tästä, koska hän oli itse jo ratkaissut tämän asian eikä se enää vaivannut häntä (ks. Ojakangas, 1994,42)

Selviäminen on kunnia-asia ja se, ettei selviä, tuottaa syvää häpeää (Kortteinen, 1982). Matti Kortteinen toteaa yksinpärjäämisen eetoksen periytyneen agraariyh-teiskunnasta yksilöllisen markkinakilpailun tulkintakehykseksi. Tämä yksinpärjäämisen eetos koskee sekä miehiä että naisia, mutta se saa eri sukupuolilla erilaisia muotoja (Kortteinen, 1982). Mies ei voi myöntää epäonnistuneensa, hän voi kertoa sitten ongelmistaan, kun on onnistunut ratkaisemaan ne. Pärjäämisen eetoksen merkitystä miehille korostaa se, miten keskeinen merkitys työllä on miesten elämäs-

sä, kun taas naiset suuntautuvat enemmän myös muille elämän alueille esimerkiksi huolehtimaan sosiaalisista verkostoistaan. Naisille on olemassa sosiaaliset verkostot valmiina ja naisten on otettava huomioon nämä verkostot tavoitellessaan pärjäämistä, kun taas miehille nämä verkostot syntyvät vasta sitten, kun he ovat pärjäneet (Kortteinen, 1982, 81). Kun naiset ovat tottuneet ottamaan muut huomioon näissä sosiaalisista verkostoissa, on heidän helpompi puhua myös tuntemattomalle tutkijalle. Voidaan määritellä myös naisille ja miehille tyypilliset sosiaaliset verkostot: miesten ystävyys on usein toiminnallista ystävyyttä, joka perustuu oikeusetiikalle julkisessa elämässä laajemmassa yhteisössä, kun taas naisten ystävyys on kommunikatiivista ystävyyttä, joka perustuu vastuuetiikalle, luottamukseen yksityisessä elämässä ja tähän suhteeseen sitoudutaan erilailla kuin miesten toiminnalliseen ystävyyteen (Rawlins, 1992, 185). Miehille sosiaaliset suhteet ovat ennen kaikkea toimintaa, kun taas naisille ne merkitsevät mahdollisuutta läheisempään ystävyyteen, asioiden jakamiseen.

Rajasin tutkimuksestani pois ne, jotka ovat nostaneet opintolainaa ja voisi ajatella, että moni mies selviää taloudellisesti juuri nostamalla opintolainaa. Miehet ovat valmiimpia ottamaan riskejä, kun taas naiset korostavat varovaisuutta ja turvallisuutta elämässään (Honkasalo, 1990, 23-27). Opintolainan ottaminen merkitsee aina riskiä nykyisessä epävarmassa yhteiskunnassa, jossa ihmisen tekemät valinnat vaikuttavat toinen toisiinsa. Miehet ottavat helpommin tämän riskin kuin naiset. Miehet eivät ajattele, mitä lainanotto merkitsee tulevaisuudessa vaan heille on tärkeää, että he voivat lainanoton avulla nostaa elintasoaan tässä ja nyt. Miehet ottavat lainaa, vaikka voidaan ajatella, että miehet eivät ole yhtä halukkaita kuluttamaan kuin naiset.

Miehet voivat selvitä pienemmillä tuloilla, koska heidän tarpeensa ovat erilaiset kuin naisilla. Naiset kuluttavat enemmän omaan ulkonäköönsä ja vaatteisiin kuin miehet (Laiho&Savela, 1993,23) ja tämän vuoksi naisilla on vähemmän rahaa käytössä, mikä voi aiheuttaa rahattomuuden kokemuksia. Toisaalta voidaan määrittää myös miehille tyypillisiä kulutuksen menoeriä, joita on esimerkiksi urheiluvälineet ja virvoitusjuomien juonti.(Laiho&Savela,1999,23). On kuitenkin tutkittu, että naisten kulutuksessa keskeisemmällä sijalla on hedonistinen kulutuskäyttäytyminen, kun taas miehet kuluttavat rahansa järkevämmiin eivätkä niinkään etsi elämyksiä (Boedeke&,Mäki,14,1997). Elämyksien hankintaan ei välttämättä tarvitse tuhata paljon rahaa, mutta tällaisella asenteella yksilö on kuitenkin alttiimpi kuluttamaan.

4. TUTKIELMAN TAVOITTEET

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten Jyväskylän yliopiston opiskelijat tulevat toimeen opintotuella ja asumislisällä. Tilastojen valossa opiskelijoiden toimeentulo on matalampia eri väestöryhmistä. Joten tutkimukseni avainkysymyksiä onkin Miten opiskelijat tulevat toimeen 1540 markalla kuukaudessa? Onko ahdistavaa tulla toimeen näin pienellä rahasummalla vai onko jo totuttu opiskelija-ajan niukkuuteen?

Tavoitteenani on siis selvittää miten Jyväskylän yliopistossa opiskelevat tulevat toimeen, minkälaisia selviytymistapoja heillä rahattomina on. Kun ihmisellä on vähän tuloja käytössään, ajatellaan helposti, että hän on köyhä taloudellisesti ja tästä voi seurata köyhyys myös muilla elämänalueilla. Kokevatko opiskelijat pienillä tuloilla itseään köyhiksi? Ihmisen elämän voi rahan lisäksi tehdä rikkaaksi joku muu elämänalue kuin taloudelliset olosuhteet esimerkiksi ihmissuhteet. Köyhyyttäkin voi olla monenlaista nykyisessä hajanaisessa, monenlaisia aineksia sisältävässä yhteiskunnassa. Opiskelijoiden köyhyys on varmaan erilaista kuin täydellisesti yhteiskunnasta syrjäytyneen alkoholistin köyhyys. Onkin siis syytä pohtia minkälaista tämä opiskelijoiden köyhyys on ja miten he itse suhtautuvat siihen. Voidaan pitää esioletuksena, että opiskelijat ovat ainakin rahattomia, koska heidän tulonsa ovat pääsääntöisesti opintotuen varassa. Tavoitteenani on tutkia tämän pienituloisuuden vaikutuksia opiskelijan elämässä ja köyhyyden vaikutuksia opiskelijan elämänhallintaan.

Kulutus on elämänalue, johon köyhyys ensimmäiseksi heijastuu. Rahan puute vähentää opiskelijan kulutusmahdollisuuksia. Opiskelijan voi olla vaikea valita, mitä hän kuluttaa ja miten muokata arkielämäänsä niukkojen taloudellisten resurssien avulla eli toteuttaa ns. omaa elämänpolitiikkaa. Voidaankin kysyä, mitä opiskelijat kuluttavat ja miten he hallitsevat elämäänsä niukoilla taloudellisilla resursseilla. Opiskeluaika on kuitenkin pitkäkestoinen elämänaihe, jolla voi olla suuria vaikutuksia yksilön elämään.

5. OPINTOTUKIJÄRJESTELMÄN KEHITYS

5.1. Hatarat ensiaskeleet

Opintotukijärjestelmä muodostaa nykyisin opiskelijan pääasiallisen toimeentulon lähteen. Opintotuki koostuu nykyisin opintorahasta, asumislisästä ja markkinakorkoisesta opintolainasta. Anu Purhonen (1995) selvitti opiskelijoiden taloudellista tilannetta, toimeentuloa sekä lainanottoa syksyllä 1994 kyselyaineiston avulla. Kyselyaineiston mukaan opiskelukuukausien aikana opintotuen ja asumislisän osuus itsenäisesti asuvan korkeakouluopiskelijan käytettävissä olevista tuloista oli 69 % (Purhonen, 1995, 28). Purhosen (1995) tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli selvittää millä opiskelijat elävät, kun he eivät käytä koko opintukea eli lähinnä opintolainaa. Omassa tutkimuksessani ei ole tavoitteena selvittää opiskelijoiden erilaisten selviytymiskeinojen laajuutta, sillä näistä kaksi selviytymiskeinoa, lainan otto ja vanhempien tuki, rajattiin pois tutkimushenkilöitä etsittäessä. Tutkimusongelmani on ennemminkin tutkia, miten opiskelijat tulevat toimeen opintotuella ja mahdollisilla omilla ansiotuloilla. Tutkimukseeni osallistuneiden opiskelijoiden toimeentulon perustan muodostaa opintotukijärjestelmä ja on syytä myös tarkastella, mitä mieltä he ovat lainanotosta, työssäkäynnistä opintojen ohella ja vanhempien tuesta, vaikka he eivät itse välttämättä käyttäisi näitä selviytymistapoja.

Nykyisin opintotuella tarkoitetaan jonkin kodin ulkopuolisen tahon- tavallisimmin oppilaitoksen tai yhteiskunnan- antamaa, muodoiltaan vaihtelevaa koulutustukea (Autio, 1995, 1). Opintotukea on kuitenkin ollut aina keskiajalta, 1500- luvulta lähtien, vaikka sen muodot ja nimitykset ovat olleet vain erilaiset kuin nykyisin. Mutta niin kauan, kun ihmiset ovat opiskelleet, he ovat myös tarvinneet jonkinlaista taloudellista tukea tähän opiskeluunsa. Opintoihin annettavan tuen muodot olivat 1500- luvulla ja 1900- luvun alussa kuitenkin vielä alkeellisia, pitäjänavustuksia ja apurahoja seurasi erilaisten stipendien anto. Stipendien jälkeen tulivat opiskelijoiden tueksi erilaiset yksityiset ja julkiset lainat, mutta niiden merkitys jäi kuitenkin suhteellisen vähäiseksi. (Autio, 1995, 2-14) Opintolainarahasto perustettiin 1946, millä oli suuri periaatteellinen merkitys, koska se oli valtakunnallinen ja kun 1959 valtio rupesi takaamaan akateemista loppututkintoa varten korkeakoulussa opintoja harjoittavan ahkeran, vähävaraisen ja lahjakkaan opiskelijan opintolainoja, niin lainajärjestelmä parani. Lisäksi 1948- luvulla stipendijärjestelmä parani, kun ylioppilas-

lautakunta ja yliopistot jakoivat omille opiskelijoilleen stipendejä (Autio, 1995,14-18).

1900-luvun alussa Opiskelijoiden toimeentulon perustan muodostivat siis lainat ja erilaiset stipendit. Niiden merkitys oli kuitenkin käytännössä vähäinen opiskelijoiden toimeentuloon, sillä etuudet olivat pieniä valtion huonon taloudellisen tilanteen vuoksi ja tarveharkinta etuuskien antamisessa oli tiukkaa. (Autio, 1995,22). Tarveharkinta oli siis tiukka,tukea sai vain ahkera, vähävarainen ja lahjakas opiskelija. Tästä johtui, että opiskelijoiden joukko, joka sai tukea opintoihinsa jäi hyvin pieneksi. Opiskelijat elivät pääasiassa vanhempinsa tuloilla ja ansiotuloillaan eikä tällaisen opintotuen merkitys ollut opiskelijalle kovin suuri.

5.2.Opintotukijärjestelmän kehitys vauhtiin 1960-luvulla

Valtion taloudellinen tilanne parani 1960- luvulla ja nykyisen opintotukijärjestelmän perusta luotiin. Useat komiteat pohtivat 1960- luvulla, mihin suuntaan opintotukea tulisi kehittää esimerkiksi pitäisikö valtion taata opiskelijoiden lainat vai antaa korkotukea tai pitäisikö järjestelmää kehittää opintorahapainotteiseksi (Autio, 1995, 26-30, Ala-Vähälä,1988,5) Käytännössä toteutettiin yhteiskunnalle edullisempi opintotukimalli eli lainaan perustuva järjestelmä. Osaparannuksia opintotukeen tehtiin 1960-luvun lopulla esimerkiksi siten, että 1959 toiminnassa ollut valtioneuvostojärjestelmää laajennettiin. Aiemmin takaus oli kohdistettu ahkerille, vähävaraisille ja lahjakkaille opiskelijoille. Nyt takaukseen riitti normaali opintomenestys eikä takauksen määrää rajoitettu niin kuin oli tehty aiemmin eikä vanhempien taloudellinen asema vaikuttanut opintolain määrään. (Ala-Vähälä,1988,6-7). Tarveharkinta siis väheni verrattuna 1900-luvun alun tilanteeseen.

Kokonaisuudistus toteutettiin 1971, jolloin säädettiin opintotukilaki. Opintotuki tuli rakentumaan opintolainasta, jolle myönnettiin valtioneuvosto ja korkotuki sekä suorasta avustuksesta, jota nyt stipendien ja apurahan sijaan kutsuttiin opintorahaksi.(Autio,1995,33). Opintorahan osuus oli kuitenkin pieni, sillä järjestelmä oli lainapainotteinen. Esimerkiksi vuonna 1971 kaikista korkeakouluopiskelijoista sai opintolainaa 71%, vuoden 1973 jälkeen on lainansaajien osuus tasaisesti laskenut (Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus, 1983,5).Tämä johtui siitä, että taloudellinen lama saapui Suomeen 1975 ja vaikeutti esimerkiksi pankkien lainatoimintaa (Ks. Ala-Vähälä,1988,11-14). Tämän vuoksi opintorahan osuutta

nostettiin ja opiskelijoille annettiin ns. välillistä opintotukea esimerkiksi korkeakouluopiskelijoille ruokailutukea ja asumislisää. Opintorahaosuuden lisääminen kasvatti valtion menoja ja tämän vuoksi tarveharkintaa oli lisättävä. Alle 20-vuotiailla vanhempien varallisuus vaikutti sekä opintorahaan että opintolainan saantiin. Vähintään 20-vuotiailla itsenäisesti asuvilla vanhempien tulot ja varallisuus ei vaikuttanut opintorahan ja opintolainan saantiin, mutta kuitenkin vanhempien varallisuus vaikutti asumislisän saantiin.(Ala-Vähälä, 1998,15-16).

5.3. Opintolainasta siirtyminen opintorahapainotteisempaan järjestelmään

Opintotukijärjestelmä kehittyi yhä kirjavammaksi ja useita osa-alueita sisältäväksi (Välillinen opintotuki, asumistuki, opintovelkaisten korkotuet).Suoraan rahana maksettava opintotuki ei noussut tarpeeksi, jotta se olisi turvannut opiskelijan toimeentulon. Tämän vuoksi opiskelijat joutuivat turvautumaan vaihtoehtoihin toimeentulon hankkimiskeinoihin (ansiotyö ja vanhempien tuki), mikä aiheutti opintojen pitkittymistä. Tämä aiheutti huolestumista korkeakouluviranomaisissa ja tämän vuoksi useat komiteat pohtivat 1980- luvulla pitäisikö opintotuki kehittää opintolaina-vai opintotukipainotteiseksi. Opintorahapainotteisuus keräsi enemmän kannatusta opintotuen uudistamisen linjana, mutta samalla vanhempien tulot ja varallisuus otettiin huomioon vanhempiensa luona asuvien opiskelijoiden osalta siihen asti, kunnes opiskelija täyttää 24 vuotta.(Kurri,1990,7).Tämä vähensi valtion opintotukimenoja. Itsenäisesti asuvilla alle 18-vuotiailla vanhempien tulot ja varallisuus vaikuttivat opintolainan saantiin vuosilla 1983-1984 kun taas opintorahan perusosaan vanhempien tulot ja varallisuus vaikuttivat kaikilla alle 20 vuotiailla. Itsenäisesti asuvien osalta vanhempien tulojen ja varallisuuden vaikutusta asumislisään on asteittain heikennetty ja 1990- luvun alussa vanhempien varallisuus ja tulot eivät enää vaikuttaneet yli 18-vuotiaan asumislisään (Ala-Vähälä, 1988,55).

Opintorahan kannatusta lisäsi 1990-luvulla puhjennut suurlama, joka heikensi pankkien lainatoimintaa. Myös velkaantumiseen ja lainanottoon liittyvät riskit olivat lisänneet opiskelijoiden hakeutumista kesken opintojen ansiotyöhön, mikä oli heikentänyt opiskelun tehokkuutta ja lisännyt myös opintojen keskeyttämistä. (Numminen,1991,8) Taloudellisen kasvun oloissa 1980-luvulla oli opintorahaa yritetty nostaa puoleen opintotuesta, mutta tämä ei ollut onnistunut, koska opintorahapotti kasvoi, mutta samalla saajien määrä lisääntyi, kun myös tarveharkintaa pyrittiin lieventämään. Näin ollen opintolaina pysyi edelleen 1980-luvulla järjestelmässä

keskeisessä asemassa (Autio, 1995, 51-56). Vuoden 1972 mukaisen opintotukilain mukaan opintotukena voitiin myöntää tuen saajan iästä, asumismuodosta ja perhesuhteista riippuen opintorahan perusosa, opintorahan asumislisä, perusosan huoltajakorotus sekä opintolainan valtiontakaus ja korkotuki (Numminen, 1991, 4)

1970-luvulla käytiin keskustelua siitä, millä perustein opintotukea pitäisi myöntää ja kuinka paljon. Jos opintotukea myönnettäisiin useille, saisivat kaikki sangen vähän, mutta jos tukea myönnettäisiin harvemmille, voisi tuki taas olla suurempi (Koskinen, 1967, 12) Perinteinen jakotapa tarkoittaa sitä, että opintotukea saavat sellaiset opinnoissa menestyvät, jotka ovat tuen tarpeessa. Tällaista jakotapaa sovellettiin erityisesti ennen 1900-lukua ja 1900-luvun alussa, jolloin opintotuki oli tarkoitettu lahjakkaille, vähävaraisille ja ahkerille opiskelijoille. Sosiaalista jakotapaa edustaa se, jossa tukea saavat kaikki sitä tarvitsevat. Tällaiseen jakotapaan on siirrytty asteittain 1960-luvulta lähtien, kun tarveharkintaa on lievennetty. Lisäksi tukea voitaisiin porrastaa opintoaikaan nähden vakioksi, kasvavaksi tai supistuvaksi. Yleisin tapa jakaa tukea koko opintotukijärjestelmän historian ajan on ollut vakioitu jakotapa, mikä tarkoittaa sitä, että tuki pysyy markkamäärältään samana koko opiskeluajan. Toisaalta voitaisiin ajatella, että kasvava tukiajattelu lisäisi opiskelijoiden motivaatiota opiskella, tuki olisi alussa pienempi, mutta kasvaisi tasaisesti loppua kohden.

5.4. Nykyinen järjestelmä muotoutuu

Vasta 1990-luvun alussa vahvistettiin uusi opintotukilaki, jossa opintotuen osuus oli enimmillään 70% kansaneläkkeen pohjaosan ja täyden lisäosan kulloisestakin määrästä. Loppuosa 30% olisi opintolainaa. Vuoden 1992 opintotuki uudistuksen yhteydessä opintoraha muuttui veronalaiseksi (Koskinen, 1996, 17) Näin opintotuen kehittäminen tuli liittymään kiinteämmin muun perusturvan kehitykseen (Kurri, 1990, 6). Opintotuen myöntämisen edellytyksenä oli riittävä opintomenestys, jota valvottiin vuosittain opintosuoritusten määrän perusteella (Numminen, 1991, 5).

Muita keskeisiä uudistuksia oli, että opintolainojen korkotuesta ja huoltajakorotuksista luovuttiin (vanhan järjestelmän aikana lapsen huoltaja oli saanut 380 mk/kk lasta kohden). Valtion rahalaitoksille myöntämä korkotuki eli korkosubventio maksettaisiin opintorahana päätoimisesti opiskeleville. Opintorahan lisääminen nopeuttaisi opiskeluaikoja, lisäisi opiskelumotivaatiota ja vähentäisi velkaantumista, mikä takaisi sen, että opiskelijoiden käytettävissä olevien tulojen määrä olisi korkeampi

myös valmistumisen jälkeen.(Kurri, 1990,13) Opintotukea täydentäisi kuitenkin myös edelleen opintolaina, johon edelleen liittyisi valtion takaus, mutta opintolainen korko määräytyisi markkinoilla eikä lainat olisi enää peruskorkosidonnaisia. Kilpailun pohjalta määräytyvä korkotaso varmistaisi sen, että opintolainojen korkotaso pysyisi muuta lainanantoa alhaisemmalla tasolla (Kurri,1990,9). Opiskelija voisi myös valita milloin ottaa lainaa. Koska lainaan ei liity enää valtion korkosubventioita, lainanotto voi keskittyä opintojen loppuvaiheeseen. Koulutuksen yksilölle tuottaman taloudellisen hyödyn takia on kuitenkin perusteltua, että osa opintojen rahoituksesta on takaisinmaksettavaa lainaa (Kurri, 1990,5-9) Puolison tuloja ei otettu huomioon opintotuen määrää lasketessa, koska puolison tuloihin perustuva tarveharkinta on kaventanut erityisesti naisten koulutusmahdollisuuksia, koska miesten tulot ovat yleensä korkeammat(Numminen, 1991,17). Vanhempien varallisuus otettaisiin huomioon vain vanhempiensa luona asuvien opiskelijoiden osalta siihen asti, kunnes opiskelija täyttää 20 vuotta. Näin ikärajaa alennettiin neljällä vuodella. Toisaalta alle 20-vuotiaan itsenäisesti asuvan opiskelijan opintotukeen vaikutti myös vanhempien taloudellinen tilanne kunnes 1.8.1998 päätettiin korottaa myös itsenäisesti asuvan 18-vuotta täyttäneen opintorahaa (Hiltunen, 1998,11). Tämä uudistus poisti yhden keskeisen epäkohdan opintotukijärjestelmästä.

Opintotukeen tuli monia muutoksia 1990-luvulla. Enimmäistukiaika lyhennettiin seitsemästä vuodesta 55 kuukauteen. Aikaisemmin oli voinut saada vuokran perusteella korotettua asumislisää, mutta nyt tätä ei enää myönnetty. Asumislisän korvausaste oli 75 % prosenttia kohtuullisista asumismenoista (Hiltunen, 1998,8). Vuonna 1995 asumislisän korvaavuusastetta leikattiin 65%:iin ja opintotukea leikattiin itsenäisesti asuvilta 30 markalla. Vastapainoksi opintolainan valtiotakauksen määrää korotettiin 100 markalla (Hiltunen, 1998,10). Opintotuen laskua kompensoitiin myös välillisen opintotuen avulla. Korkeakouluopiskelijan ateriatuki oli 1990 -luvun alussa viisi markkaa ateriala kohden, mutta 1996 ateriatuki nousi seitsemään markkaan (Hiltunen, 1998, 18). Asumislisä korvaa kohtuullisista vuokramenoista 67 %, mutta vuonna 1998 tiukennettiin asumislisän saantiehtoja siten, että vanhempiensa omistamassa asunnossa asuvat tai vanhemmiltaan asunnon vuokranneet opiskelijat voivat saada asumislisää enintään 350 markkaa kuukaudessa (Hiltunen, 1998, 13).

5.5. Opintotukijärjestelmän kehitys osana sosiaalipolitiikkaa

Opintotuen varsinainen kehitys alkoi 1960-luvulta. Ennen 60-lukua opintojen tukijärjestelmä oli hyvin hajanainen. Opintotuen kehitys on ollut paljon riippuvainen valtion taloudellisesta tilanteesta ja siitä minkälaista sosiaalipolitiikkaa harjoitetaan. Ennen 1960-lukua korostettiin ihmisen omatoimista selviytymistä ja vastuuta omasta taloudellisesta tilanteesta. Yksilöillä oli vastuu omasta elämästään ja valtion rooli oli vain minimaalinen. Se huolehti yksilöiden yleisistä toiminnan edellytyksistä. Keskeinen tekijä Suomen sosiaalipolitiikan muuttumiselle enemmän valtion roolia korostavasti oli se, kun Pekka Kuusi julkaisi 1960-luvun alussa teoksensa 60-luvun sosiaalipolitiikasta. Kuusen keskeinen idea oli, että tulonsiirrot köyhimpien hyväksi olisivat edullisia koko kansantalouden kannalta. Köyhimpien kulutusalttius olisi korkeampi kuin rikkaiden, joilla on varaa säästää. Niinpä tulonsiirrot köyhimpien hyväksi kasvattaisivat kulutusta ja siten lisäisivät myös kansantaloutta (Kuusi 1961, 59-60) Julkista sektoria ei nähty enää vain taloudellisena rasitteena.

Koulutus alettiin nähdä resurssina, jolla taloudellista kilpailukykyä voitiin nostaa (Ala-Vähälä, 1988, 2). Opintotuen avulla korkeakouluihin voitiin vetää uusia ylioppilaita. Opintotuen toimivuutta pohdittiin 1960-luvun loppupuolella lähinnä koulutuspolitiikan kannalta, kun taas 1970-luvulla opintotuki nähtiin osana yhteiskuntapolitiikkaa. Koulutuspolitiikan tuli yhteiskuntapolitiikan tavoin pyrkiä hyvinvoinnin lisäämiseen ja tuloerojen kaventamiseen (Ala-Vähälä, 1988, 8-9). Tuloerojen tasaamisen vuoksi opintotuen myöntämiseen liitettiin tiukka opiskelijan vanhempien taloudelliseen asemaan kohdistuva tarveharkinta. Opintotuki oli tällöin vielä lainapainotteinen ja tätä voitiin perustella opintojen investointiluonteella, merkitsihän opiskelu parempaa palkkaa ja työoloja (Storhammar, 1986, 8-9).

Taloudellinen lama vaikeutti pankkien toimintaa 1980-luvulla ja silloin ei pohdittu enää opintotuen koulutus- tai yhteiskuntapolitiittisia kysymyksiä. Keskeinen kysymys 1980-luvulla oli, miten pankkien ja valtiovallan opintotukiyhteistyötä voitiin jatkaa (Ala-Vähälä, 1988, 14). Työttömyys oli kohonnut eivätkä opiskelijat kyenneet maksamaan aina lainojaan takaisin. Päädyttiin siihen, että opintukea muutettiin opintorahapainotteisemmaksi. Opintotuen kehityksessä on aina kiinnitetty huomiota siihen, missä mittasuhteessa vanhempien tulot ja varallisuus tulisi ottaa huomioon. Opintotukipolitiikan eräänä vaikeutena on ollut perhekustannusten tasauksen ja toimeentulon turvaamisen periaatteiden yhteensovittaminen (Ala-Vähälä, 1988, 17).

Perhekustannusten tasaamisen periaate sisältää ajatuksen, että vanhempien tulojen ja varallisuuden on vaikutettava tuen määrään, mutta toisaalta vanhemmat eivät välttämättä korvaa opiskelijalle tarveharkinnan aiheuttamia tuen vähennyksiä ja tämä voi lisätä opiskelijan toimeentulo-ongelmia. Tarveharkintaa on lievennyt asteittain, mikä kuvastaa sitä, että koulutuspolitiikassa pyritään koulutukselliseen tasarvoon. Tällöin opintotuki voidaan nähdä osana sosiaalipolitiikkaa, riittävä taloudellinen toimeentuloturva opintotuen muodossa antaisi kansalaisille yhtäläiset taloudelliset mahdollisuudet opiskeluun (Storhammar, 1986, 10) Lisäksi opiskelija otetaan huomioon itsenäisenä yksilönä, joka yrittää rakentaa vanhemmista riippumattonta elämää opiskeluaikana.

5.6. Koulutuksen funktiot

Koulutuksen merkitys on nyky-yhteiskunnassa muuttunut huomattavasti. Aikaisemmin koulutus oli portti työelämään, se tarjosi väylän sosiaalisen aseman kohottamiseen ja takasi usein elinikäisen työuran (Kivekäs, 1997, 42). Koulutuksen avulla yksilö hankki kvalifikaatiot, joita työelämässä tarvitaan ja siirtyi sen jälkeen työelämään. Tällainen suoraan koulutuksesta työelämään perustalle rakentuva elämänkulku edellytti korkeaa työllisyysastetta ja pysyviä työelämän kvalifikaatiovaatimuksia. 1980-luvulla kuitenkin työttömyys lisääntyi ja nopea teknologinen kehitys aiheutti sen, että työntekijöiden kvalifikaatiot vanhenivat. Nämä muutokset ovat aiheuttaneet sen, että yksilön elämänkulku ei rakennu enää lineraalisesti koulutuksesta työhön. Yksilö joutuu vuorottelemaan koulutuksen ja työn välillä, koulutuksen merkitys on muuttunut sen laajentuessa "portista" työelämään kohti jatkuvaa elinikäistä oppimista (Kivekäs, 1997, 47). Tämä merkitsee lisääntyviä vaatimuksia yksilön elämänpolitiikalle eli sille miten yksilö muokkaa elämästään hallittavan kokonaisuuden.

Nuori on itse vastuussa oman elämänuransa rakentamisesta. Tämä yksilön oman vastuun kasvaminen omasta elämäkulustaan liittyy ns. refleksiiviseen modernisaatioon. Refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa sitä kehitystä, missä teollinen yhteiskunta tuhoutuu tai ns. perinteinen modernisaatio tuhoutuu. Se ei tuhoudu minikään suuren mullistuksen kautta, vaan oman edistymisensä kautta. Modernin yhteiskunnan edistys muuttuu tavallaan itsetuhoksi, jossa yhdenlainen modernisaatio murentuu ja kehittää toista uudenlaista modernisaatiota (Beck, 1995, 12-13). Tällaisen uuden modernisaation keskeinen piirre on yksilöiden oman vastuun korostami-

nen oman elämäkulun rakentamisessa, koska vahvat yhteisöt ja traditiot murenevät (Beck, 1995, 19-20). Toisaalta yksilöiden on vaikea hallita yhä monimuotoistuvaa maailmaa, jossa yhteiskunnalliset riskit lisääntyvät. Esimerkiksi on vaikea tietää minkälainen koulutus takaisi tulevaisuudessa töitä (Aaltonen, 1997,9).

Beckin (1995,27) mukaan "yksilöllistyminen" merkitsee teollisen yhteiskunnan elämäntapojen riisumista puitteistaan ja sen jälkeen niiden uudelleenpuitteistumista siten, että yksilöt joutuvat itse suunnittelemaan, laatimaan, sovittamaan, parsimaan ja paikkaamaan omat elämäkertansa tiettyjen hyvinvointivaltion yleisten ehtojen asettamissa rajoissa esimerkiksi koulutusjärjestelmä ja työmarkkinat. Koulutus ei tähtää enää vaan työmarkkinoilla pärjäämiseen vaan sen merkitys on muuttunut portista työelämään yksilöllisten elämäkulkujen rakennuspalikaksi (Kivekäs, 1997, 59). Koulutus ei ole enää vain väline työelämään vaan se antaa mahdollisuuden yksilölle kehittää itseään ja mahdollisuuden pysyä mukana yhteiskunnassa esimerkiksi koulutus voi mahdollistaa oikeuden sosiaaliturvaan.

Koulutuksesta on tullut myös osa työvoimapolitiikkaa. Yhä useammin puhutaan koulutuksen varastointifunktiosta. Varastointifunktion pääidea (Jolkkonen, 1987,3) on se, että yhteiskunnallisesti koulutus toimii työvoiman ylijäämävarastona sopeuttaen työvoiman tarjontaa ja kysyntää toisiinsa. Koulutus nähdään edelleen investointina, joka takaa yksilölle tulevaisuudessa suuremmat palkkatulot kuin ei-koulutetulle, mutta samalla koulutus toimii osana myös työllisyyspolitiikkaa

5.7. Opiskelijoiden selviytymistavat

Koskinen on 1960-luvun lopulla tutkinut opiskelijoiden selviytymistapoja. Mahdollisia selviytymistapoja on lainan ottaminen, ansiotyö tai vanhempien taloudellinen tuki. Koskinen totesi tutkimuksessaan, että opiskelun kuluessa vanhempien ja lainojen rahoituksen osuus supistuu ja omien ansiotulojen osuus kasvaa varsinkin ylemmissä yhteiskuntakerroksissa. Näin ollen opiskelijoiden toimeentulon saamisen keinot samankaltaistuvat, koska vanhempien rahoitusosuus on pieni alemmissä yhteiskuntakerroksissa opiskelijujen alusta lähtien (Koskinen, 1967.5- 6). Ansiotyöhön joutuvat kuitenkin menemään useamman alemman yhteiskuntaluokan opiskelijat, koska heillä ei ole välttämättä mahdollisuutta saada omaisilta tukea. Ansiotyötä käytettiin rahoituslähteenä vasta omaisten tuen ehdyttyä (Koskien, 1967,20) Voidaan todeta haastattelujeni perusteella, että 1990-luvulla opiskelijat

ovat itsenäisempiä, mieluummin mennään ansiotyön kuin otetaan omaisilta tukea. Opiskelijat turvautuivat 1960-1970 luvuillakin enemmän ansiotyöhön toimeentulon lähteenä kuin lainaan, koska he saavuttivat subjektiivisen velkaantumisen ylärajan kesken opintojen. Mikäli lainaehtoja olisi helpotettu, olisi ansiotyö opintojen rahoituslähteenä ainakin jonkin verran pienentynyt (Koskinen, 1967, 11). Opiskelijoihin omiin tuloihin perustuvan tarveharkinnan merkitys on nykyisellään vähäinen, koska vain 10 prosenttia opintotuen saajista on sellaisia, joilla tulot alentavat opintotukea (Koskinen, 1996,39).

1990- luvulla on opiskelijoiden selviytymisstrategiat edelleen samat kuin 1960-luvulla: opintolaina, ansiotulot ja vanhempien tuki. Opintorahan ja asumislisän osuus on noussut koko tuen määrästä, mutta tuen taso ei ole riittävä ja useat opiskelijat turvautuvat vaihtoehtoisin toimeentulon hankkimiskeinoihin. Omasta tutkimuksestani rajasin pois opintolainan ja vanhempien tuen saajat.

6. ”Onhan se hyvä, että meillä on opintotukijärjestelmä ja lainaakin saa”

6.1. Opintotuen hyvät puolet

Kaikki haastatteluuni osallistuneet saivat opintotukea yhtä lukuunottamatta. Opintotuen hyvänä puolena pidetään, että se on kaikkien saatavilla oleva säännöllinen tulonlähde, joka ainakin osittain mahdollistaa keskittymisen opintoihin. Tuen vakavampana ongelmana pidetään alhaista tasoa eli riittämättömyyttä kohtuulliseen elämään (Lampinen, 1998,29). Myös tämä ilmeni omista haastatteluistani

Ilona: Onhan se hyvä verrattuna siihen, että ei olisi mitään, mutta eihän se riitä elämiseen, jos ajatellaan, että kyllä mä kauhulla ajattelen ja odotan, että pystynkö mä 1200 mk/kk elämään kolme vuotta. Tuskin pystyn.

Opintotuen riittävyttä voidaan tarkastella vertaamalla sitä kansaneläkkeeseen ja toimeentulotukinormin tasoon. Lahtisen (1990) määritelmän mukaan opintotukea voidaan pitää riittämättömänä, kun se alittaa toimeentulotuen normin ja niukkana, kun se alittaa kansaneläkkeen tason. Vuonna 1998 toimeentulotuki peruselinkustannuksiin oli 2021 mk/kk ja kansaneläke 2532 mk/kk (Hiltunen, 1998,28). Pelkällä opintotuella opiskelija jää näiden normien alle, mutta lainan kanssa toimeentulotukinormi ylittyy 819 mk:lla ja kansaneläkkeen taso 308 mk:lla. Toisaalta on muistetta-

va, että näissä järjestelmissä asumista tuetaan eri tavalla ja että, etuuksia kohdellaan verotuksessa eri tavalla. Opiskelijoille on myös 1970- luvulta maksettu opintososiaalisia etuja eli välillistä opintotukea, joka vähentää todellisia elinkustannuksia. Pasi Jaakkolan (1994,13) tutkimuksen mukaan opintorahaa halutaan 2038 mk (84% vaatii) ja opintolainaa 1310 mk (31%). Asumislisän korvaustasoksi halutaan 76% asumiskustannuksista (72%). Rahasummat ovat vastauksien keskiarvoja ja suluissa on vastausosuus. Haluttu opintoraha on lähellä toimeentulotukinormia, mutta alittaa kansaneläkkeen tason. Myös omassa tutkimuksessani esitettiin ajatus, että opintotuen taso olisi hyvä, jos se ylittäisi toimeentulotukinormin tai työttömyyskorvauksen tasolla, mutta toisaalta oltiin nykyiseenkin tasoon tyytyväisiä, kun sitä verrattiin suhteessa muihin Euroopan maihin

Ilona:Opiskelijan asema on aika hyvä Suomessa kuitenkin.Vertaa mihin tahansa Euroopan maahan ja Amerikkaan niin siellähän maksaa kamalasti opiskelu. Vanhemmat joutuu tekemään hirveät investoinnit, kun ne lähettää lapsensa yliopistoon.

Opiskelijat ovat hyvin tietoisia siitä, että vastaavanlaista tukijärjestelmää ei ole suinkaan kaikkialla Euroopassa. Esimerkiksi Ranskassa, Englannissa ja Saksassa perhe vastaa pääasiassa opiskelevien lastensa opintojen rahoittamisesta (Vesikansa, 1997.43) Tällöin voidaan tukea lahjakkaita, vähävaraisia yksilöitä stipendein eli tilanne muistuttaa Suomen 1800- luvun tilannetta. Ero Suomen nykyiseen tilanteeseen selittyy sillä, että Suomeen rakennettiin 1960- luvulta lähtien Pohjoismainen hyvinvointimalli, johon kuuluu vahva tasa-arvoideologia. Ruotsissa opintotuki on lainapainotteisempi kuin Suomessa. Vuonna 1995 opintoraha oli enimmillään 641 markkaa 15 päivän opintojaksolta ja opintolaina samalta ajalta enintään 1660 markkaa (Kauppinen, 1996,33).

Yksittäisistä opintotukeen tehdyistä muutoksista oltiin erityisen tyytyväisiä siihen miten työtulot vaikuttavat opintotukeen. Nämä muutos toteutettiin vuonna 1998. Tulorajojen nousemisen seurauksena työssäkäynti koettiin kannattavana.

Miia:Musta tämä oli parannus, että tämä tuloraja nousi 3000 mk.Saa ansaita enemmän ennenkuin tukisysteemi alkaa aleta.

Vanhempien varallisuutta ja tuloja voimakkaammin opiskelijan saamaan opintotukeen on koko opintotukijärjestelmämme olemassaolon vaikuttaneet opiskelijan omat tulot. Toimeentulo pelkällä opintorahalla lisätynä asumislisällä ei etuuksien nykyisellä tasolla ole aina mahdollista. Opintorahan täydentäminen opintolainalla ei ole kaikkien opiskelijoiden kohdalla haluttu vaihtoehto. Työssäkäynti voikin muodostaa tärkeän riittämättömän opintorahan täydentäjän ja velkaantumisen vaihtoehdon, vaikka toisaalta työssäkäynnillä voi olla negatiivisia vaikutuksia opiskeluun.

Opiskelija on saanut ansaita 2000-3000 markkaa kuukaudessa ennen kuin opintotukea on leikattu (Koskinen, 1996,17). 1900-luvun alussa opiskelija sai ansaita 2300 markkaa kuukaudessa(Numminen,1991,17). Jokaisen tulorajan ylittävä täysi 300 markkaa pienensi tukea 10% (Hiltunen, 1998,6) Tulo, jonka opiskelija sai ansaita määräytyi koko lukuvuoden aikana ansaitun bruttotulon mukaan. Opintotukikuukausien aikaista tulorajaa vuonna 1992 alennettiin 1700 markkaan. Tavoitteena oli, että opiskelijoiden työssäkäynti vähenisi ja opiskeluajat lyhenisivät. Vuonna 1994 siirryttiin tulojaon lukuvuosittaisesta tarkastelusta lukukausikohtaiseen opintotukikuukausien aikaiseen tulojen tarkasteluun (Hiltunen,1998,8-9). Lukukausikohtaisessa tulojen tarkastelussa ei otettu lukukauden ulkopuolisia tuloja huomioon. Keskimääräinen kuukausitulo otettiin huomioon niiden kuukausien osalta, jolloin opiskelija oli nostonut opintotukea(Koskinen,1996,40). Vuonna 1998 uudistetussa tuloharkinnassa määriteltiin opiskelijalle kalenterivuositain vapaa tulo, joka määräytyi sen mukaan kuinka monena kuukautena opiskelija nostaa opintotukea ja asumislisää(Hiltunen, 1998, 13). Jokaista opintoraha-tai asumislisäkuukautta kohden opiskelijalla voi olla tuloa 3000 mk ja jokaista tuetonta kuukautta kohden 9000 mk (Opintotuki 98-99) .Tässä mallissa.yksittäisen kuukauden tulolla ei ole merkitystä vaan ratkaisevaa on vuositulo, jota verrataan henkilökohtaisesti laskettavaan vapaaseen tuloon

6.2. Suhtautuminen työssäkäyntiin

Vesikankaan tutkimuksen mukaan lukukausien sekä kesän aikana oli työskennellyt 58 prosenttia tutkimukseen osallistuneista. Työn tekemisen avulla voidaan siirtää opintolainan ottoa. Purhon tutkimuksen mukaan ei työssäkävivistä korkeakouluopiskelijoista lainaa nosti 76 prosenttia, kun taas työssä käyvistä korkeakouluopiskelijoita nosti opintolainaa vain 24 prosenttia (Purhonen, 1995, 33) .Omaan tutkimukseeni osallistuneista vain yksi kävi säännöllisesti töissä. Muiden työssäkäynti oli

vaihtelevaa. Siihen, miksi ei käyty töissä, oli kaksi pääselitystä

Minna: Mä olen pyrkinyt siihen, että mä opiskelen täällä eli mä pääsisin siinä eteenpäin ja sitten mä olen huomannut itsellä vähän huonoksi kuvioksi sen, että mä olen töissä ja opiskelen vielä samalla vielä siinä samalla pitäisi ihmissuhteet hoitaa, niin joku niistä kärsii aina ja railakkaaksi.

Kaksi pääsyytä siihen, miksi opiskelijat eivät käyneet töissä omassa tutkimuksessa, oli se, että työssäkäynti häiritsisi ihmissuhteita ja opiskelua. Jaakkolan (1994,11) tutkimuksen mukaan opiskelijoiden tuloista kaksi kolmannesta koostuu opinto- tai muusta yhteiskunnan antamasta tuesta ja yhden kolmanneksen opiskelijat hankkivat muualta, lähinnä työn teon kautta. Työn teon haittapuolena opiskelijat valittelevat Jaakkolan tutkimuksessakin ajankulua ja räsitystä sosiaalisille suhteille. Omasa tutkimuksessani työssäkäynti ja lainanotto eivät ole riippuvuussuhteessa keskenään, kymmenen tutkimukseeni osallistuneesta ei käynyt säännöllisesti töissä, mutta ei nostanut myöskään opintolainaa. Työssäkäyntiin turvauduttiin vasta silloin, kun opintotuki oli lopussa tai kun taloudellinen tilanne pakotti työssäkäyntiin.

Maija: No, oikeastaan on pakko käydä töissä.... Jos mä ajattelen, että mun pitäisi tulla toimeen opiskelijan tuloilla, että en kävisi töissä tai kävisin vain kesäaikana töissä tai loma-aikoina niin en mä tulisi toimeen.....Kyllä se vaikuttaa opiskeluun. Ei aina jaksaa opiskella ja on tosi tarkkaan mietittävä, mihin ajan käyttää. Ei jää välttämättä sellaista aikaa, että voisi lukea vaan tenttiin. Se on aina jostakin pois ja kyllä sen huomaa.

Opiskelijoiden työssäkäynnissä on oleellista, että työhön ja opiskeluun käytetty aika on tasapainoisessa suhteessa toisiinsa, siten että ajallisia resursseja käytetään enemmän opintojen eteenpäin viemiseen kuin ansiotyöhön (Aaltonen, 1997,13). Muuten opiskelut kärsivät, mikä käy ilmi Maijan edellä olevasta kommentista, mutta toisaalta työ antaa turvallisuutta (Aaltonen, 1997, 17).

Maija: Mä tiedän kuitenkin aina, että kun olen töitä tehnyt niin sieltä sitä rahaa tulee. Sellaista varmuutta on kuitenkin, vaikka välillä ottaa päähän, että taas täytyy lähteä töihin, vaikka olisi muitakin opiskelujuttuja tai sitten haluaisi viettää vapaa-aikaa muutenkin kuin töissä.

Yksi tutkimukseeni osallistuneesta kävi säännöllisesti töissä, kymmenen haastatteluuksi osallistuneesta turvautuisi työssäkäyntiin opiskeluaikana vain viimesijaisen pakon edessä. Tähän voi olla syynä se, että opiskelijan voi olla vaikea sovittaa aikansa opiskelun ja ansiotyön välillä, sillä opiskelija on kuitenkin itse vastuussa ajankäytöstään. Yliopiston vuosirytmii muodostaa kuitenkin muusta yhteiskunnasta poikkeavan elämänrytmin ja aikataulun (Aittola,27,1992), mikä on erilainen kuin työssäkävyn elämänrytmi.

6.3. Lainanottamisen vastenmielisyys

Sanna Vesikansa (1997) on tutkinut kyselyaineiston avulla Helsingin yliopistossa opiskelevien taloudellista tilannetta vuonna 1997. Hänen tutkimuksestaan osallistuneesta 368 opiskelijasta valtaosa eli 72% ei ollut nostanut markkinakorkoista opintolainaa. Puotvaaran (1995,15) tutkimuksessa 11% päätoimisista opiskelijoista oli nostanut opintolainaa. Omaan tutkimukseeni osallistuneista vain yksi oli nostanut opintolainaa yliopistollisten opintojensa aikana ja yksi oli nostanut lainaa aikaisempaan koulutukseen. Tärkein syy omassa tutkimuksessani niin kuin myös Vesikansaan tutkimuksessa oli vastentahtoisuus elää lainarahalla. Lainaa ei haluttu ottaa jokapäiväiseen elämiseen vaan se halutaan säästää johonkin konkreettiseen

Minna:Mulla on ainakin periaate, että mä pyrin tulemaan toimeen omillani elikkä ilman lainaa sen takia, koska mä tiedän, että tulevaisuudessa voi tulla eteen asuntolainoja tai jotain muita lainoja ja sitten opintolainat on siinä lisänä.

Lainanoton kokemiseen vaikutti siis se, mihin tarkoitukseen laina oli otettu. Jos opiskelija oli jo opintojensa loppuvaiheessa ja suuntautunut pois yliopistosta, ei lainan ottaminen esimerkiksi asuntoa varten tuottanut suurta ahdistusta, koska laina on otettu johonkin konkreettiseen.

Maija: Ei se asuntolaina sillä lailla tunnu taakalta. Oli helppo ottaa, kun ei ollut muita lainoja. ...Jos olisi ollut opintolainaa niin olisi katsonut, että jatketaanko vielä vuokralla ja mitä tehdään sitten, kun mä valmistus. Ehkä sitten olisi vasta muuttanut. Nyt tuntuu ihan järkevältä tehdä näin.

Subjektiiivinen velkaantumisraja on henkilökohtainen ja vaikuttaa myös tilanteeseen, mutta lainanoton vastenmielisyyteen saattaa vaikuttaa 1990-luvulla myös työpaikan saannin epävarmuus ja takaisinmaksun pelottavuus.

Miia: Sitten mua ärsyttää ajatus siitä, että valmistun ja jään ehkä työttömäksi ja mulla olisi joku 30 000 mk lainaa.

Elämä on muuttunut pienistä episodeista koostuviksi valintojen sarjaksi. Ihmisellä on samanaikaisesti sekä vapaus että pakko tehdä valintoja (Simpura, 1996, 21). Kun elämä koostuu erillisistä episodimaisista valinnoista, niin ennustettavuus häviää yksilön elämästä: omaa elämää koskevien pitkäkestoisten suunnitelmien tekeminen on vaikeutunut. Elämä on siis muuttunut selväsuuntaisesta vaeltamisesta enemmän tai vähemmän riippumattomien episodien sarjaksi. Nämä episodit seuraavat nopeasti toinen toisiaan eikä yksilö kerkiä sitoutua niihin. Kun elämä koostuu tällaisista toinen toistaan seuraavista ennustamattomista episodeista, on yksilön viisastakin välttää sitoumuksia ja katsoa, mitä tulevaisuudessa tapahtuu (Karisto, 1996, 249). Tätä sitoumusten välttämistä kuvastaa tutkimuksessani juuri se, että opiskelijat eivät halua ottaa lainaa, koska he eivät voi tietää minkälaisia taloudellisia velvoitteita tulevaisuus tuo tulleessaan.

Opintolaina tuo vain hetkellisen turvan ja sen jälkeen vain turvattomuutta. Purhosen tutkimukseen 33% vastasi, että ei halua velkaantua lainkaan (Purhonen, 1995, 35). Lainan takaisinmaksu myöskin rajoittaa, mitä voi tulevaisuudessa tehdä ja tällaisia sitoumuksia ei haluta.

Maarit: Mä olen ajatellut kanssa, että sitten jos äärimäinen hätä niin sitten otan lainaa. Se on mulla varmaan suurin syy, että en halua olla tällaisissa kiinni. Sitten, kun mä valmistun... Jos mä haluan sitten muuttaa Afrikkaan niin mä voin muuttaa heti. Mun ei tarvitse yhtään miettiä, että kuinka monta vuotta mulla menee, että mä saan lainat maksettua.

Opiskelijat pitävät hyvänä, että on mahdollisuus ottaa lainaa, mutta useimmat turvautuvat tähän mahdollisuuteen vasta pakon edessä, kun muut toimeentulon hankkimiskeinot on kokeiltu.

Hillevi: Tai siis syksyllä, kun tuli vuokratien viimeinen maksupäivä. Kun ei muuta kenoa löytynyt niin se oli pakko ottaa lainaa.

Lainanotto on valinta, jonka jokainen on tietoisesti tehnyt, opiskelija on alituisen sinnittelyn sijaan tehnyt valinnan, jonka avulla on mahdollista nostaa elintaso. Tutkimukseeni osallistuneet eivät kuitenkaan lainanoton avulla halunneet nostaa päivittäistä elintasoaan vaan lainaa otettiin joko pakon edessä tai johonkin tiettyyn tarkoitukseen kuten ulkomaanmatkaan. Lainarahalle ei ollut välttämättä selvää käyttökohdetta ja tämän vuoksi lainaa ei otettu. Mikäli lainaa olisi, käytössä oleva rahamäärä lisääntyisi, mutta tälle rahalle ei olisi selvää käyttökohdetta.

Anna:...Ehkä se on mulla ollut se, että kun kavereitakaan ei ole ottanut lainaa, niin en mäkään sitten ole ottanut lainaa. Mutta sitten mä huomaan, että mulla on tullut sellainen asenne, että jos sittenkin ottaisi lainaa, että turhaan ei tarvitsisi sitä vyötä kiristää. Ja kerranhan sitä opiskellaan, mutta sitten mä tajusin, että se on vastoin mun periaatteita, että jos mulla on enemmän rahaa, niin sitten mä kulutan enemmän. Pitää yrittää kuitenkin välttää turhaa kulutusta, joka ei ole missään mielessä järkevää. Siinähan aina vaan ne tarpeet kasvaa, mitä enemmän sulla rahaa on.

Kavereiden esimerkki saattoi vaikuttaa myös tilanteeseen. Mikäli kavereilla ei ollut lainaa, lainanottoa saatettiin välttää. Myös tosinpäin tilanne oli samoin. Mikäli kavereilla oli lainaa, lainanottoon saatettiin suhtautua väljemmin. Tämä on merkki siitä, että toiset opiskelijat muodostavat opiskelijalle tärkeän viiter ryhmän. Mikäli opiskelijalla oli ollut opintolainaa aikaisemmin johonkin tarkoitukseen, sitä saatettiin harkita ottavansa myös nyt. Jos lainaa ei ollut ottanut ikinä, lainan ottamiseen suhtauduttiin negatiivisemmin.

6.4. Vanhemmat viimesijaisen turvan lähteenä

Anu Purhonen (1995) on tutkinut opiskelijoiden taloudellista tilannetta, toimeentuloa sekä lainanottoa syksyllä 1994 kyselyaineiston avulla. Hänen tutkimuksensa mukaan vanhempien taloudellinen tuki vähenee selvästi opiskelijan iän myötä (Purhonen, 1995,55). Vanhempia opiskelijoita tuetaan vähemmän kuin nuorempia. Myös tutkimukseeni osallistui kolme vanhempaa opiskelijaa, joilla ei ollut enää mitään taloudellisia eikä huomattavia henkisiä tukiverkkoja vanhempiinsa. Tutkimukseeni osallistuneista opiskelijoista suurin osa oli 20 -29 vuotiaita. Purhosen tutkimuksen mukaan 20 -29 vuotiaista, jotka eivät asu kotona, saa hiukan yli 50 % van-

hemmilta rahaa. Vanhempien rahallisen tuen varjopuolena voi opiskelijalle olla riippumattomuuden ja itsenäisyyden tunteen menetys (Vesikansa, 1997,42)

Anna:No, kyllä ne joskus sitä tarjoaa ja sitten, kun mä meidän äidille sanoin kerran, se oli mulle tosi nöyryytyksen hetki, kun mä jouduin sanomaan, että voisitko laittaa sen satasten ja sitten se oli vielä laittanut 150 mk. Kaveri oli tulossa kylään ja se oli kuun loppua. Kyllä mä itse olisin tullut toimeen, mutta en mä kehdannut sille kaverille syöttää näkkileipää.

Omaan tutkimukseeni osallistuneista useimmille vanhemmat olivat viimesijainen turva, joiden puoleen voi kääntyä, jos rahat loppuivat. Kolmen tutkimukseeni osallistuneen opiskelijan viimesijainen taloudellinen turva ei ollut vanhemmat vaan säästöt tai oma puoliso. Nuoremmilla vanhempien tuki voi olla myös muutakin kuin rahaa, jolloin tuen ottamista ei välttämättä koeta yhtä nöyryyttävänä kuin rahan ottamista.

Jaakko:Aina, jos mä kotona käyn, niin kyllä ne matkarahat maksavat, junalipun takaisin ja antavat kasillisen ruokaa mukaan ettei kärsitä puutetta eikä hätää....

Yleisin perustelu sille, miksi ruoka-avun ottamista ei koettu niin riippuvuutta lisäävä-
nä kuin rahan ottamista oli se, että vanhemmilla oli ylimääräistä ruokaa, kun taas vanhempien rahallinen tilanne ei välttämättä ollut niin hyvä. Vanhemmilta ei haluttu ottaa rahaa, koska myös heillä oli suuria menoja ja jotkut opiskelijat kokivat, että vanhemmat olivat antaneet heille jo niin paljon, että heillä ei ollut enää oikeutta pyytää vanhemmilta apua.

Liisa:... Mä olen kyllä aika ylpeä ja haluan tulla itse toimeen, että mä en hirveän mielellään soita vanhemmille, vaikka ei ne mitään saitureita ole, vaikka ei niilläkään niin hirveästi ylimääräistä ole, asunto-velat ym. Ehkä sitä ei senkään takia viitsi hirveästi niiltä rahaa pyytää. Olisi helpompi pyytää, jos heillä olisi enemmän ylimääräistä rahaa.

Minna: Kyllä mä koen näin, että ne on antanut mulle lapsuudessa hurjan paljon. Ne on tehnyt mulle ruuat valmiiksi ja sen lisäksi vaatettanut ja hankkinut kaikkea tällaisia fyysisiä edellytyksiä. Ja sitten kaiken lisäksi äiti justiin on ollut kotona ja samoin,

kun isääkin on nähnyt niin ne on antanut mulle myös vahvaa henkistä perintöä eli ne on halunnut turvata sen meille. Mun mielestä mulla ei ole oikeutta mennä niiltä enää pyytämään mitään, mutta sitten se olisi asia erikseen, sitten mulla voisi jopa olla oikeus pyytää, jos ne ei olisi koskaan huolehtinut, niin sitten mä sanoisin, että kyllä te nyt huolehditte.

Yleensä nähtiin, että tärkein asia, mitä lapsuudenkodista saatiin oli vanhemmilta saatava henkinen tuki, joka saattoi edesauttaa opiskelujen etenemistä. Vanhempien merkitys oli erityisesti siinä, että tiedettiin, että oli joku johon saattoi turvautua.

Hillevi: ...Oikeastaan viime vuonna huomasi, että jos mä menin kotia kotiin niin se oli yleensä se kuukauden viimeinen viikonloppu, jolloin ei ollut enää rahaa, Mä menin kotia, kun tiesin, että siellä on ruokaa.. Koti on aina olemassa, se on ehkä se tärkein tieto.

Toisaalta joku erityinen tilanne saattoi vaikuttaa siihen, että vanhemmilta voitiin ottaa myös rahallista tukea eikä sitä koettu itsenäisyyttä vähentävänä seikkana.

Miia: Mä en saa säännöllistä taloudellista tukea.Ei mitään kuukausijuttua eikä mitään ruokatiliä, jonka se maksaisi.... Mä en siitä syystä laita vastaan, koska rahaa ei objektiivisesti katsoen ole suhteessa kovin paljon ja sitten, kun äiti sanoo, että mitä hän näitä säästelee, sä joudut sitten kamalat perintöverot maksamaan.

Samaan tapaan vanhemmilta voitiin ottaa rahallista tukea jotakin suurempaa hankintaa varten, esimerkiksi matkapuhelimeen ja televisioon, mutta näidenkin hankintojen kohdalla opiskelijat edellyttivät, että vanhempien on itse tarjottava tukea. Rahanhankinta koettiin vaikeana.

Tutkimukseeni osallistuneet opiskelijat eivät suhtautuneet lainan ottamiseen, työntekoon ja vanhempien tukeen kovin myönteisesti toimeentulon hankkimisen keinoina. He sinnittelivät pääsääntöisesti opintotuella, mutta kuudella tutkimukseeni osallistuneella oli myös säästöjä kesätöistä tai he säästivät opintotuesta kuukausittain. Näiden opintotuesta säästävien opiskelijoiden elämäntyyli ei eronnut niiden elä-

mäntyylistä huomattavasti, jotka eivät säästäneet opintotuesta. Säästöjä ei haluttu kuitenkaan käyttää jokapäiväiseen elämiseen vaan niitä säästettiin tulevaisuutta varten tai jotakin tiettyä ostokohdetta varten esimerkiksi tietokoneeseen.

Säästämishalukkuuteen saattoi vaikuttaa se, että suurin osa haastatteluihin osallistuneista opiskelijoista toi esille pelon jäädä tulevaisuudessa työttömäksi. Tämäkin kuvastaa sitä, miten ennustettavuus on vähentynyt yksilöiden elämästä. Tämä ennustettavuuden vähentyminen voidaan tulkita myös kaaosmaisuuuden lisääntymiseksi yksilön omassa elämässä: lähes mitä tahansa voi tapahtua eikä erilaisten tapahtumien todennäköisyyttä voi etukäteen tuntea (Bauman, 1995, 13). Opiskelijalla on tulevaisuudessa ainakin riski jäädä työttömäksi, vaikka korkeakoulutuksen ansioista tämä riski on pienempi.

7. MITEN TUTKIA KÖYHYTTÄ?

7.1. Teoreettinen käsite ja operationalisointitapa

Köyhyystutkimuksen yksi keskeisempiä tehtäviä on vastata kysymykseen mitä köyhyys on. Tällöin vaaditaan, että köyhyyskäsite on teoreettisesti perusteltu (Heikkilä, 1992,26). Toisin sanoen on määriteltävä minkälaista köyhyyttä tutkitaan, sillä köyhyys ei ole yksiselitteinen ilmiö vaan sitä voidaan jaotella monin eri tavoin. Köyhyyskäsitteen operationalisoinnilla tuotetaan taas vastauksia kahteen kysymykseen, millaiseen tietoon perustuen voidaan tehdä päätelmiä köyhyydestä ja kuinka voidaan erottaa köyhät ei-köyhistä (Heikkilä, 1992, 26). Toimeentulotuen asiakas-kunnan ottaminen köyhyyden kuvaajaksi on Suomessa ollut useimmiten esiintyvä köyhyyden operationalisointitapa (Ritakallio, 1991, 18). Toimeentulotukiasiakaskunnan ottaminen köyhyyden operationalisointitavaksi on perusteltua, se tavoittaa muita mittareita paremmin epävakaa elämäntilanteet, joille on tyypillistä tilapäisköyhyyden toistuvat jaksot (Ritakallio, 1991)

7.2. Köyhyyden operationalisointi tulojen kautta

Köyhyyden operationalisointitavat voidaan jakaa tulojen pohjalta epäsuoriin köyhyyden hahmottamistapoihin ja toteutuneen elintason pohjalta mitattavaan suoraan köyhyyteen. Köyhyyttä tulojen pohjalta hahmottavia operationalisointitapoja on poliittis-hallinnollinen metodi, suhteellinen tuloraja, vähimmäistarvebudjettimetodi,

deprivaatiostandardi ja konsensualinen köyhyysraja (Kangas, Ritakallio,1996,14-19) Poliittis-hallinnollisessa metodissa käytetään yhteiskunnan minimieläkkeen tai toimeentulotuen tasoa köyhyysrajana, jonka alapuolelle kenenkään toimeentulon ei pitäisi jäädä. Suhteellisessa tulometodissa köyhyysraja määritellään suhteessa väestön keskimääräisiin tuloihin ja ilmoitetaan yleensä tiettyinä prosenttiosuutena (50% prosenttia yleisin) mediaanituloista.

Suhteellisen tulometodin avulla on helppo tehdä kansainvälisiä vertailuja.(Ritakallio,1994,30).Vähimmäistarvebudjettimetodin avulla voidaan eri kokoisille kotitalouksille laatia vähimmäistarveluetteloita ja hinnoitteleamalla nämä vähimmäistarpeet määritellään köyhyysrajat. Edellä esitettyjen köyhyyden mittaamistapojen heikkous on se, että ne eivät ota huomioon väestön mielipidettä. Sosiaalisen konsensuksen menetelmän avulla saadaan esille väestön mielipide, kun heiltä kysytään mikä on alhaisin rahamäärä, millä kotitalous tulee toimeen. Peter Townsend ajatus derivaatiostandardista tarkoittaa, että tulojakautuma paljastaa tietyn kohdan, köyhyyskynnyksen, josta alkaen syrjäytyminen yleisestä elämäntyylistä tapahtuu erityisen voimakkaana suhteessa väheneviin tuloihin (Townsend, 1979, 248-262). Kangas ja Ritakallio (1996) ovat suomalaisella aineistolla tutkineet deprivaatiostandardin olemassaoloa ja havainneet, että sellainen voidaan hahmottaa varsinkin, jos tulot jäävät alle 2500 mk, jolloin voidaan puhua todellisesta köyhyydestä eikä vain köyhyyden liepeillä olemisesta.

7.3 Köyhyyden operationalisointi elämäntavan kautta

Suoria köyhyyden lähestymistapoja on tutkia sitä kokevatko ihmiset itse itsensä köyhiksi, käykö köyhyyden objektiivinen ja subjektiivinen puoli yhteen. Ihminen voi elää objektiivisesti katsoen köyhissä oloissa, mutta hän ei välttämättä koe itseään köyhäksi. Myös päinvastainen on mahdollista: yksilö ei ole objektiivisilla kriteereillä köyhä, mutta hän siitä huolimatta kokee itsensä köyhäksi. Suora köyhyyden operationalisointitapa on tutkia köyhyyttä kulutuksen kautta. Köyhyyttä kulutuksen kautta tutkittaessa köyhyys voidaan määrittää samaan tapaan, kun tulojen kautta köyhyyttä tutkittaessa joko poliittis-hallinnollisena kulutusmetodina tai suhteellisena kulutusmetodina (50% mediaanikulutuksesta). Köyhyyttä voi tutkia siis tulojen kautta, mutta myös siis lopputuloksen kautta. Kasautuneen deprivaation tutkimisessa otetaan huomioon useita eri elämäntilanteita, joille köyhyyden vaikutukset voivat kasautua. Tällöin voi muodostua ongelmaksi elämäntilanteiden valinta, joiden kautta deprivaati-

tiota ja sen kasautumista tarkastellaan, mutta tämä näkökulma antaa laajemman näkökulman köyhyyden tarkasteluun kuin pelkkiin tuloihin perustuva köyhyyden operationalisointitapa.

7.4. Köyhyyden operationalisointi sekä tulojen että elämäntavan kautta, kaksoisehto

Köyhyys voidaan määritellä köyhyyden kaksoisehdon kautta: köyhyys ei ole mitä tahansa elämän rajoittumista vaan juuri taloudellisista resursseista johtuvaa arkielämän rajoittumista. Tämä kaksoisehto yhdistää edellä mainitun suoran ja epäsuoran köyhyyden operationalisointitavan: köyhyyttä tarkastellaan sekä tulojen kautta että tulojen kautta toteutuneen elämäntyylin kautta. Toisaalta elämäntyyli ei ole aina tulojen funktio (Heikkilä, 1990, 33) Toimeentulotukiasiakkuus edustaa tämän kaksoisehdon huomioonottavaa köyhyyden operationalisointitapaa. Toimeentulotukiasiakkailla taloudelliset ongelmat rajoittavat jokapäiväistä elämää varsinkin kulutuksen alueella (Ritakallio 1991, 86). Konsensusalisen köyhyyden menetelmässä määritellään väestön mielipiteen perusteella välttämättömyystavaroiden luettelo, joita väestön enemmistö pitää sellaisina, että ne pitäisi taata kaikille kansalaisille. Välttämättömyystavaroiden omistamattomuus täytyy johtua taloudellisista resursseista, jolloin puutetta voidaan nimittää köyhyydeksi (Kangas, Ritakallio, 23, 1996)

7.5. Miten köyhyys määritellään tässä tutkimuksessa?

Minun työni kohdistuu opiskelijoiden köyhyyteen. Opiskelijat ovat köyhyystutkimuksessa yleisesti unohdettu väestöryhmä, vaikka heidän tulonsa ovat keskimääräistä alemmat. Yksi syy tähän opiskelijoiden köyhyyden tutkimattomuuteen voi olla se, että opiskelijan tuloja voi olla vaikea hahmottaa. Opiskelijan toimeentuloon vaikuttaa paljon otetaanko opintolaina tuloksi huomioon, 1980-luvulla opiskelijat välttivät köyhyyden opintolainoja nostamalla, mutta 1990-luvulla lainannosto on vähentynyt. (Ritakallio, 1994, 47-52). Opiskelijoiden toimeentuloa on tutkittu markkamääräisellä tasolla, mutta varsinaisia opiskelijaköyhyyteen keskittyviä tutkimuksia ei ole tehty (Kuoppala ym., 1996, 179).

Operationalisoin opiskelijoiden köyhyyden subjektiivisten kokemusten kautta, mitä he itse ajattelevat opiskeluaikaisesta tilanteestaan. Verrattuna pelkästään tuloja mittaavaan köyhyyden operationalisointitapaan subjektiivinen näkökulma tuo

enemmän esille yksityiskohtia opiskelijoiden tilanteesta. Pelkästään tuloja mittaava köyhyyden operationalisointitapa jättää huomioimatta epävirallisen talouden vaikutuksen (esimerkiksi opiskelijan vanhemmilta saama taloudellinen tuki, joka voi olla esimerkiksi ruokaa), taloudellisten resurssien hallinnan, keskimääräisen elämäntyylin vaihtelun elämänvaiheen mukaan ja eri rakenteen omaavien kotitalouksien vertailun (Ritakallio, 1991, 12-15, Forssen, 1996, 85-91). Kotitalouksien tuloja voidaan saattaa vertailukelpoiksi kulutusyksikköasteikkojen avulla, joita on esimerkiksi OECD, toimeentulotuki ja tasku-asteikko. Eri kulutusyksikköasteikossa vaihtelee lapsien ja aikuisten saamat painoarvot. Jakamalla kotitalouden yhteenlaskettu tulo (tässä tapauksessa vapaaseen kulutukseen käytettävissä oleva tulo) kulutusyksikköjen määrällä saadaan kotitalouden ekvivalentti tulo (Ritakallio, 1994, 19-20). Haastatteluuni osallistui vain yksi avoliitossa elävä opiskelija ja muut olivat naimattomia yksin eläviä. Jakamalla yksin asuvien opiskelijoiden tulot kulutusyksikköluvulla yksi ja avoliitossa elävän opiskelijan perheen tulot kulutusyksikköluvulla 1.7. OECD-kulutusyksikköluokituksen mukaan saan nämä opiskelijakotitalouksien tulot keskenään vertailukelpoiksi (Ritakallio, 1994, 19-20). Nämä tulot antavat opiskelijoiden käytössä olevasta rahasta vain summittaisen arvion, sillä voi olla vaikea arvioida, miten paljon rahaa on käytössä, kun välttämättömät menot on hoidettu. Näitä välttämättömiä menoja on ruoka ja asuminen.

Kun opiskelijat itse kertovat omista tuloistaan, saadaan niistä tarkempi kuva, voidaan tehdä yksityiskohtaisempia tulojen ja menojen vertailua ja ottaa huomioon muu elämäntilanne paremmin. Köyhyyden subjektiivisella operationalisointitavalla ei voida tuottaa kuvaa köyhyyden laajuudesta yhteiskunnassa, mutta ihmisten kokemukset köyhyydestä ovat yhtä tärkeitä kuin köyhyyden laajuus yhteiskunnassa, koska nämä kokemukset vaikuttavat ihmisten päivittäiseen elämään. Köyhyys on moniulotteinen ilmiö ja sitä voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta ja nämä näkökulmat täydentävät toisiaan. Näin myös subjektiivisten köyhyyskokemusten tutkimisella on paikkansa köyhyystutkimuksen kentässä. Peter Townsend (1979, 411-424) onkin todennut, että köyhyyttä tulisi tutkia objektiivisesta, normatiivisesta ja subjektiivisesta lähtökohdista. Eri näkökulmat täydentävät toisiaan ja eri operationalisointitavoilla saadaan erilainen kuva köyhyyden luonteesta. Ei ole olemassaakaan yhtä ja ainutta oikeaa tapaa mitata köyhyyttä.

8. MITÄ ON KÖYHYYS?

8.1. Köyhyyden monimuotoistuminen

Hyvän sosiaaliturvan maissa köyhyys on monimuotoistunut ja jakautunut eri osa-alueisiin (Ritakallio, 1994,172). Ei voida erottaa enää vain yhtä köyhyyden riskiryhmää ja yhtä köyhyyden muotoa esimerkiksi pienituloisuus. Sosiaaliturvajärjestelmän luominen on merkinnyt elintason nousua, mutta toisaalta sosiaaliturvajärjestelmä luo myös köyhyyttä toisin sanoen ns. modernia usköyhyyttä, jolle ei ole ominaista vain pienet tulot vaan myös suuret menot. Tällaisena köyhyytenä voidaan pitää esimerkiksi niiden tilannetta, jotka ovat velkojen vuoksi joutuneet taloudellisiin ongelmiin (Rönkkö, 1994.244-276). Ylivelkaantuneisuus ja pitkäaikaistyöttömyys ovatkin tekijöitä, jotka selittävät suuren osan 1900- luvun köyhyydestä (Lehto, 1998,11). Samaan lopputulokseen on päätenyt Alcock (1993): Perinteistä köyhyyden kuvaa hallitsi vanhusten, sairaiden ja monilapsisten perheiden pysyväluonteinen alhainen toimeentulo. Köyhyyden uutta kuvaa hallitsee työttömyys ja erityisesti pitkäaikainen työttömyys, mutta pienituloisuuskin on edelleen köyhyyttä aiheuttava tekijä esimerkiksi opiskelijoiden kohdalla.

Opiskelijoiden toimeentulon ollessa 1900- luvun alussa opintolainan varassa, opintolainan puute oli tekijä, joka aiheutti opiskelijoiden köyhyyden. Nykyisen opintorahan painotteisen järjestelmän aikana opintorahan pienuus ja opintolainojen kalleus ovat keskeiset tekijät, jotka aiheuttaa toimeentulovaikeuksia opiskelijoille. Opiskelijoiden toimeentulo-ongelma onkin ollut aina 1900- luvun alusta lähtien ajankohtainen (Autio, 1994), mutta tämän ongelman ensisijainen syy on muuttunut sosiaaliturvajärjestelmän laajenemisen myötä. Opiskelijoiden toimeentulovaikeudet ovat olleet siis ajankohtaisia aina, se ei ole ongelma, joka olisi ikinä kokonaan väistynyt ja sitten ilmaantunut uudestaan jonkun laukaisevan tekijän vaikutuksesta (Vähätalo,1994,15).

Walter Korpi (1971, 109-117) on esittänyt mallin siitä, miten yhteiskunnan rakennongelmat välittyvät yksilötasolle. Sosiaaliturvan tarvetta voi aiheuttaa kolme tekijää: perustava tekijä, ehdollinen tekijä ja laukaiseva tekijä. Perustava tekijä köyhyyden taustalla on eriarvoisuus, ehdolliset tekijät kuvaa niitä yksilöllisiä riskitekijöitä, jotka lisää köyhyysriskiä esimerkiksi koulutuksen puute. Laukaisevalla tekijällä tarkoitetaan olosuhteita, jotka välittömästi aiheuttavat toimeentulo ongelmia esimerkik-

si työttömyys. Opiskelijoiden köyhyys voidaan hahmottaa perinteisenä pienituloisuutena eikä tilannekohtaisena uusköyhyytenä, jota nykyinen sosiaalipolitiikka luo (Rönkkö, 1994,261). Yhteiskunnassa on eri köyhyyden tyyppejä, joista yksi on opiskelijoiden pienituloisuus. (Pohjola,1994,193). Opiskelijoiden pienituloisuus on merkittävä ja poikkeava osa suomalaisen köyhyyden kokonaiskuvassa.

8.2. Köyhyyden määrittelyä

Köyhyys voidaan määritellä monin tavoin. Perinteinen jako on tehty absoluuttisen ja suhteellisen köyhyyden välille. Köyhyys on yksinkertaisimmassa muodossaan vakavaa aineellista deprivatiota. Tällaisesta köyhyydestä on kysymys absoluuttisessa köyhyydessä, joka viittaa aineellisten perustarpeiden puutteeseen (Heikkilä, 1992,16).Yksilö voi ostaa rahalla aineelliset perustarpeet eli köyhyys on tällöin vain pääsääntöisesti rahan puutetta. Tällainen köyhyys ilmenee laajemmin yhteiskunnassa, jossa yksilöiden elintaso on matala. Korkean elintason maissa ilmenevä köyhyys on kuitenkin moniulotteisempi ilmiö: köyhyyttä ei määritellä teollisissa, korkean elintason maissa enää vain taloudellisten resurssien puutteen perusteella vaan taloudellisten resurssien puutteesta johtuvana sosiaalisen toimintakykyisyyden rajoittumisena(Kangas, Ritakallio, 1996,11). Ihmisellä ei ole mahdollisuuksia elää ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevalla tavalla, hänellä ei ole mahdollisuutta esimerkiksi kuluttaa niin, että tarpeentyydytys täyttäisi ympäröivän yhteiskunnan vaatimukset. Toisaalta absoluuttinen köyhyyskin on suhteellista: se heijastelee sitä yhteiskunnassa yleisesti vallitsevaa käsitystä vähimmäistasosta, mikä katsotaan välttämättömäksi (Heikkilä,1992, 16)

Yksilöiden elämäntavan rakentamisen ehdot ovat vapautuneet traditioiden kahleista. Niin myös samaan tapaan kulttuuriset ilmiöt ovat muuttuneet laadullisesti pienijakoisempia eroja sisältäviksi (Bauman, 1996,52-60). Tällaisena ilmiönä voidaan pitää sitä, että köyhyyttä voidaan luokitella moniin erilasiin luokkiin, ainoa jako ei ole enää ero absoluuttisen ja suhteellisen köyhyyden välillä. J.P. Roos (1994) on jaotellut erilaisia köyhyyden luokkia, joka kuvastaa sitä, että köyhyys ilmiönä on jakautunut yhä pienempiin osiin. J.P. Roos jakaa köyhyyden pieneen ja suureen kurjuuteen. Suuri kurjuus on olosuhdekurjuutta: sotia, nälkäkatastrofeja, pohjatonta köyhyyttä ja ikiköyhyyttä. Suuri köyhyys on samaa kuin absoluuttinen köyhyys. Pieni köyhyys on taas kovaa ja ahdistavaa arkielämää olosuhteissa, jotka näyttävät

maailmanlaajuisesti erinomaisilta. Pieni köyhyys muistuttaa taas suhteellista köyhyyttä.

8.3. Mitä on opiskelijoiden köyhyys?

Opiskelijoiden köyhyys voidaan hahmottaa suhteellisena köyhyytenä, koska voitaisiin ajatella, että opintotuella opiskelija pystyy tyydyttämään fyysiset perustarpeet esimerkiksi asunto, riittävä ravitsemus, vaatetus ja terveys. Verrattaessa ympäröivään yhteiskuntaan opiskelijoiden tilanteesta saatava kuva voi olla erilainen. Opiskelijoiden köyhyys voidaan hahmottaa pienenä kurjuutena, joka vaikuttaa opiskelijoiden arkielämään. Opiskelija voi tyydyttää fyysiset perustarpeet, mutta muuhun kulutukseen hänellä ei sitten välttämättä olekaan varaa. Myös fyysisten perustarpeiden tyydyttämisessä opiskelija voi joutua turvautumaan halvimpaan mahdolliseen vaihtoehtoon. Ihmisen ollessa köyhä on tyypillistä, että hänen valinnanmahdollisuutensa rajoittautuu (Pohjola, 1994,205). Valinnanmahdollisuuksien rajoittumista voidaan kutsua myös niukkuuden tyranniaksi. Niukkuuden tyranni on yksi modernin köyhyyden tunnusomaisin piirre. Se voidaan käsittää jokapäiväistä elämää varjostavana taloudellisena niukkuutena.

Yksi köyhyyden keskeinen kriteeri on, että sen on oltava vastentahtoista (Ritakallio, 1991, 7). Opiskelijoiden kohdalla voidaan ajatella, että he vapaaehtoisesti rupeavat opiskelemaan ja siis valitsevat köyhyyden ainakin väliaikaisena tilana. Toisaalta monella ei ole muuta vaihtoehtoa, koska työtä ei välttämättä ole tarjolla. Suomen kaltaisessa koulutusorientoituneessa yhteiskunnassa kouluttamattomuus muodostaa suuren syrjäytymisriskin (Kangas, Ritakallio, 39). On pakko opiskella, jos haluaa mahdollisuuden, että ei ole tulevaisuudessa köyhä. Verrattaessa opiskelijaa työttömään nuoreen opiskelijan asema ei näytä kovin synkältä. Opiskelijan tulotaso on vähän matalampi kuin työttömän nuoren, mutta opiskelijan tulevaisuus näyttää valoisammalta koulutuksen ansiosta (Kuoppala, 1996, 188). Voidaan siis todeta, että opiskelijat yksilötasolla alistuvat vapaaehtoisesti opiskeluajan taloudelliseen niukkuuteen, mutta toisaalta yhteiskunnan taholta tulee pakko alistua tähän niukkuuteen: jos et opiskele, niin voit olla melko varma, että olet tulevaisuudessa vielä köyhempi. Heiskarin (1997, 27-28) mukaan ammattikoulutuksen puute on tekijä, joka lisää nuorten köyhyysriskiä. Koulutuksen puute merkitsee usein työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämistä ja tätä kautta on vaara, että nuoruusiän elinvaiheköyhyys muuttuu aikuisiän pysyvänluontoiseksi köyhyydeksi.

Köyhyys merkitsee alhaista materiaalista elintasoja, jota usein kutsutaan myös taloudellisen hyvinvoinnin eli rahan puutteeksi (Ritakallio, 1994, 22). Opiskelijoiden köyhyyttä voitaisiinkin toisaalta nimittää tilapäiseksi rahattomuudeksi, joka voi jatkua myös tulevaisuudessa ellei opiskelija onnistu vakiinnuttamaan asemaansa yhteiskunnassa valmistumisensa jälkeen. Köyhyys pitkittyneenä asiantilana voi rajoitua vain pienituloisuuteen, mutta pienituloisuuden jatkuessa pitkään on yleistä, että se voi johtaa deprivoitumiseen muilla elinlohkoilla (Heikkilä, 1990, 37-39). Köyhyyteen liittyy aina rahan puute ja rahan puute voi rajoittaa myös muuta elämää, vaikka ei kasautuisikaan huono-osaisuudeksi.

Suhteessa koko väestöön opiskelijat voidaan hahmottaa siis köyhänä väestöryhmänä: opiskelijoiden tulot suhteessa koko väestöön ovat matalat ja lisäksi heiltä puuttuu monia välttämättömyystavaroita, joita väestön enemmistö arvioi tarpeelliseksi esimerkiksi mahdollisuus käyttää julkisia liikennevälineitä, kotivakuutus, sanomalehti, pakastin (Kuoppala, 1996, 192-193). Näiden välttämättömyystavaroiden puute tuli esille myös tekemissäni haastatteluissa. Kun ihmisiä on pyydetty määrittelemään, miten paljon yhden aikuisen ruokakunta tarvii elääkseen, kun verot ja vuokrat on maksettu, on tulokseksi saatu 2575 mk (Forssen, 1996, 98). Vain yhden tutkimukseeni osallistuneen ”sinkun” kuukausitulot ylittivät tämän rajan. Kuoppalan ym (1996) tutkimuksen mukaan yksinasuvilla opiskelijoilla jää asumiskustannusten jälkeen vapaaseen kulutukseen noin 1000 mk kuukaudessa eli noin 33 mk päivää kohden (Kuoppala, 1996, 185). Vapaaseen kulutukseen käytettäväksi olevaksi taloudellisesti resurssiksi katsottiin Kuoppalan ym. tutkimuksessa se tulo, joka kotitaloudelle jää tuloista asumiskulujen maksun jälkeen käytettäväksi (Kuoppala ym, 1996, 187). Tähän tutkimukseeni osallistuneilla opiskelijoilla tilanne oli suurinpiirtein sama Heille jäi ruokamenojen ja asumiskulujen maksun jälkeen käyttöön rahaa alle 1000 mk.

Yksilöllä voi olla taloudellisesti niukkaa, mutta hän ei silti välttämättä tunne itseään köyhäksi. Objektivisesti tulojen tasolla mitattu köyhyys on eri asia kuin itsensä subjektiivisesti köyhäksi tunteminen. Olennaista on, mihin ryhmään yksilö vertaa tilannettaan. Runcimanin (1966, 9-35) viiteryhmäteorian mukaan onkin olennaista, mihin ryhmiin yksilö vertaa omaa tilannettaan. Yksilö voi verrata tilannettaan useisiin eri viiteryhmiin, mutta samastuminen voi tapahtua vain siihen ryhmään, jonka normit yksilö omaksuu. Mikäli vertailut eivät tapahdu paremmassa asemassa oleviin

niin puutteesta huolimatta yksilö voi olla tyytyväinen. (Runciman, 1996,9-35).

Opiskelijoiden niukkuus voidaan hahmottaa vain elinvaiheköyhyydeksi, joka kompensoituu myöhemmässä elämässä opiskelun avulla avautuvilla paremmilla työnsaantimahdollisuuksilla (Pohjola, 1994, 196, Lehto, 1998, 5). Seebohn Rowntree'nin (1901, 135) teorian mukaan ihminen elää köyhyydessä lapsuudessa, lapsiperheen huoltajana ja vanhuudessa, kun taas köyhyysrajan hän ylittää nuorena aikuisena ja perheen lapsien kasvatettua aikuisiksi. Malli on kuitenkin kääntynyt ylösalaisin: Köyhyysriski paikantuu nykyisin juuri nuoruuteen eikä vanhuuteen yhteiskunnallisten jakomekanismien ja rakenneongelmien vuoksi esimerkiksi työttömyys. Kansaneläke on suurempi kuin opintotuki, vaikka vanhuudessa ihminen ei joudu rakentamaan elämänsä perustaa yhtä suuressa määrin kuin nuoruudessa. Eläketurvan kehittyminen on pystynyt eliminoimaan vanhuusköyhyyden, mutta sosiaalipolitiikka ei ole eliminoinut nuoruusköyhyyttä, vaikka suomalainen sosiaalipolitiikka onkin onnistunut tasoittamaan elinvaiheisiin sisältyviä köyhyysriskejä(Kangas,1997,41-45)

Opiskelun alkuvaiheessa yksilö joutuu irtautumaan kotiympäristöstään ja opettelemaan elämään itsenäisesti. Olennaista on tässä tilanteessa opetella tulemaan toimeen itsenäisesti opintotuen varassa. Opiskelun keskivaihetta voidaan määrittää ajanjaksoksi, jolloin opiskelija elää myöhäisnuoruuden ja varhaisaikuisuuden rajalla. Hän ei kuulu enää nuoriin, mutta ei voi vielä myöskään tulla taloudellisesti tai sosiaalisesti itsenäiseksi. Opiskelun loppuvaihetta leimaa taas siirtyminen työelämään ja perheen perustaminen (Aittola, 1992,29-30). Taloudelliset ongelmat voivat heikentää näiden tehtävien ratkaisua, mutta toisaalta on otettava huomioon, että joillakin opiskelijoilla voi olla jo nämä kehitystehtävät ratkaistu, kun he tulevat yliopistoon opiskelemaan. Varsinkaan yliopistollinen opiskelu ei kuulu enää vain nuoruuteen vaan elinikäisen oppimisen periaatteen mukaan se voi myös paikantua lähemmäksi keski-ikää, jolloin opiskelijalla voi olla vaikeuksia sopeutua yliopistoyhteisöön. Ihminen voi joutua elämään elinvaiheköyhyyden teorian näkökulmasta köyhyydessä useassa eri elinvaiheessa, jotka ei liity enää vain ikään, koska opiskelukin voi siis nykyään ajoittua keski-ikään. Köyhyysyyskielit ei jaksotu enää ikäkauden vaan yksilön elinvaiheen mukaan (Kangas, 1997, 47).

Yksilön elämänkulkuun vaikuttaa olennaisesti aikakauden paikalliset, kulttuuriset, ja yhteiskunnalliset ehdot, jotka omalta osaltaan säätelevät yksilön elämänkulkua (Pohjola,1994,15-16). Pohjolan (1994,16) mukaan yhteiskunnalliset normit ja sään-

(Pohjola,1994,15-16). Pohjolan (1994,16) mukaan yhteiskunnalliset normit ja säännökset ohjaavat monella tavalla nuorten elämää. Elämänkulku jaksottuu palvelujärjestelmän säädösten ja toimenpiteiden mukaan ja tätä on kutsuu elämänkulun institutionaalistumiseksi. Pohjolan tutkimus kohdistui lähinnä työttömiin nuoriin, mutta samanlainen elämänkulun institutionaalistumisen prosessi on nähtävissä myös opiskelijoiden kohdalla riippumatta siitä, minkä ikäinen opiskelija on, mikäli hän nostaa opintotukea ja elää sen varassa. Elämä on suunniteltava suurimmaksi osaksi opiskelun ehdoilla, opittava tulemaan vähällä toimeen ja opiskeltava niin, että opintotukikuukaudet eivät pääse loppumaan kesken.

Vaikka opiskelijoiden köyhyys hahmotettaisiin elinvaihesidonnaisena ilmiönä, se on silti reaalin ja opiskelijan jokapäiväiseen elämään vaikuttava asia (Heikkilä, 1992,97). Rahattomuus voidaan hahmottaa tilapäisenä köyhyytenä, mikä on tyypillistä juuri opiskelijoiden elämäntilanteelle. Köyhyyden eri muotojen riskin voidaan ajatella paikantuvan elämänkaaren eri vaiheisiin . Vanhuudessa köyhyyden luonne voi olla enemmän sosiaalista köyhyyttä tai kyvyttömyyttä muuttaa hallitsemiaan resurssejaan hyvinvoinniksi.

8.4. Mitä on huono-osaisuus?

8.4.1. Huono-osaisuuden muuttunut kuva

Huono-osaisuus on köyhyyden tavoin muuttunut modernissa yhteiskunnassa monimuotoiseksi ilmiöksi. Huono-osaisuus on myös köyhyyden tavoin suhteellista eli se muuttuu suhteessa yhteiskunnan tasoon, mutta nykyisellä huono-osaisuudella on muutamia eroja verrattuna aiempaan näkyvään, alueelliseen ja samoja väestöryhmiä koskevaan huono-osaisuuteen. Modernille huono-osaisuudelle on ominaista, että se on läpinäkymätöntä (sitä on vaikea paikantaa), se koskee lukuisia alueita ja eri väestöryhmiä, mutta ei leimaa enää heidän jokaista elämänaluetta (Vähätalo, 1994,23).

Huono-osaisuuden käsite liittyy läheisesti köyhyyden käsitteeseen. Voidaan ajatella, että köyhyys, taloudellinen niukkuus on yksi osa huono-osaisuutta. (Heikkilä, 1992,506-507), vaikka köyhyyden käsite korostaa enemmän materiaalisia resursseja ja huono-osaisuuden käsite immateriaalisia hyvinvoinnin puutteita. Huono-osaisuus voidaan määritellä vakavan deprivaaation tilana ainakin yhdellä hyvinvoin-

si olla esimerkiksi asuminen, työ, vallankäyttö, terveys ja koulutus (Rauhala, 1988,15-31).Huono-osaisuudesta ei puhutakaan yleensä yleisellä tasolla vaan se on aina suhtaudettava johonkin esimerkiksi huono-osaisuus suhteessa vapaa- aikaan (Pojola, 1994,197). Opiskelijoiden rahan puute ei välttämättä kasaudu vakavaksi huono-osaisuudeksi, mutta silti opiskelijat voivat olla jollakin elämänalueella huono-osaisia, varsinkin taloudellisesti huono-osaisia. Tätä taloudellista huono-osaisuutta voidaan kutsua köyhyydeksi, koska köyhyydestä puhuttaessa viitataan yleensä väestöryhmään. joka on ainakin yhdellä huono-osaisuuden mittarilla huono-osainen.(Kuoppala, Ritakallio, 1996,35)

8.4.2. Huono-osaisuus ja syrjäytyminen

Huono-osaisuuden kasautumisella tarkoitetaan taloudellisista syistä käyntiinlähtevää irtaantumista elämästä ja näiden kasautumistekijöiden vaikeusaste voi vaihdella sen mukaan kuinka monella köyhyystekijällä (deprivaatiotekijällä) yksilö on syrjäytynyt (Heikkilä, 1990. 33-34). Koska opiskelijoiden kohdalla huono-osaisuuden ei voi väittää kasautuvan ainakaan voimakkaasti, niin ei voida väittää, että opiskelijat olisivat syrjäytyneitä, koska syrjäytyminen voidaan siis käsittää deprivaatiotekijöiden kasautumisena (Rauhala,1988,12).Syrjäytyneeltä ihmiseltä voi puuttua tällöin rahaa, työ, perhe ja sosiaaliset suhteet.

Sosiaalisen, suhteellisen deprivaation käsite on lähellä syrjäytymisen käsitettä.Sosiaalisen deprivaation käsite ei sisällä pelkästään köyhyyden rahallista puolta vaan ottaa huomioon myös yksilön muut elinolot yksilön toiminta-tai elämänhallintaresursseina(Heikkilä, 1992,20). Peter Townsend (1979, 31) määrittelee sosiaalisen deprivaation elintasona, joka on selvästi keskivertoihmisten hallitsemien resurssien alapuolella. Tämä alhainen elintaso tarkoittaa sitä, että yksilöt on suljettu tavanomaisten elämäntyylien, tapojen ja aktiviteettien ulkopuolelle eli tällöin yksilö voi olla syrjäytynyt yhteiskunnasta. Voi olla vaikea määrittää, mikä on keskimääräinen elämäntyyli yhteiskunnassa ja miten sitä voi mitata. Tällaisella huono-osaisella voidaan tarkoittaa henkilöä, jolla ei ole selkeää itsekuvaa eikä paikkaa yhteiskunnassa ja jolla on useimmiten huono itsetunto (Rauhala,1988.27-28). Opiskelijoiden kohdalla taloudellinen huono-osaisuus ei kasaudu tällaiseksi syrjäytymiseksi. Opiskelijoilla on selvä asema yhteiskunnassa, he ovat tulevaisuuden ”työvoimaa”. Ei voida myöskään ajatella opiskelijoiden kohdalla, että tämä taloudellinen huono-osaisuus riittäisi ” nollaamaan koko hyvinvoinnin. Taloudelliset

ongelmat voi rajoittaa opiskelijalla jotakin elämänaluetta, mutta se ei merkitse sitä etteikö opiskelija voisi olla myös jollakin elämänalueella hyväosainen.

9. ”Emme ole köyhiä”

9.1. Sopeutuminen elintason laskuun

Opiskeluaikaiseen köyhyyteen sopeutumiseen ja suhtautumiseen vaikutti aikaisempi elämäntilanne. Tutkimukseeni osallistuneiden elämäntilanteet vaihtelivat paljon. Joidenkin elämäntilanne oli ollut vähän huonompi ja opiskeleminen merkitsi elintason nousua. Tällainen tilanne oli, jos oli opiskellut ilman opintolainaa kansanopistossa, jossa opintokustannukset olivat korkeat. Toisaalta elintasossa ei ollut välttämättä tapahtunut heilahduksia suuntaan eikä toiseen eikä opiskeluiden aloitus ollut vaikuttanut elintasoon mitenkään. Suurempia sopeutumisongelmia saattoi aiheutua silloin, jos oli tottunut ennen opiskeluiden alkamista korkeampaan elintasaan.

Liisa: ...Verrattuna siihen, mitä mä lukiossa muistan, niin mulla oli hirveästi enemmän rahaa käytössä. Kyllä sitä silleen huomasi, että köyhtyi, kun aloitti opiskelut. Ei ollut samalla tavalla kuin lukiossa, mä tein kesätöitä ja muutenkin oli rahaa ja elelin leveämmin. Silloin oli hirveästi rahaa kaikkeen ylimääräiseen.... Opiskelusta mä tykkään, mä nautin vapaudesta ja koko tästä ympäristöstä....

Pierre Bourdieu (Bourdieu, 1985, 105) on esittänyt kulttuurisen uusintamisen teorian. Yliopistoinstituutio voidaan hahmottaa tällaisena kulttuurisena kenttänä, jossa tapahtuu pääasiassa hallitsevan yhteiskuntaluokan kulttuurin uusintamista. Yliopisto uusintaa edelleen suuressa määrin valtakulttuuria, vaikka se on laajentumisen myötä avautunut myös alemmille yhteiskuntaryhmille. Alempien yhteiskuntaryhmien habitus ei ole kuitenkaan sama kuin ylempien. Habitus voidaan hahmottaa yksilön aiemman biografisten kokemusten tuottamien dispositioiden järjestelmänä (Bourdieu, 1985, 82). Habitus on kyky jäsentää erilaisia (elämänpoliittisia) luokituksia sekä kyky arvioida näitä käytäntöjä ja niiden seurauksia. Toisin sanoen yksilön elämäntapaan vaikuttaa hänen aikaisemmat kokemukset Yliopisto edellyttää opiskelijoilta tietynlaisia arvoja, asennoitumistapoja ja tietynlaisia valmiuksia (eli tietynlaisista kulttuuripääomaa tai habitusta), mutta koulutettavien arvot, asenteet ja kult-

tuuriset valmiudet saattavat olla hyvinkin heterogeenisiä (Linjander, 1991,12). Yksilön habitus ei välttämättä auta häntä sopeutumaan yliopistoon, mutta auttaa häntä selviytymään taloudellisista ongelmista

Miia: Ei mun elintaso sillä tavalla laskenut, koska mä olin jo kotona tottunut, että rahaa ei ole käytössä...Mä en ole sillä lailla kuluttava ihminen , mä olen hirveän sita

Miialle hänen sosiaalinen taustansa auttoi sopeutumista opiskeluaikaiseen köyhyyteen, koska hän oli tottunut siihen jo ennen opiskeluaikoja, kun taas yliopistollista opiskelua hän ei kokenut omaksi ”jutukseen”

Miia: Se raha on vähän ongelma, mutta en mä tiedä onko se suurin ongelma. Mun suurin ongelma on ehkä tässä opiskelun sisällöllisessä puolessa, että mä koen olevani ihan väärässä paikassa. Justiin sen takia, että mun takapuoli ei kestä lukemista ja jonninjoutavaa sivistyssanoilla pelleilyä.

Liisa sopeutui sosiaalisen taustansa ansiosta paremmin yliopistolliseen opiskeluun, kun taas köyhyyteen sopeutuminen oli ollut hänelle vaikeampaa. Miialle tilanne oli taas päinvastoin, hänen sosiaalinen taustansa auttoi häntä sopeutumaan köyhyyteen, mutta heikensi sopeutumista yliopistolliseen opiskeluun. Habitus voidaan jaotella kahden ulottuvuuden, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden välillä. Habituksen määräytyminen on riippuvainen yksilön sijoittumisesta paitsi taloudellisiin tuotantosuhteisiin, mutta myös sijoittumisesta muun sosiaalisen pääoman alueella esimerkiksi yhteisyssuhteet. Nämä tekijät vaikuttavat siihen, minkälaiseksi yksilön toiminta muodostuu, se määrittää omalta osaltaan toiminnan vapaudet ja rajoitukset ilman, että yksilö on välttämättä siitä itse tietoinen.

Yksilölle olisi vaikeaa, jos hän joutuisi jokaista ratkaisua tehdessään, miettimään yksityiskohtaisesti ratkaisuihin sisältyviä etuja ja haittoja eikä hänellä olisi mitään pysyvää perustaa mihin turvautua. Tällaisena pysyvänä elämään asennoitumisen perustana voidaan hahmottaa juuri habitus, joka vähentää ihmisen omaa harkintaa (Roos, 1996, 212). Habitus on tavallaan yksilön elämäntavan näkymätön perusta. Elämäntavan avulla yksilö rakentaa omaa elämäänsä päivittäin ja habitus muodostaa perustan, jonka vuoksi jotkut valinnat voidaan suorittaa automaattisemmin. Voidaan sanoa, että elintaso ja elämänlaatu liittyvät niihin olosuhteisiin, joissa habituk-

set ja elämäntavat syntyvät ja luodaan (Allardt, 1996, 236-237).

Sosiaalipolitiikan avulla pyritään vaikuttamaan ihmisten elintasoon ja elämänlaatuun ja tätä kautta myös yksilön elämäntapaan ja elämänpolitiikkaan. Kun yksilön tapaa elää jaotellaan vielä pienemmiksi osiksi, päädymme elämäntyylin käsitteeseen. Elämäntyyli rakentuu ihmisten yksilöllisten elämäntavallisten valintojen seurauksena lähinnä sen mukaan, minkä yksilö katsoo keskeiseksi asiaksi elämässään (Allardt, 1996, 238). Ihmisen elämäntyyli voidaan määritellä yleensä yhden keskeisen elämänalueen mukaan esimerkiksi urheiluharrastuksen mukaan. Opiskelijoiden elämäntyyliä keskeisesti määrittäviä tekijöitä oli opiskelu ja ystävyyssuhteiden keskeisyys opiskelijoiden elämässä, elämäntyyli rakentui opiskelujen ja ystävyyssuhteiden pohjalle. Näihin rahattomuus saattoi vaikuttaa, jos ei ollut varaa ostaa esimerkiksi uusia silmälasia, joita tarvitsisi opiskeltaessa tai ei ollut varaa lähteä ystävien kanssa yhteisiin vapaa-ajan vietto tapahtumiin, mutta yleensä nähtiin, että ystävyys-suhteissa oli muu kuin raha tärkeä ja voitiin kehittää yhdessä ystävien kanssa vaihtoehtoisia yhdessä viettämisen tapoja. Näin köyhyydestä seuraa myös positiivisia puolia.

Aino:No, kyllähän se sillä lailla rajoittaa, että aina ei voi lähteä johonkin konserttiin tai johonkin elokuviin. Aina on joku, jolla ei ole varaa maksaa. Se on tuonut sitten uusia näkökohtia, toisaalta sitä saa paljon syvällisempiä keskusteluja aikaiseksi siellä keittiön pöydän ääressä, vaikka vaan jotakin popcornia syö tai jotakin, kun ei välttämättä ei ole varaa lähteä tosi kalliisiin juttuihin.

Opiskelijoiden mielestä taloudelliset ongelmat saattoivat kärjistyä joko opiskelujen alku- tai loppuvaiheessa. Aittola on jaotellut, että yliopistollisessa opiskelussa voidaan erottaa kolme eri vaihetta: aloitusvaihe, keskivaihe ja loppuvaihe. Haastattelussa opiskelijat korostivat, että alkuvaihe voi olla vaikea, koska ei ole välttämättä tottunut suunnittelemaan rahallista tilannettaan itsenäisesti. Toisaalta, vaikka olisi jo ennen opiskelua suunnitellut kotona rahan käyttöä, saattoi itsenäisen taloudellisen elämän suunnittelu olla silti vaikeaa, koska vastuu oli konkreettisemmin vain itsellä.

Raha-asioita jouduttiin miettimään varsinkin opiskelujen alkuvaiheessa ja tämä miettiminen saatettiin kokea ahdistavana, mutta rahan miettiminen ei rajoittunut vain opiskelujen alkuvaiheeseen. vaan se saattoi olla asia, joka liikkui mielessä

esimerkiksi kun kävi kaupassa

Hillevi: Ainakin ensimmäisenä vuotena sitten, kun oli kaikki ne rahat kuluttanut, mitkä oli jäänyt säästöön siltä ajalta, kun teki töitä niin kyllä ne **ensimmäiset kuukaudet oli katastrofaalisia**, koska ei osannut vielä säädellä sitä rahankäyttöä fiksusti. Mutta kyllä sitä nykyäänkin joutuu kaksi kertaa kuukaudessa sanomaan johonkin asiaan, että en mä voi tulla, koska mulla ei ole rahaa.

Ilona: ... Kyllä mä lasken, että mulla meni kauppaan näin paljon, niin mulla on tälle kuulle enää näin paljon käytössä.... kyllä mä **koko ajan pikkuisen lasken ja mietin**, vaikka en mitään kirjanpitoa pidä.

Opiskelijat saattoivat miettiä rahaa esimerkiksi käydessään kaupassa tai kun laskujen maksupäivä tuli, mutta se ei ollut asia, jota olisi jouduttu päivittäin miettimään. Tutkimukseeni osallistuneet naiset eivät kirjallisesti suunnitelleet rahan käyttöä, mutta tutkimukseeni osallistuneilla miehillä oli tarkka suunnitelmatalous, mihin kuului Tapion tapauksessa tietokoneella omien menojen tarkka seuranta. Kun miehet suunnittelevat tarkemmin rahan käyttönsä, he eivät välttämättä joudu niin helposti tilanteeseen, jossa rahat loppuisivat. Kun rahaa ei mietitty päivittäin, se ei ollut myöskään asia, josta olisi keskusteltu suoraan ainakaan lähimpien ystävien kanssa.

Tuija:Joo joskus keskustellaan, mutta raha on vähän sellainen asia, että sitä hommaa ei nosteta hirveästi esille... Jos porukat on saanut hyviä kesähommia ja hyviä tuloja niin tietysti mainitsee, että nyt meni vähän kivasti ja toiset sitten taas, jos on tehnyt joitakin opettajansijaisuuksia tai tällaisia tehnyt niin tietysti se, että ne joutuu peruuttamaan joitakin asumislisiä, asumistukia tai opintotukia, niin sellaisista jutellaan, mutta ei oikeastaan siitä rahan puutteesta. **Ehkä se on edelleen sellainen tabu**, että ei lähimpien ystävien kanssa pysty juttelemaan. On juteltu, että nyt on tulossa veronpalautuksia, nyt voi ostaa sitä sun tätä... Ja yleensä kulutustottumuksista... Oikeastaan enemmän kulutustottumuksista eikä itse asiassa itse rahasta...

Toisaalta rahan puute saattoi tulla ilmi keskusteluissa epäsuorasti esimerkiksi jonkun kulutushyödykkeen puutteen kautta. Toisaalta tällainen epäsuora keskustelu oli opiskelijoille tärkeää, se antoi opiskelijalle tunteen, että hän ei ole ainoa, joka joutuu elämään niukasti. Tällaisen keskustelun kautta muodostuu opiskelijayhteisöllisyyttä, johon kuuluu osana taloudellisesti niukka elämä.

Keskivaihetta pidettiin kaikista helpoimpana, koska silloin oli tottunut jo elämään säästeliääksi ja yliopistollisen opiskelutavan oli sisäistänyt. Loppuvaiheessa opiskelijat ajattelivat, että riski taloudellisiin ongelmiin oli suurin. Opintotuki saattoi loppua ja ainainen säästeliäisyys saattoi ruveta kyllästyttämään. Monet ajattelivat, että opintolainaa saattaisi ottaa juuri opiskelujen loppuvaiheessa viimeisen pakon edessä, mikäli muita vaihtoehtoja ei olisi. ja opiskelut olisivat vielä kesken.

9.2. Opiskelijoiden köyhyyden kokemukset

Kaikki haastatteluuni osallistuneet opiskelijat kokivat olevansa pienituloisia. Tämä pienituloisuus tuli esille haastatteluissa erityisesti valinnanmahdollisuuksien rajoittumisena jokapäiväisessä elämässä. Opiskelijat näkivät, että rahaton on tilapäisesti köyhä, mutta pysyvästi köyhä on taas pidemmän aikavälin rahaton. Toisaalta haastateltavieni opiskelijoiden köyhyyskokemukset eivät rajoittuneet vain rahalliseen puoleen

Minna: No, sanotaan, että jos jotakin köyhyyttä on, niin se liittyy enemmän sosiaaliselle puolelle.....Sosiaalisten suhteiden puutehan voi johtua siitä, että mulla ei ole ollut varaa käydä niissä kaikissa pippaloissa, mitä on ollut.

Tässä Minnan tapauksessa rahattomuus aiheutti sosiaalista köyhyyttä eli huono-osaisuutta sosiaalisella elämänalueella. Köyhyyden kaksoisehto pitää tässä tapauksessa paikkansa: rahattomuus aiheuttaa sosiaalisen elämän rajoituksia eikä jokin muu tekijä esimerkiksi opiskelijan vapaaehtoinen vetäytyminen ihmissuhteista. Pienituloisuus voi vaikuttaa negatiivisesti opiskelijan elämään. Sosiaalisen elämän rajoitukset voivat vaikeuttaa opiskelua, sillä ihmissuhteet ovat tärkeitä opiskelijoiden elämäntilanteeseen kuuluvia ja sen merkitystä muovaavia tekijöitä (Aittola. 1992, 113)..

Opiskelijoiden käsitys köyhyydestä oli aika tiukka ja kapea. Tämän seurauksena he eivät pitäneet itseään köyhänä, kun sitä heiltä erikseen kysyttiin, mutta pienituloisuus tuli yleensä ilmi jossakin osassa haastattelun kulkua.

Anna:Kyllä varmaan jotkut tällaiset alkoholistit on köyhiä, kun ne rahansa laittaa siihen viinaan niin sitten ne on sen jälkeen aika köyhiä. Sitten niillä ei ole rahaa enää ostaa ruokaa. Tietenkin mä katson sellaisia perheenäitejä, jotka toimii samalla tavalla kuin minä, että ne käy kirpputorilla paljon ja ottaa leivän sieltä alennuskorista. Sitten mä mietin, että noilla ei varmaan mene tosi hyvin, mutta niin kauan, kun Suomessa on jokaisella katto pään päällä ja tuskin suoranaista nälkää, niin on se todellinen köyhyys aika kaukana, jos nyt ajattelee niitä Afrikan lapsia. Pakostakin miettii.

Tässä tilanteessa opiskelija vertaa tilannettaan huonommassa asemassa olevaan ryhmään eikä koe itseään köyhäksi. Viiteryhmäteorian mukaan ei voida määrittää yhtä tiettyä rajaa (vrt. Townsendin deprivatiopiste), joka määrittäisi köyhyyden vaan ihminen tarkastelee köyhyyttä aina suhteessa muihin. Haastatteluissa opiskelijat eivät verranneet tilannettaan yleensä muiden opiskelijoiden tilanteeseen vaan he vertasivat itseään työttömiin, alkoholisteihin ja Afrikan katulapsiin, jotka olivat heidän mielestään vielä huonommassa asemassa kuin opiskelija. Tämä huonommassa asemassa oleviin vertailu mahdollistaa itsensä kannalta suotuisan lopputuloksen (Rauhala, 1988, 92) Heidän viite- ja samastumisryhmänsä ovat erkaantuneet. Toisaalta muiden opiskelijoiden tilanteeseen verrattiin, jos heillä meni hiukkasen paremmin kuin itsellä.

Tapio:Mä näen, että mä olen keskitasoinen taloustieteen opiskelija. Keskitasoinen taloustieteen opiskelija käy yleensä töissä. Useimmilla on takana jonkinlainen työhistoria, mahdollisesti jonkinlainen osakesalkku tai omistavat asunnon, mistä tulee jatkuvia tuloja. Tai sitten on jatkuva työsuhde johonkin, mihin tehdään tutkimustyötä, tietyt harjoitustyöt tehdään tai gradu tehdään, mikä poikii sitten jatkuvan työsuhteen ja mahdollisesti lopullisen uran..... Mä en ole mielestäni köyhin, mutta en ole myöskään varakkain. **Siellä on porukkaa, jotka ajaa mersulla kouluun, tullaan upeilla länsiautoilla on bemaria ja saabia, mutta mulla ei**

ole autoa ollenkaan .Mä en ole silloin todella-
kaan varakkaimmasta päästä..

Tapio vertaa itseään ryhmään, johon hän myös itse samastuu eli taloustieteilijöihin. Hänen asemansa on huonompi kuin ”parempiosaisella” taloustieteilijällä, joten hän kokee köyhäksi itsensä suhteessa heihin. Tässä tulee esille köyhyyden suhteellisuus. Köyhyydestä saatava kuva riippuu verrattaanko omaa tilannetta Afrikan katalapsiin vai parempiosaisiin taloustieteilijöihin. Angerpuro (1996) on tutkimuksessaan esittänyt loppupäätöksen, että tyytyväisyyskokemukseen vaikuttaa enemmän henkilön objektiiviset olot kuin hänen viiteryhmänsä. Myös omien haastatteluiden mukaan tämä piti paikkansa: kaikki haastatteluuni osallistuneet olivat tyytyväisiä elämäänsä, vaikka he kokivatkin olevansa varsinkin rahallisesti köyhiä ja saattoivat verrata itseään paremmassa asemassa olevaan viiteryhmään.

Ilona: Tällä hetkellä olen tyytyväisempi kuin vuosiin, vaikka mä olen köyhä. Kyllä, koska mulla on ihan tuore mieskin elämässä. Rakkauspuolikin kunnossa..

Angerpuro (1996) on esittänyt tutkimuksessaan johtopäätöksen, että mitä suuremmat tulot, sitä suurempi tyytyväisyys. Varsinkin alle 4000 mk kuukausituloilla elävät ovat keskimääräistä tyytymättömämpiä elämäänsä. Omieni haastatteluiden kohdalla tämä ei pitänyt paikkaansa, koska vain yhdellä haastatteluuni osallistuneella kuukausitulot saattoivat kohota yli 4000 mk. Yksi syy tähän, että opiskelijat voivat alhaisista tuloista huolimatta olla tyytyväisiä elämäänsä kokonaisuudessa voisi olla, että opiskelijoiden piirissä korostetaan vähällä toimeen tulemisesta.

Toimeentulon niukkuuden on katsottu kuuluvan opiskeluaikaan ja varsinkin sen alkuaikaan. Vanhemmat opiskelijat siirtävät tätä perinnettä ja tietoisuutta eteenpäin (Lempinen, 1998, 18). Köyhyyskulttuuriteorian mukaan köyhyys voi siirtyä suvussa eteenpäin (Ritakallio, 1991, 21-23) Opiskelijoiden kohdalla ei voida puhua tällaisesta köyhyyskulttuurista, koska opiskelu on yksi osa nousua yhteiskunnassa ylöspäin. Sen sijaan voidaan sanoa, että eräänlainen köyhyyskulttuuri elää opiskelijoiden keskuudessa: siihen kuuluu niukka elämäntapa ja kaikesta ylimääräisestä luopuminen. Tämä näkyy myös siinä, miten opiskelijalinjasta erottautuminen voi tuottaa opiskelijalle tunteen, että hän ei kuulu ryhmään.

Miia:Mä koen, että mun silmälasit on liian hienot opiskelijalle. Nämä on design- silmälasit, mutta mä olen saanut nämä edullisesti, mutta silti mä koen, että näistä paistaa, että nämä on design-silmälasit..Kerran talvella mulla oli päällä mun kummitädiltä saatu tyylikästä takki ja sitten mä menin bussipysäkillä Kortepohjassa ja silloin mä koin selästä, että mä olen turhan hieno tähän porukkaan. Mulla on tällaiset silmälasit ja karvareunus talvitakki.

Toisaalta voi olla, että tutkimusmenetelmä vaikutti siihen, että kaikki opiskelijat kokivat olevansa tyytyväisiä elämäntilanteihinsa. Angerpuron (1996) tutkimus toteutettiin postikyselyllä, mutta tässä opiskelijoita haastateltiin ja he saivat itse kertoa köyhyyskokemuksistaan eri elämänaalueilla. Voi olla, että haastattelun avulla he pohtivat tilannettaan syvemmin kuin postikyselyn avulla ja huomasivat näin, että heillä on aihetta olla tyytyväisiä. Voi olla myös, että haastattelemani opiskelijat eivät kertoneet täydellistä totuutta tilanteestaan. Voi olla, että opiskelijat toivat haastatteluissa enemmän esille positiivisia puolia elämästään kuin negatiivisia puolia.

Köyhyyttä voidaan jaotella absoluuttiseen, suhteelliseen sekä suureen että pieneen kurjuuteen. Antti Kariston (1996,256-257) ehdotus on, että samaan tapaan voidaan myös elämänlaadun positiivista puolta jaotella suureen ja pieneen hyvinvointiin. Opiskelijoiden kohdalla voidaan ajatella, että heidän elämästään löytyy nimenomaan pienen hyvinvoinnin aineksia, jotka katkaisevat normaalin, rahallisesti niukan arjen ja auttavat opiskelijoita selviämään erilaisista taloudellisista ongelmista. Opiskelijoiden voidaan ajatella olevan samanaikaisesti sekä köyhiä että hyvinvoivia

Hillevi:Kyllä mä periaatteessa voisin määritellä itseni köyhäksi, jos miettii sitä... Jos mä vertaan itseäni esimerkiksi johonkin toiseen työssäkäyvään ihmiseen, jonka mä tunnen... **Ehkä voisi sanoa, että olen köyhä, mutta hyvinvoiva..** Mikä on tavallaan hirveän suuri ero jo siihen määrittelyyn.

Hillevin lainaus kertoo siitä, miten opiskelijoiden elämässä on pientä kurjuutta, mutta myös samalla pientä hyvinvointia. Toisaalta on vaikea määrittää, mitä opiskelijat tarkoittavat hyvinvoinnilla. Hyvinvointi on hyvin subjektiivinen käsite ja siitä, mitä hyvinvointi on, voivat yksilöt olla eri mieltä. Hyvinvointi on myös ilmiö, jonka vaatimukset muuttuvat ajan myötä. Hyvinvoinnille asetetaan nyt ihan erilaisia vaatimuksia kuin 1960-luvulla (Simpura, 1996,14). Tässä tutkimuksessa määritellään sitä,

minkälaisista on opiskelijoiden köyhyys, mutta myös köyhyyttä tutkittaessa on otettava kantaa siihen, mitkä ovat olosuhteet, joihin yksilöt pyrkivät ja mitä vajavuuksia esiintyy heidän tarpeentyydytyksessään.

10. Mitä on hyvinvointi?

10.1. Eri tarpeiden suhde toisiinsa

Kun yksilöiden hyvinvointi rakentuu suurimmaksi osin heidän omien valintojensa pohjalta, ovat elämäntavalliset vaihtoehdot lisääntyneet. Ihmiset voivat elää hyvin erilalla, mutta kokea silti olevansa hyvinvoivia. Hyvinvointi on köyhyyden tavoin hyvin suhteellinen ilmiö ja tämän vuoksi voi olla vaikea määrittää, mitä hyvinvointi on ja minkä tarpeiden tyydytys siihen sisältyy. Doyal & Gough esittävät teoksessaan *The Theory of human need* (1991, 170), että ihmisen hyvinvointia voidaan mitata kolmen ulottuvuuden, mittarin avulla. Näitä hyvinvoinnin mittareita ovat perustarpeet, välittävät tarpeet ja yhteiskunnalliset edellytykset näiden tarpeiden tyydyttämiselle. Yhteiskunnallisia edellytyksiä tarpeiden tyydyttämiselle ovat esimerkiksi tuotanto, väestön uusintaminen, kulttuurin välittyminen ja yhteiskuntajärjestelmä. Välittäviä tarpeita on fyysiset perustarpeet (esim. ruoka, asuminen), ihmissuhteet ja taloudellinen turvallisuus. Kun välittävät tarpeet on tyydytetty, ihminen voi saavuttaa perustarpeet eli fyysisen turvallisuuden ja autonomian, mitkä ovat edellytyksiä yksilön toiminnalle yhteiskunnassa.

Doyal & Gough (1991, 50-55) korostavat juuri terveyttä ja autonomiaa perustarpeina, joista muut tarpeet johdetaan. Perimmäinen päämäärä heidän teoriassaan on kuitenkin vuorovaikutus ja osallistuminen yhteisön elämään. Tämä universaali ihmisen elämän tyytyväisyyteen vaikuttava päämäärä on mahdollinen, kun edellä mainitut tarpeet on pääpiirteissään tyydytetty. Edellä mainittujen perustarpeiden lisäksi on myös muita tarpeita, mutta nämä tarpeet ovat subjektiivisia ja vaihtelevat yhteiskunnasta ja kulttuurista toiseen (Doyal & Gough, 1992, 40-41). Näille subjektiivisille tarpeille on sitä enemmän toteuttamisen mahdollisuuksia, mitä korkeampi on yksilön tulotaso. Toisaalta näiden subjektiivisten tarpeiden toteutus ei ole aina rahasta kiinni vaan enemmänkin yksilön mielikuvituksesta.

Yhteisyyssuhteita Allardt (1976) tutki lähinnä kolmella indikaattorilla: ystävien lukumäärä, kontaktit paikallisyhteisöön ja kontaktit perheen ja suvun jäseniin. Näiden sosiaalisten suhteiden merkitys on yksilölle keskeinen, sillä ne voivat toimia yksilön turvaverkkona esimerkiksi taloudellisten ongelmien uhatessa yksilön hyvinvointia. Opiskelijoille vanhempien suurin merkitys oli se, että tiesi, että olisi joku johon turvautua, jos taloudelliset ongelmat ”iskisivät” päälle kunnolla.

Being käsitteellään Allardt tarkoittaa teoksessaan Hyvinvoinnin ulottuvuuksia itsensä toteuttamista (Allardt, 1976, 46-55). Pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa itsensä toteuttamista on tutkittu lähinnä neljällä indikaattorilla: arvonanto yksilönä, poliittiset resurssit, tunnustuksen saaminen ja mielenkiintoinen vapaa-ajan tekeminen. Arvonanto tarkoittaa, että yksilöä kunnioitetaan siinä, mitä hän on tekemässä ja hänellä on tietty korvaamattomuus omassa elämänpiirissään. Opiskelijat eivät välttämättä kokeneet, että yhteiskunta arvostaisi heitä, koska opintotuki on niin pieni, mutta toisaalta oltiin tyytyväisiä siihen, että Suomessa koulutustaso on niin korkea ja periaatteessa avoin kaikille suosioekonomisesta asemasta riippumatta.

Hyvinvoinnin ulottuvuuksia tutkiessaan Allardt ei ottanut huomioon being-kategoriassa ihmisen identiteettiä, joka on osa ihmisenä olemista (Allardt, 1996). Identiteetin huomioon ottaminen on kuitenkin tärkeää, koska se muodostaa ihmisenä olemisen perustan ja identiteetin ylläpito voi olla vaikeaa nykyisessä, monenlaisia aineksia sisältävässä postmodernissa yhteiskunnassa, jossa yhteisö ei sido nykyihmistä samalla tavoin kuin ennen, vaikka elämisen ehdot ovat edelleen sosiaalisesti annettuja. Nykyihminen on entistä riippuvaisempi itsestään ja omista valinnoistaan. Ziehe (1991) puhuu kulttuurin eroosiosta tarkoittaen tilannetta, jossa ihmisten valintatilanteet kasvavat identiteetin rakentelussa eikä elämä rakennu enää yhden normaali-identiteetin pohjalle. Kulutuksesta on tullut keskeinen alue, jonka avulla yksilöt muovaavat identiteettiään, itsestäänselvyydet katoaa ja omat ratkaisunsa on kyettävä perustelemaan. Opiskelijoiden kohdalla voidaan todeta, että heille entiset opiskelijasukupolvet ovat luoneet identiteetin, johon kuuluu niukka elämäntapa ja tämän vuoksi opiskelijat voivat kokea tämän niukan elämäntavan normaalina opiskeluaikaan kuuluvana ilmiönä. Toisaalta kukaan ei anna selviä ohjeita, miten elän niukasti, joten jokainen joutuu itse valitsemaan, miten saa rahansa riittämään. Opiskelijat eivät koe kuitenkaan köyhyyttä vain negatiivisena asiana, koska opiskelijoiden köyhyydestä voidaan hahmottaa myös positiivisia puolia.

11. Miten sopeutua köyhyteen, niukkaan elämäntapaan?

11.1. Köyhyyden positiiviset puolet

Köyhyydellä on myös positiivisia funktioita. Opiskelijalle suurin positiivinen funktio on oppia tulla vähällä toimeen.

Liisa: Onhan se tietysti huonoa, kun on vähän rahaa käytössä. Se kuuluu tähän elämänvaiheeseen, mutta onhan se negatiivista, vaikka toisaalta se on hyvä, koska oppii säästävääiseksi ja oppii tulemaan vähällä toimeen. Nyt tuntee jopa syyllisyyttä sellaisesta tuhlaamisesta, mitä ennen ei ajatellut. Jos mä rupeaisin saamaan palkkaa niin musta tuntuu, että musta ei tulisi sellaista älytöntä tuhlaajaa. Mä olen oppinut tänä aikana säästävääiseksi ja miettimään ja kokemaan, että omatunto kolkuttaa, jos laittaa älyttömästi rahaa turhuuteen. Tämä on kasvattanut mua.

Heikkilä (1992, 48-49) on esittänyt Herbert J. Gansin jaottelun köyhyyden positiivista funktioista, joita on esimerkiksi se, että alempiarvoiset työtehtävät tulee suoritettua, huonot tavarat tulee kulutettua, köyhät legitimoivat vallitsevat normit ja antavat muille ihmisille mahdollisuuden auttamiseen eli ns. armeliaisuuspotentiaalin käyttö. Opiskelijoita koskee varsinkin kaksi ensimmäistä, opiskelijoiden työt ovat yleensä alempiarvoisia ja kulutus kohdistuu kirpputoreihin ym. Opiskelijat itse eivät välttämättä koe näitä töitä ja kulutustapoja alempiarvoisia, koska katsotaan, että ne kuuluvat olennaisena osana opiskelijan identiteettiin ja niistä ollaan tavallaan myös ylpeitä. Köyhyys mahdollistaa myös sen, että ystävyys-suhteista voi saada enemmän irti, kun yhdessäolo perustuu enemmän todelliselle, keskustelevalle yhdessäololle, kun rahalle perustuvalla esimerkiksi konserteissa käymiselle.

11.2 Vähän resursseja, paljon hallintaa

Jos köyhyys operationalisoidaan vain tulojen kautta jää huomioimatta, että resursien omistaminen ja hallinta on eri asia. Yksilöllä voi olla paljon rahaa, mutta hän ei kykene välttämättä käyttämään sitä järkevästi. Opiskelijoiden kohdalla tilanne on päinvastoin. Heillä on vähän resursseja, varsinkin taloudellisia resursseja, käytössään, mutta he hallitsevat ne hyvin.

Tuija:....Mä tunnen oman linjani ja oman kulutukseni niin hyvin, että, että se tekee tän helpoksi ja kevyeksi. Mä en koe ahdistusta, justiin tosin siskolleni esittelin rahapussin tyhjyyttä tässä tänä aamuna, mutta mä en koe sitä ahdistavana. Mä tiedän, että jos mä nyt otan sen 100 mk viikonloppua varten niin luultavasti siitä on maanantainakin jäljellä vielä jotakin.

Haastatteluuni osallistuneita opiskelijoita yhdisti kaikkia vähäisten resurssien hyvä hallinta, mutta tätä hallintaa saattoi vaikeuttaa joku opiskelijasta riippumaton ulkopuolinen seikka

Maarit.. Olin ajatellut, että laitan kesäansioita vähän jemmaan, mutta **sitten mulla kävi niin, että mun reppu varastettiin ja siitä tuli aika iso lasku kaikkienensa.** Sitten ne mun rahat meni siihen. Siellä oli sen verran arvokasta kamaa, että niinkin voi käydä...

Opiskelijoiden tilannetta voidaan hahmottaa niin, että taloudelliset mahdollisuudet rajoittaa jokapäiväistä elämää, mutta elämän perusta, resurssien hallinta on kunnossa ilman tällaisia ulkoisia, opiskelijasta itsestään riippumattomia tapahtumia. Ritakallion tutkimuksessa (1991,85), jossa köyhyys operationalisoitiin toimeentulotukiasiakkuuden kautta ilmeni myös toimeentulotukiasiakkaiden kohdalla, että heillä on elämän perusta kunnossa, mutta muuhun ei ole varaa kuin perustan ylläpitämiseen. Tältä osin toimeentulotukiasiakkaiden tilanne muistuttaa opiskelijoiden tilannetta, mutta toisaalta toimeentulotukiasiakkailla on heikompi resurssien hallintakyky, koska he edustavat alimpien sosiaaliryhmien heikko-osaisempia.

Toisaalta opiskelijoidenkin kohdalla on havaittavissa, että heidän resurssien hallintakyky ei ollut välttämättä alussa niin hyvä, kun he totuttelivat ns. köyhään elämäntyyliin

Hillevi: Ainakin ensimmäisenä vuotena sitten, kun ne rahat oli kulunut, mitkä oli jäänyt säästöön siltä ajalta, kun teki töitä, niin kyllä ne ensimmäiset kuu-kaudet oli katastrofaalisia, koska ei osannut vielä säädellä sitä rahankäyttöä fiksusti.

Tämä liittyy yksilön kykyyn hallita elämänmuutoksia ja siihen, mitä hallintakeinojen strategioita yksilöt elämänmuutosten yhteydessä soveltavat (Rauhala, 1988,87-97). Yksilöt joutuvat uudelleenarvioimaan arvonsa ja resurssinsa; he eivät voi välttämät-

ole lottovoittaja, että ei tarvitsisi miettiä sitä.

Maarit: Ei se mulle ainakaan ahdistavaa ole ollut. Mutta kyllä se sitten, jos sitä on ollut pidempään, että täytyy justiin joka penni laskea niin sitten se on raskainta. Ei ahdistavaa, mutta sellaista, että pakkoko tässä on joka 50 penniä viilata.

Hillevi: Mutta kyllä jotenkin tässä tilanteessa voi hirvittävän helposti kokea. Mä olin justiin viime kuukauden töissä ja nyt tänä kuukautena tulee palkat ja veronpalautukset niin tavallaan huomaa omasta mielentilasta nyt, että mun ei tarvitse miettiä ja nyt mä olen olen jotenkin paljon helpottuneempi. Kyllä mä monesti, jos on sellainen kuukausi, että tulee järkyttävän suuri puhelinlasku ja huomaa, että ei jää paljon rahaa tälle kuukaudelle niin kyllä mä tavallaan alitajuisesti ahdistun siitä tosi paljon, vaikka sitä nyt ei sillä lailla mietitkään. Suututtaa esimerkiksi mennä johonkin kauppaan, kun tietää että, ei ole varaa ostaa mitään.

Opiskelijoille rahattomuuden suurin vaikutus heidän elämässään on se, että rahattomuus heikensi opiskelijoiden kulutusmahdollisuuksia. Tämän vuoksi onkin tärkeää pohtia, minkälaista nyky-yhteiskunnassa ilmenevä kulutus on ja minkälaisia muotoja opiskelijoiden kulutus saa.

12.KULUTTAMISEN MONET MERKITYKSET

12.1. Kuluttaminen ei ole vain tarpeiden tyydyttämistä

Nykyisin köyhyys ei merkitse vain tulojen pienuutta vaan ennenkaikkoa se merkitsee sitä, että ei ole mahdollista kuluttaa. Köyhyyttä ei tutkita enää vain tulojen mukaan, koska tulot eivät kerro niin paljon ihmisten toteutuneesta elämäntavasta kuin kulutus. Yleisesti on kritisoitu opintotukijärjestelmää siitä, että opintotuki on liian pieni, opiskelijoiden rahat eivät riitä. Tämän vuoksi on tärkeää pohtia, mihin näiden rahojen tulisi riittää eli mitä välttämättömyyskulutus on. Suomalaisessa yhteiskunnassa ajatellaan, että välttämättömyyskulutus ei sisällä vain absoluuttista hengissä säilymistä vaan myös pienillä tuloilla eläville on pyritty varmistamaan kulutustaso, joka mahdollista yksilön osallistumisen ja psyykkisten tarpeiden tyydyttämisen (Kosunen, 1998, 73). Vähiten tuloja omistavien kotitalouksien kulutustaso ei kuiten-

kaan usein nouse tälle tasolle, jolla pyritään takaamaan osallistuminen.

Köyhyyden ensisijainen merkitys ei ole enää 1980-luvulla elinolojen absoluuttinen deprivatio, vaan köyhyys merkitsee lähinnä kuluttajan valinnanmahdollisuuksien rajoituksia tai niiden täydellistä puuttumista (Ritakallio, 1991,152, Bauman, 1999, 258)). Tämän vuoksi on tärkeää tutkia, mihin opiskelijoiden kulutus kohdistuu ja mitä muotoja se saa. Minkälaiseen kulutukseen opiskelijoilla on varaa, mitä he pistävät etusijalle ja joutuvatko he luopumaan jostakin. Opiskelijoiden tulonlähteet ovat moninaiset ja samoin menot. Menot ja tulot saattavat vaihdella myös paljon kuukausittain.

Kuluttamisen keskeinen merkitys on yksilölle, että hän saa tarpeensa tyydytettyä, mutta kuluttamiseen liittyy myös muunlaisia merkityksiä varsinkin nykyisessä post-modernissa yhteiskunnassa. Kuluttaminen ei ole vain arjessa tapahtuvaa tavaroiden ostamista vaan kulutus voi tapahtua myös mielikuvituksen tasolla ja kulutuksen alueelle on ilmestynyt uusia ilmiöitä kuten shoppailu. Shoppailuun liittyy erityisesti kulutuksen emotionaalinen ulottuvuus (Broader, Mäki 1997). Kulutusta ei voidaakaan tarkastella enää vain välttämättömien fyysisten tarpeiden tyydyttämisen kautta vaan kuluttaminen saa nykyisessä yhteiskunnassa monenlaisia merkityksiä. Kaiken kaikkiaan kulutus ja tavarat ovatkin keskeisiä tekijöitä siinä tapahtumaketjussa, jossa ihmiset tuottavat itsensä yhteiskunnassa sekä fyysisesti että sosiaalisesti (Ilmonen, 1993). Kulutuksen merkitys itseilmaisun lähteenä on lisääntynyt. Voidaan sanoa, että olemme siirtyneet produktiivisesta sosialisatiosta kohti konsumeristista sosialisatiota.

12.2. Kulutus identiteetin rakentamisen välineenä

Tavaramarkkinoiden tarkoituksena on luoda uusia tarpeita. Meillä ei ollut tarvetta katsella televisioita silloin, kun markkinat eivät olleet vielä keksineet tätä olennaisesti nykyaikaan kuuluvaa konetta. Sen lisäksi, että markkinat luovat uusia tavaroita, niin markkinat kehittävät uusia tavaroita jo keksittyjen tilalle, joiden avulla voimme entistä paremmin tyydyttää olemassa olevat tarpeemme (Bauman, 1999,248-249). Vanhojen tavaroiden käyttöarvo ei vanhene, mutta ne menevät pois muodista. Kulutuksesta on tullut keskeinen alue, jonka kautta yksilöt määrittelevät identiteettinsä. Kulutuksen avulla voi rakentaa elämäntapaa ja elämäntyyliä (Bauman, 1999, 254-256), koska traditiot ja yhteisöt ovat menettäneet merkitystään yksilöiden iden-

titeetin muodostamisessa. Voidaan ajatella, että ostamalla tavaroita yksilöt rakentavat identiteettiään pala palalta ja tämän identiteetin rakentelun tavoitteena on elämän hallinta kokonaisuudessaan, erityisesti ulkoinen elämänhallinta. Sisäinen elämänhallinta riippuu enemmän siitä, onko yksilö osannut kuluttaa rahansa järkevällä tavalla, joka tyydyttää häntä itseään. Kuluttaja ei tee valintojaan vain taloudellisten seikkojen mukaan vaan kulutuksen alueella tehtyihin valintoihin vaikuttaa myös yksilön omat preferenssit ja tunteet. Nämä yksilön kannalta mielekkäät valinnat eivät välttämättä ole aina yleisen hyödyn kannalta mielekkäitä (Uusitalo, 1998, 2-3).

Kuluttamisen avulla voimme liittyä erilaisiin uusheimoihin käyttämällä heimoille tyypillisiä esineitä. Tällöin elämäntyyliimme vastaa sitä, mikä on heimoille tyypillistä (Bauman, 1999, 257-258). Uusheimot korvaavat aikaisemman sitovan yhteisöllisyyden. Uusi yhteisöllisyys on hetkellistä, vaihtuvaa ja sen sitovuuden aste voi vaihdella. Periaatteessa voimme vapaasti valita elämäntyyliimme, markkinoiden tavarat ovat kaikkien saatavilla, mutta käytännössä näitä yksilön markkinoilla tekemiä valintoja rajoittavat heidän taloudelliset resurssinsa ja aikaisemmin tehdyt valinnat (Bauman, 1999, 259-265). Opiskelijoiden pärjäämiseen taloudellisella alueella vaikuttaa se, minkälaisia valintoja hän tekee itse ja joutuuko tilanteeseen, jossa rahat loppuvat. Näihin valintoihin, joita opiskelija tekee talouden alueella liittyy aina riskinsä. Yhden hyödykkeen hankinta voi merkitä sitä, että tulevaisuudessa ei ole varaa hankkia toista tavaraa, jota tarvitsisi vielä enemmän kuin nyt käsillä olevaa hyödykettä, mutta tätä ei välttämättä voi tietää etukäteen. Kulutus onkin nykyisessä yhteiskunnassa elämänalue, johon sisältyy omat riskinsä. Opiskelija joutuu aina riskitilanteeseen tehdessään kulutusvalinnan ja sulkiessaan toisen valintavaihtoehdon pois. Ulrich Beckin mukaan riski tarkoittaa sitä, että valinnan seurauksiin liittyy epävarmuutta, jota on siis vaikea etukäteen tietää. Mikään vaihtoehto ei ole täysin riskitön vaan jokaiseen valintatilanteeseen sisältyy omat vaaratekijänsä. (Beck, 1995)

Periaatteessa olemme vapaita tekemään valintoja kulutuksen alueella, mutta silti valintaamme rajoittavat tietyt tekijät: taloudelliset resurssinsa, aikaisemmin tehdyt valinnat, habitus ja jokaiseen valintaan sisältyvät riskit. Kulutuksesta on kuitenkin tullut keskeinen arkielämän jäsentäjä, sillä työn ulkopuolista vapaa-aikaa on paljon ja sitovat yhteisöt ovat menettäneet merkitystään (Uusitalo, 1998.,3). Ihmisiä ei yhdistä enää sama sosiaalinen asema vaan kulutuksen alueella yhteiset intressit. Ku-

lutus luo näin luokkajaon, joka on enemmän kuvitteellinen kuin käytännön tasolla ilmenevä.

Taloudelliset resurssit rajoittavat opiskelijoiden kulutusta. Opiskelijoilla voisi olla mahdollisuuksia kuluttaa henkisellä tasolla, mutta heillä ei ole resursseja siihen. Opiskelijoiden kuluttamisen tapaan vaikuttaa habituksen lisäksi korkeakoulu ja tiedekunta, missä opiskelija opiskelee. Eri korkeakouluilla ja tiedekunnilla on edelleen varsin pysyväluontoinen rakenteensa ja ominaispiirteensä, joista opiskelijat voivat olla hyvinkin tietoisia. Varsinkin tiedekulttuuriset erot määrittelevät opiskelijoiden työssäkäyntiä, elämäntapaa ja kulutusta koskevia ratkaisuja ja valintoja (Helenius, 1996, 28-33). Talouspuolen opiskelijoilla voi olla vapaampi suhtautuminen kuluttamiseen kuin humanistisen tiedekunnan opiskelijoilla.

12.3. Opiskelijat kuluttavat perustarpeisiin

Opiskelijoiden kulutuksessa pääosan vievät ruokamenot. Tutkimukseeni osallistuneet opiskelijat käyttivät ruokamenoihin kuukaudessa 200-800 markkaa. Ilmosen (1993) mukaan ruokamenot korostuvat, kun on taloudellisesti niukkaa. Myös omis- sa haastatteluissani tämä piti paikkansa, ruokamenot olivat pääpuheenaihe, kun keskusteltiin kuluttamisesta. Tämä todistaa sitä, että Engelin laki pitää paikkansa (Kosunen, 1998, 73). Engelin lakina tunnetaan teoria, jonka mukaan tulotason kohotessa ravintomenojen osuus kulutuksesta vähenee. Mitä pienemmät tulot yksilöllä on, niin sitä suuremman osuuden hänen kulutuksestaan muodostaa ravintomenot. Tullakseen fyysisesti toimeen, on yksilön saatava perustarpeensa tyydytettyä eli saatava ruokaa. Ruuan puutteen seurauksena yksilö näkee nälkää, joka uhkaa hänen fyysistä olemassaoloaan. Opiskelijoiden tulot eivät kuitenkaan ole kovin suuret ja näin ollen ruuastakin voidaan joutua luopumaan. Mikäli ruuasta säästetään, säästäminen tapahtuu ruuan laadun kustannuksella ja näin muuhun kulutukseen jää enemmän rahaa.

Minna: No, ainakin yksi joka mulle on on tärkeä, josta mä en luopuisi on se, että mä saan syödä kunnolla. Mä olen oppinut sen kantapäähän kautta, että ei sillä pelkällä makaronilla ja tonnikalalla pitkälle pötkitä. Kyllä mä pyrin syömään ihan sillä tavalla, että mä voin ajatella, että ihan joka päivä olen syönyt kunnolla. Että ei tulisi sellaisia päiviä, että ei söisi

yhtään mitään. Se on mulle yksi, johon mä vähän sillä lailla panostan.

Hillevi: Mulla on henkilökohtainen vahva syömisvietti, en voi varmaan ikinä nälkää nähdä ellei sitten tule sellaista tilannetta, että ei ole yksinkertaisesti vaan ruokaa näkyvillä. Sitä on vaan asettanut asiat tärkeysjärjestykseen, syöminen ensin ja kaikki muut sitten.

Anna: Mä teen ihan perussuomalaisia ruokia. Lihaa mä en ole syönyt, se on mulla jotenkin vaan jäänyt. Sitä on vähentänyt, tietysti se on aika kallista..... Tänä olen syönyt kalakeittoa ja hernekeittoa tein herneistä....Tietenkin ruokaa on joutunut katsomaan tarkemmin loppujen lopuksi...

Haastatteluuni osallistuneet opiskelijat eivät siis säästäneet ruuasta. Ruuan laadusta saatettiin säästää, mutta toisaalta pidettiin huoli siitä, että aina on jotakin syömistä ja tämän seurauksena nälkää ei nähty. Opiskelijoiden mielestä nälän kokeminen riippui siitä mihin rahansa laittoi. Mikäli laittoi muut menot kuin ruuan etusijalle, saattoi ihan hyvin nähdä nälkää. Tässä ilmene niukkuuden tyrannia, valinnanmahdollisuuksien rajoittuminen kulutuksen alueella. Toisaalta nälästä puhuminen saattoi olla vaikeaa ja varsinkin miehet kuittasivat asian huumorilla. Tämä voi johtua siitä, että suomalaisessa kulttuurissa, ei ole yksilön itsetunnon kannalta ole häpeää olla pienituloinen tai jopa köyhä, mutta köyhyyden implikaatiot on pystyttävä peittämään käytännössä. (Heikkilä, 1994,119) Näin asia voi olla varsinkin miehisessä kulttuurissa, missä pärjäämistä korostetaan vahvemmin kuin feministisessä kulttuurissa,

Tapio: En ole oikeastaan nähnyt nälkää. Ehkä ensimmäinen vuosi, kun ei asunut kotona, kun ei tajunnut käydä kaupassa, kun oli kaksi pyhää peräkkäin niin silloin ei ollut sunnuntaina kaupat auki ja jos ei tajunnut käydä perjantaina kaupassa niin viimeistään sunnuntaina tuli nälkä.

Tuija: Kyllähän sitä voi nälkää nähdä, jos ne rahat ryypätään sinä viikonloppuna, kun ne tulee niin pakkohan sitä on nähdä nälkää. Justiin yleensä näillä menevämmillä tyypeillä ja ns. ”pintaliitotyypeillä”.

Minna: Se nyt riippuu, mihin sitä nälkää verrataan, mutta kyllä mä olen niinkuin sellaisia aikoja kokenut ja edelleenkin muuten pikkaisen yritän sillä lailla tehdä, että..... Kyllä sen huomaa. En mä sano, että nälässä elänyt, mutta silleen että kaiken varmuuden vakuudeksi c-vitamiini ja monivitamiinipillereitä mä olen hankkinut, koska mä luulen, että ihan mun ruokavalio ei täysin kata sitä koko ruokaympyrää.

Opiskelijat voivat nähdä nälkää, mutta tämä nälkä voi rajoittua vain koskemaan lyhyttä aikaa. Toisaalta tällainen lyhyeseen aikaan kohdistuva nälkäkin on harvinaista, koska opiskelijat ovat tottuneet säännöstelemään talouttaan niin, että aina on hätävarastossa jotakin, mitä voi syödä.

Liisa: Kyllä se voi olla niin, että joskus mulla ennen palkkapäivän tuloa on niin vähän rahaa, että on katsunut, että hyvä, että riittää ruokaan ja voi jotakin makaronia ja kaurapuuroa vain syödä, mutta se on kuitenkin vaan niin lyhyt aika..... Kyllä mä uskon, että joskus voi olla rahat ne rahat niin tiukoilla, että joutuu elämään vain makaronilla ja kaurapuurolla. Mä luulen kuitenkin, että se on väliaikaista.

Nälän merkitys on nykyisessä hyvinvointiyhteiskunnassa köyhyyden tavoin muuttunut. Nälkä ei merkitse enää ihmisen absoluuttista fyysisen olemassaolon uhkaa vaan se on muuttunut suhteelliseksi ja yksilölliseksi kokemukseksi köyhyyden tavoin. Nälkä voidaan hahmottaa hyvin subjektiivisena kokemuksena eikä se varmasti tarkoita samaa asiaa kaikille ihmisille. Tämä vaikeuttaa nälän tutkimista, koska jokainen yksilö hahmottaa sen erilailla (Kontula. Koskela, 1994, 47). Voisi ajatella, että opiskelijoiden kohdalla nälkäkynnys on korkealla, koska näin oli myös köyhyyden kohdalla:opiskelijat eivät välttämättä koe ”näkevänsä” nälkää, vaikka ravinto ei aina vastaisikaan yhteiskunnan keskimääräistä tasoa. Nälkä voidaan hahmottaa ilmiönä, joka ilmentää köyhyyttä käytännössä. Todellisen nälän näkeminen on todellisen absoluuttisen köyhyyden raain ilmentymä.

Nälkää voidaan hahmottaa suhteellisen deprivaaation näkökulmasta, jolloin nälkä merkitsee sitä, että yksilön ruokatottumukset poikkeavat niistä, jotka ovat yhteiskunnassa vallitsevia (Hänninen, 1994, 7). Nälkää voidaan luokitella eri kriteerin, lähinnä ravinnon laadun ja määrän suhteen. Ravinnon puutetta voidaan pitää vakavimpana nälän asteena, kun taas ravinnon vajeus on lievempi nälän aste (Hänninen,

1994, 14). Toisaalta voidaan kysyä voiko ravinnon vajautta edes sanoa näläksi, koska ihminen kuitenkin saa fyysisen ravinnontarpeensa tyydytettyä, vaikka yksilö ei välttämättä voi syödä ruoka-aineita, joita suurin osa väestöstä pitää normaalina. Opiskelijat välttävät nälkäongelman syömällä perussuomalaisia ruokia ja välttämällä modernimpia ruokia, joihin heillä ei ole välttämättä varaa. Kun opiskelijat syövät pääsääntöisesti arkielämässä perussuomalaista ruokaa, voi modernin ruuan saatavilla olo aiheuttaa sen ahmimista.

Anna... Mutta kyllä se silleen, että kun kotona käy, mä käyn kotona aika harvoin, niin kuin viime kevätkin oli, että sitten, kun meni kotia, niin sitä meni vaan sisälle ja suoraan jääkaapille ja katsoi mitä siellä on. Ilta meni sitten siinä, että oli ihan sairas, kun söi ihan hirveästi, mutta musta tuntuu, että ei se välttämättä sitä nälkää suoranaisesti ole vaan se oli sitä, kun ei ollut juustoja itsellä eikä mitään jogurtteja. Ne oli sitten niin hienoja, että niitä piti syödä, vaikka ei ollut nälkäkään, niin sitten tuli ihan sairaaksi siitä.

Opiskelijoiden suhtautuminen vaihteli sen suhteen syövätkö he pääsääntöisesti opiskelijaravintoloissa vai tekevätkö he ruuan itse. Käsitys siitä, kumpi tulee halvammaksi vaihteli, mutta yleensä oltiin sitä mieltä, että itse tehty ruoka ei ollut yhtä monipuolista kuin opiskelijaruokaloissa tarjolla oleva ruoka. Opiskelijoiden ruuan tekoa kotona saattoi häiritä se, että heillä ei ollut pakastinta, mihin säilöä ruuat, koska jos halusi säästää tekemällä ruuat itse piti tehdä suuria eriä, jotka säilöi sitten pakastimeen. Pakastin nähtiinkin opiskelijan "life saferia" ruokatalouden kannalta.

Maarit: Pakastin on kyllä köyhän autuus, ihan ehdoton "life safer". Se on niin kätevä, kun saa laitettua suuria määriä ruokaa pakkaseen... Ja sitten, kun Minimanissa oli synttärit. Siellä oli hirvittävästi halpaa ruokaa niin meikäläinen ostoskärryjen kanssa siellä ja puoli kärryllistä ostin kaikkea. Pakastin oli ihan pullollaan sen jälkeen....

Tuija:...Mulla on nyt sellainen jääkaappi, että en mä voi ajatella, että mä sinne puolen vuoden ruuat raaahan, mutta kyllä mä ajattelen, että pakastin olisi hyvä siinä, että voisi laittaa pakkaseen ja tehdä isompia eriä.

Ruuan lisäksi yksilön perustarpeisiin voidaan ajatella kuuluvan vaatteet, hygienian ylläpito ja asuminen sekä rentoutumiseen tarvittavat tavarat ja palvelut. Yleinen suuntaus suomalaisten kulutuksessa on ollut, että vapaa-ajan kulutus on kasvanut ja välttämättömyyskulutuksen osuus kokonaiskulutuksesta on vähentynyt (Säylä, 1993,30), mutta vain paremmin toimeentulevilla tilanne on näin. Siirtyminen välttämättömyyskulutuksesta kohti vapaa-ajan kulutusta, voidaan tulkita modernina suhtautumisena kuluttamiseen ja edustaa hedonistista asennoitumista kuluttamiseen. Tällainen hedonistinen kulutus voidaan määrittää kulutukseksi, jota ei määritä enää vain tarpeet, vaan mielihyvä ja unelmat, joita luonnehtii ensisijaisesti jonkin uuden ja vielä kokemattoman kaipuu. Yksilöillä, joiden tulot ovat matalat ei ole varaa tällaiseen kulutukseen. Toisaalta on niin, että kuluttaminen on myös osaksi valintakysymys, yksilö voi luopua ruuasta ja lähteä matkustelemaan. Tarpeiden arvojärjestys on tässä tapauksessa väliaikaisesti muuttanut järjestystä(Maslow,1968). Tämä ilmentää sitä, miten saman tulotason omaavilla kuluttajilla elämäntyyli voi olla erilaisia. Tehdessään kulutusvalinnan yksilö tekee myös samalla arvovalinnan (Uusitalo, 1998,4, Ilmonen, 1996,227).

Kosunen (1998,12-15) totesi tutkimuksessaan, joka käsitteli sitä, kattaako toimeentulotuki nämä perusmenot, että toimeentulotuki ei riitä näiden menojen kattamiseen. Ravinnon energiatason laskeminen, omatoimisuus ruokataloudessa, tinkiminen vaate-,jalkine-,hygieni- ja tarvikemenoista sekä halpojen tuotteiden metsästys, lahjatoivomusten esittäminen olivat keinoja, joiden avulla toimeentulotuen varassa elävät ihmiset tulevat toimeen. Toimeentulotuki on suurempi kuin opintotuki, joten edellä mainitut keinot kuuluvat myös opiskelijoiden tapaan selviytyä. Eri asia on miten opiskelijat kokevat nämä keinot selviytyä ja miten he yhdistelevät eri tapoja kokonaisuudeksi selviytyä. Vaikka pystyttäisiin määrittelemään tarpeet ja niiden tyydyttämisen tapa, on koettu tarpeentyydytys hyvin subjektiivinen kokemus.

12.4. Mistä opiskelijat luopuvat?

Asuminen on kulutusmahdollisuuksien ohella yksi keskeisimmistä sektoreista, joilla köyhyys voi käytännössä ilmetä (Ritakallio ,1994,86) Asumisen merkitys on lisäksi opiskelijoille tärkeä, koska asunto muodostaa opiskelijan elämän keskuksen ja työskentelytilan. Opiskelijoiden asuntotilanne on kuitenkin aika hyvä, koska Suomessa on erillisiä valtion tukemia opiskelija-asuntoja, joissa on yleensä halvempi vuokra kuin vapaalla markkinoilla olevissa asunnoissa.

Kaikki haastatteluuni osallistuneet opiskelijat olivatkin tyytyväisiä asumiseensa, vaikka juuri pakastin puute, asunnon pienuus ja sijainti aiheutti monelle ”päänvaivaa”, mutta vain yksi haastatteluuni osallistunut opiskelija olisi asunut erilailla, mikäli hänen taloudellinen tilanteensa olisi ollut parempi. Toisaalta on huomioitava, että haastateltavieni opiskelijoiden asumisolosuhteet erosivat paljon toisistaan: pari asui omistusasunnossa, kun taas useat asuivat opiskelija-asuntosolussa tai opiskelijayksiossä. Asuminen ei ollut asia, josta jouduttiin luopumaan vaan luopuminen tapahtui lähinnä harrastusten, huvitusten ja matkojen suhteen, jotka saattoivat rajoittaa sosiaalista elämää. Tästä käy myös ilmi se, miten taloudellinen köyhyys, rahattomuus vaikuttaa myös sosiaaliselle elämänalueelle.

Jaakko..Periaatteessa vietän suhteellisen tervettä elämää, vähemmän viinaa, vähemmän tupakkaa, vähemmän mitään. Sanotaan tällaiset, millä oli ennen ylellisyysvero, niin hyvin vähän tuotteita, jotka ovat olleet joskus ylellisyysveron piikissä. Lähinnä ilman nautintoaineita elän. Näistä luovun, joskus jotain, mutta harvoin..... Huomattavasti enemmän tapaisi ihmisiä, jos lähtisi iltaa istumaan johonkin baariin. Siitä tulee sitten aina se, että se on huomattavan kallista. Tästä olen aika paljon joutunut luopumaan, jos joskus tulee käytyä, korkeintaan kaksi kertaa kuu-kaudessa.

Tapio: Mä olen joutunut vähentämään matkustelua. Mä kävin loka- marraskuun vaihteessa etelässä, syyskuussa mä kävin Italiassa ja sitten mä kävin viisi kertaa Ruotsissa kesän ja kevään aikana ihan vaan risteilyllä. Näitä olen vähentänyt. Niitä on joutunut vähentämään paljon, koska niistä on aika helppo ruveta karsimaan..... Myös autosta ja moottoriipyörästä olen joutunut luopumaan kokonaan ja se on hyvin valitettavaa.

Asiat, joista Tapio oli joutunut luopumaan, erosivat hyvin paljon siitä, mistä muut tutkimukseeni osallistuneet opiskelijat olivat joutuneet luopumaan. Monet haaveilivat pääsevänsä edes kerran ulkomaanmatkalle, kun taas Tapiolle matkailu oli asia, josta hän oli joutunut luopumaan aloitettuaan opiskelun kovapalkkaisen työn jälkeen. Tämä kertoo siitä, miten elämäntapansa joutuu pistämään vastaamaan opiskelua, mikäli on ennen tottunut elämään leveämmin. Tämä kertoo myös siitä, miten köyhyys on subjektiivinen kokemus. Yksilö voi elää yhteiskunnan keskimääräisestä tasosta katsoen taloudellisesti kohtuullista elämää, mutta siitä huolimatta hän voi

toa ei tarvita, kun ei ole rahaa ja sitten.... Kaikki turha pois....

Maarit: Tietokone... Se on sellainen, mistä olen joutunut toistaiseksi luopumaan. Jos olisi rahaa, niin se olisi ensimmäinen, minkä ostaisin, koska se on sellainen, mikä niin paljon helpottaisi elämää.

Rahattomuus saattoi vaikeuttaa myös opiskelua sitä kautta, että ei ollut varaa ostaa tietokonetta, joka helpottaisi opiskelua. Myös TV:stä ja sanomalehdestä osa oli joutunut luopumaan, mutta näistä luopumista ei nähty vain negatiivisena asiana. Kun ei ollut tv:tä jäi enemmän aikaa opiskeluun ja sanomalehdet voi käydä ihan hyvin lukemassa kirjastossa. Normi, niiden keskuudessa, joilla televisio oli, että televisiolupaa ei opiskelija maksa. Opiskelijat toivat esille haastatteluissa myös muita ”esineitä”, joista luopuminen ei ollut vaan negatiivista vaan luopumisesta nähtiin myös positiivinen puoli. Samaan tapaan köyhyydestä nähtiin se positiivinen puoli, että oppii tulemaan vähällä toimeen.

Hillevi: Yksi, mistä olen luopunut. Se on käynyt ihan luonnollisesti. Silloin, kun mä asuin Lahdessa niin silloin mä poltin, mutta nyt, kun ei ole rahaa niin eipä enää polteta. Se on ollut vaan hirveän helppo luopua. Ei mitään katkaisukipuja kuin toisinaan, mutta hyvin harvoin.

Tuija: Tästä säästäväisyydestä täytyy ottaa huumori irti. On esitetty joissakin ikivanhoissa kirjoissa, että miten tarkkaa ja tiukkaa elämän täytyy olla, mutta se on hyvin vakavaa. Mun mielestä siitä täytyy ennemminkin repiä huumori sillä lailla, että en mä missään kailota, että mä tulen toimeen tällä pikku rahalla ja yritän jopa tästä säästää, ei se ole mikään kailottelun aihe vaan se on sellainen elämäntapa ja se pitää kokea samanlaisena kuin joku hyperkuluttaminen.

Maija: Jos nyt ei tällä hetkellä pysty hankkimaan jotakin, niin ehkä sen sitten tulevaisuudessa pystyy hankkimaan, Jos mä haaveilen jostakin matkasta, niin ehkä mä nyt en pääse puoleen vuoteen, mutta ehkä sitten vuoden päästä. Odottaminen on ihan kasvattava kokemus..

Kaksi viimeistä lainausta kertoo siitä, miten kuluttamista ei välttämättä koeta positiivisena asiana, mikäli sille ei aseta tiettyjä rajoja. Vaikka yksilöllä olisi rajattomat

mahdollisuudet kuluttaa ja toteuttaa omia halujaan, hän ei silti välttämättä ole tyytyväinen elämäänsä. Tämä on merkki siitä, että kulutukselle on asetettava myös rajoja, jotta voitaisiin kokea sitten tyydytystä, kun kuluttaa. Lehtonen (1998) käyttää käsitettä itsekuvaamaan tilannetta, jossa ihminen asettaa itselleen ja kulutukselleen rajat, joissa yksilön on pysyttävä. Vain jos kulutus pysyy näiden rajojen sisällä, se voi tuottaa mielihyvää. Rajat voidaan ylittää joskus. Voisi ajatella, että hemmotellessaan itseään opiskelijat ylittävät jokapäiväisen säästävällisen elämän rajansa. Tällainen ylittäminen voidaan hahmottaa seuraavassa lainauksessa.

Ilona:..Mä elän sillä lailla kaksoiselämää, että mulla on tämä Jyväskylän kitupiikki-elämä, viimeisen päälle köyhä elämä, mä lasken joka pennin ja sitten voisi ajatella, että kun mä käyn siellä Seinäjoella kerran kuukaudessa ja sitten mä laitan oikein hyvää ruokaa, enkä joka penniä laske, mitä siihen menee. Ei aina vain köyhyyttä, kurjuutta ja ainaista laskeamista.

Tässä tilanteessa Ilona ylittää normaalin kulutuksensa rajat ja nauttii tästä normaalien rajojen ylittämisestä, koska se ei ole jokapäiväistä. Toisaalta opiskelijoiden tavat hemmotella itseään eivät huomattavasti sisältäneet tätä normaalin rajan ylittämistä vaan hemmottelutavat olivat joko täysin immateriaalisia tai yleensä sisältävät ruunalla herkuttelua, mikä sinällään kertoo siitä, miten opiskelija antaa itselleen luvan ylittää normaalin ruokavalionsa rajat.

Jaakko:.... On äärimmäisen nautinnollista vain kääntää kylkeä ja jatkaa nukkumista lämpimän peiton alla. Sitten se, kun villasukat jalassa katsoo ulos ikkunasta, kun kahdeksannen kerroksen kohdalla sataa lunta alaspäin, niin se on erittäin mukavaa. Tietää, että ei tarvitse tehdä yhtään mitään, kun on järjestänyt asiat siten, että ei tarvitse lähteä töihin eikä tarvitse lähteä mihinkään muuallekaan vaan voi pelkästään olla. Ja joskus sitten, olen pyrkinyt siihen, että jos mieli tekee niin olen ostanut yksi tai kaksi pullaa tai jotakin muuta sellaista makeaa syötävää, josta pidän.

Minna; No, ensinnäkin mennään kauppaan ja ostetaan paketti jäätelöä ja syödään. Ja sitten ihan tällaisia, mulla on hyvin yksinkertaista. Mä

käyn katsomassa tuttuja, ostan jotain suolaista tai makeata hyvää, vähän pikkaisen jotakin tälläistä ravintopuolta.

Miesten ja naisten välillä ei ollut eroja siinä, miten he hemmottelevat itseään. Haastateltavieni opiskelijoiden yleisin tapa hemmotella itseään oli ostaa jotakin hyvää syömistä. Sen sijaan haastattelemani miehet ja naiset erosivat paljon sen suhteen, miten he suhtautuivat kirpputoreihin. Haastatteluuni osallistuneille miehille kirpputorit olivat vaihtoehtoisen kulutuksen muotona asia, johon he suhtautuivat hyvin negatiivisesti.

Tapio: Ei mä kuljen vaikka alasti, mutta mä en hae toisten vanhoja rääsyjä kirpparilta. Toi on tietysti aika vahvasti sanottu, mutta mä en voi kuvitella sellaista tilannetta.

Jaakko: Jos sanoisin, että ei ole tarvetta. Sitten, kun huomaa, että on tarve hankkia uusi vaate niin hankkii sitten hyvän jostakin. Ja suhteellisesti tässä tulee myös se, ettei niissä voi vain pistäytyä vaan niihin on erikseen lähdettävä, investoitava aikaa ja vaivaa.

Tuija: ...Se on sellaista hauskaa ajanvietettä, mennään kavereiden kanssa katsomaan myös kirpputoreja, erityisesti oman siskon kanssa tykkään käydä siellä katselemassa.... Yleensä kirpparilta löytää sellaista yksi tai kaksi kertaa käytettyä tavaraa niin meikäläisen näppiin tarttuu esimerkiksi löysin kesällä yhden detleginssin, joita ei taatusti oltu kovin monta kertaa käytetty. Se on sosiaalisesti ja taloudellisesti sillä lailla, että sillä lailla pystyy säästämään. Melko uutta kudetta pystyy saamaan pikkurahalla. Säästöjä satoja markkoja kyllä.

Yleisin tavara, mitä opiskelijat hankkivat kirpputoreilta oli vaatteet. Kirpputoreilla kompensoitiin sitä, että jouduttiin luopumaan vaatteiden ostosta tavallisesta kaupasta taloudellisten rajoitteiden vuoksi. (ks. Lamponen, 1996, 126). Se, että naiset ostivat vaatteita kirpputorilta saattoi yksinkertaisesti johtua siitä, että naiset kiinnittävät enemmän huomiota ulkonäköönsä. Kavereiden kanssa kiertely ja tavaroiden katselu on enemmän naisia kiinnostavaa toimintaa. Yhteisöllisyys toimi erityisesti vaatteiden hankkimisessa. Yleistä oli erilaiset kavereiden kanssa vaatteiden kierrättämiset

tai tuttavien kanssa vaatteiden vaihto, kun omat vaatteet rupesivat kyllästyttämään. Tässä ilmenevät uussyhteisöt, joita opiskelijat muodostavat kulutuksen alueella. Ne eivät perustu uusien tavaroiden ostamiselle vaan vanhojen tavaroiden, lähinnä vaatteiden, kierrättämiselle.

Hillevi:... Mä harrastan aika paljon vaihtoehtoista hyväksikäyttämistä. Mä käyn muiden vaatekaapilla. Meidän äiti on sellainen, se on sellainen hamstraaja. Sillä on hirveästi vanhoja tallessa niin sieltähän on hyvä käydä aina hamstraamassa. Ja sitten mä käytän aika paljon mun pikkuveljen vanhoja vaatteita, kun ne on niin isoja.

Miia: Me vaihdettiin tässä äidin kanssa taannoin takkeja. Se oli kyllästynyt omaansa ja mä olin kylästynyt omaani niin me vaihdettiin takkeja. Ja sitten meillä on kavereiden kanssa jonkin verran vaatteiden kierrätystä.

Se, meneekö opiskelija ensin kirpparille vai tavalliseen kauppaan, johtui paljon siitä, minkälainen rahatilanne opiskelijalla oli. Kirpputorien haittapuolena nähtiin se, että niillä käymiseen piti todella käyttää aikaa jos etsi esimerkiksi erityisesti jotakin tiettyä vaatekappaletta. (Lamponen, 1996, 131) Kaupoissa oli toisaalta mukava kiertellä ihan huvia vuoksi, vaikka toisille uusien tavaroiden katselu, joihin ei ollut varaa saattoi tuottaa ahdistusta

Maarit:....Sitten mä kiertelen kauppvoja, vaikka tiedän, että mulla ei ole varaa ostaa mitään täysihintaisia vaatteita, mutta on sen takia kiva käydä, että näkee minkälaisia vaatteita on....Ei se jotenkin haittaa, koska se on mulle kuitenkin sellainen iloinen asia, kun näkee minkälaisia uusia vaatteita on.

Hillevi: Mä en kyllä viitsi edes mennä kauppoihin, jos mä tiedän, että mulla ei ole rahaa ostaa. Se on jotenkin ikävää...

Kaupoissa kiertelemistä ja tavaroiden katselua voidaan kutsua shoppailuksi. Shoppailussa keskeisintä ei ole tavaroiden ostaminen vaan ajan viettäminen ja tavaroiden katselu (Lehtonen. 1995, 62). Toisaalta tavaroiden katseluun sisältyy myös mahdollisuus kuluttaa eli ostaa tavaroita. Tavaroiden katselun avulla voi unelmoida ostavansa tavaroita, vaikka niin ei käytännössä tekisikään (Lehtonen,

1995,65), mutta tämä unelmointi on myös edellytys sille, että voi käytännössä ostaa tavaran. Shoppailu voidaan hahmottaa osana vapaa-aikaa, johon kuuluu huoleton vaeltaminen ihmismassassa, johon ei tarvitse sitoutua (vrt. uusyhteisö), mutta johon voi kokea silti kuuluvansa. Opiskelijoilla ei ole yleensä varaa ostaa tavaroita ja tämän vuoksi shoppailu ei välttämättä kuulunut heidän mielitoimintojensa joukkoon. Myös kirpputoreilla käymiseen voi liittyä shoppailun kaltaisia merkityksiä: sosiaalisuus. johon ei tarvitse sitoutua ja tavaroiden katselu. (Lamponen, 1996, 134-135) Toisaalta opiskelijoiden shoppailuasenteisiin vaikutti paljon se, mikä oli heidän kokonaisvaltainen suhtautuminen rahattomuuteen.

13.OPISKELIJOIDEN SUUNTAUTUMISTAVAT RAHATTOMUUTEEN

13.1 Kokonaisvaltainen suhtautuminen elämään

Tutkimukseni keskeinen teema on rahattomuus ja se miten opiskelijat selviävät tämän taloudellisen tilanteen kanssa, joka leimaa opiskeluaikaa. Köyhyydellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa juuri rahattomuutta. Edellä on tutkittu rahattomuuden vaikutuksia eri elämäntilanteisiin, erityisesti kuluttamiseen, ja sitä, miten opiskelijat ovat ratkaisseet eri elämäntilanteilla rahan puutteen. Toisaalta ihmisen toimintaa ei voida hahmottaa vain erillisillä toiminta-areenoilla vaan pitäisi pyrkiä hahmottamaan myös kokonaisvaltaisempia ihmisen suhtautumistapoja elämäntilanteisiin. Näiden suhtautumistapojen voidaan ajatella heijastavan opiskelijoiden arvoja. Arvot voidaan määrittellä yksilön toimintaa ohjaaviksi periaatteiksi, jotka ovat muodostuneet yksilön elämän kuluessa (Puuhiniemi1996,33). Nämä arvot vaikuttavat siihen, miten opiskelija suhtautuu rahattomuuteen ja minkälaisia valintoja hän tekee. esimerkiksi kulutuksen alueella.

Seuraavaksi luokittelen opiskelijat sen mukaan ,miten he kokevat rahattomuuden ja minkälaisia selviytymistapoja heillä on. Tämä luokittelu eräässä mielessä luokittelee opiskelijat yhteen edellä analysoitujen teema-alueiden suhteen. Luokittelen jokaisen opiskelijan kuuluvaksi yhteen luokkaan, vaikka luokkien rajat eivät aina ole kovin selkeitä. Perusteluni sille, miksi luokittelen jokaisen opiskelijan yhteen luokkaan, on se, että näin luokkajaostani tulee selkeämpi.

13.1.1 Köyhyys elämyksenä

Köyhyyden elämyksen kannalta ottaville opiskelijoille on tyypillistä elämänasenne, johon ei kuulu rahan tarkka miettiminen, vaikka hekään eivät tuhlaa rahaa ihan mihin tahansa. Kuitenkin heitä voi nimittää huolettomiksi rahan käytössä eivätkä he jaksaa välttämättä miettiä jokaista markkaa. Heidän suhtautumistapaa rahan käyttöön voidaan kuvata hedonistiseksi.

Liisa: Kerran olin yhden kaverin kanssa kaupassa ja se otti tomaatin ja katsoi voi, ompa nämä kalliita tomaatteja ja laittoi ne pois. Mä huomaan, että mä olen erilainen. ...Ehkä tämä ei ole järkevää, mutta mä olen vaan sellainen ihminen, että mä en laske jokaista markkaa. Se ei ole ahdistavaa ja mä tarkoitan tällä esimerkillä, että mä en laske joka markkaa.. Kahviloihin mulla menee hirveästi rahaa, mutta se on aika halpa huvi.

Samaan tapaan kuin rahan käyttöön myös työssäkäyntiin ja erityisesti lainanottoon nämä opiskelijat suhtautuvat kaikista huolettomimmin. He voivat kuvitella ottavansa lainaa, he eivät pidä lainanottoa ihan mahdottomana asiana. Vaikka nämä opiskelijat suhtautuvat rahan käyttöön huolettomasti, he eivät silti halua kuluttaa rahaa mihinkään turhaan, he vastustavat ylimääräistä kulutusta. He suosivat arkipäiväisessä kulutuksessaan tiettyä ekologisuutta. Toisaalta nämä opiskelijat eivät osaa säästää, he tuhlaavat kaiken rahan, mitä heillä on käytössä.

Rahattomuuden elämyksen kannalta ottavat opiskelijat voivat käyttää rahaa erilaisiin sosiaalisiin aktiviteetteihin tai ravintoloissa bailaamiseen enemmän kuin arkipäivän tarpeisiin. Ruoka on asia, josta ei mieluusti luovuta, mutta toisaalta ruuastakin voidaan vähän luopua, jos sitten voidaan osallistua johonkin tapahtumaan tai sisustaa omaa huonetta.

Nyky-yhteiskunnassa on tullut tärkeäksi elämää määrittäväksi seikaksi erilaisten elämysten etsintä. Voidaankin käyttää käsitettä, että olemme siirtyneet elämisyhteiskuntaan. Ihmiset piirtävät itselleen erilaisia odotushorisontteja, joiden tavoittelemisen on heille tärkeää, vaikka he eivät aina näitä tavoitteita saavuttaisi. (Ziehe,1991) Tärkeää on se, että on jokin elämys, jota voidaan ainakin tavoitella, vaikka aina ei olisikaan realistisia mahdollisuuksia saavuttaa tätä elämys-

tä käytännössä. Opiskelijoiden kohdalla voidaan ajatella, että elämysten etsintä on yksi tapa selviytyä yleisestä arkielämää leimaavasta rahattomuuden tunteesta. Toisaalta opiskelijoiden elämykset ovat pieniä ja niitä voi toteuttaa pienellä rahalla. Elämysten etsinnässä tärkeintä ei olekaan raha vaan se, että se katkaisee yksilön normaalin arkielämän.

Aino: Kyllä mä menemiset pistän etusijalle, niistä mä en pihistele. Sillä tavalla, että jos päätetään lähteä johonkin, niin se ei ole monesti rahasta kiinni.... Sitten nuo kapakkareissut, talvellakin kävin paljon kapakoissa niin meillä oli sitten näitä 11 mk iltoja. Freetimeen pääsee ilmaiseksi, niin 6 mk narikka ja 5 mk jäävesi. Sellaisia sitten, jos tuntui, että oli tiukempaa.

Kaikki kuluttaminen ei enää nykyisin tapahdu vain niin, että konkreettisesti hankimme tavaroita. Kulutus voi tapahtua myös mielikuvien tasolla. Yleinen periaate kulutuksessa on, että hankimme tavaroita, jotka ovat meille välttämättömiä tai jotka tuottavat meille mielihyvää kun taas tavaroita, jotka tuottavat meille negatiivisia tunteita emme hanki. Colin Campbelin mukaan (1987,61) traditionaalinen hedonisti haki nautintoja konkreettisista tavaroista, mutta moderni hedonisti hakee nautintoja erityisesti elämysten muodossa. Moderni kulutus voi olla kokonaisuudessaan tai osin kuvitteellista, jo kuviteltu kulutus voi tuottaa nautintoa (Cambell,1987,90). Köyhyyden elämyksen kannalta ottavilla opiskelijoilla ei ollut välttämättä ollut aina varaa kuluttaa konkreettisesti, mutta jo kulutuksen suunnittelu saattoi tuottaa nautintoa

Anna:En tosiaan käy usein esiintyviä artisteja katsomassa. Mä sanon, että se on mulle sellainen, että mä aina suunnittelen ja se on mulle jo osa sitä, kun mä suunnittelen, että mä menen ja sitten mä en kuitenkaan mene. Enemmän mä käyn vaan bailaamassa kerran viikossa vähintään. Se on kanssa hemmottelua, tanssii siellä. Se on ihan hauskaa.

Köyhyyden elämyksen kannalta ottaville opiskelijoille on tyypillistä siis, että he laittavat sosiaaliset suhteet etusijalle ja ovat valmiita laittamaan rahaa erityisesti siihen, että voivat viettää aikaa kavereiden kanssa ja osallistua erilaisiin sosiaalisiin tapahtumiin, joihin heillä on varaa. He myös etsivät aktiivisesti erilaisia elämyksiä ja itsensä toteuttamiskeinoja, joita voi toteuttaa opintotuen suuruisella rahalla.

Nämä opiskelijat ovat voineet tottua ennen opiskeluaikaansa korkeampaan elintsoon, kun mitä he voivat nyt ylläpitää, mutta elämysten etsintä on heidän keinonsa selviytyä köyhyyskokemuksesta. Elintaso on saattanut romahtaa hyvin paljon, kun he ovat aloittaneet opiskelun. Heidän vanhempiansa sosioekonominen asema on korkea ja heille se, että he kieltäytyvät vanhempien tuesta aiheuttaa elintason laskua. Vaikka nämä ”elämysopiskelijat” ovat saattaneet tottua korkeampaan elintsoon ennen opiskelua, mitä heillä nyt on, ei korkea elintaso silti ole tulevaisuudessa elämän ensisijainen tavoite. He haluavat tulevaisuudessa elää leveämmin, mutta silloinkin he haluavat kuluttaa rahansa järkevästi ottanen huomioon edelleen ympäristölliset näkökohdat ja toteuttaa itseään sekä työssä että vapaa-ajalla

Anna: Mä vasta tajusin, että kyllä se opettaja tienaa kohtuullisesti. Ehkä ei näistä yliopisto ammateista eniten, mutta kuitenkin sillä tavalla, että mulla toisinaan joskus voi olla sitä juustoa siellä pöydässä... Kyllä mä sillä tavalla, että mä voisin käyttää rahaa niin, että mä en kuluttaisi niin paljon. Mä voisin ostaa parempaa tavaraa, joka kestäisi kauemmin käytössä ja olisi kalliimpaa. Sillä tavalla, että ei tarvitsisi ostaa sitten taas uutta kohta. Voisi ostaa sitä luomu ruokaa, joka on sillä tavalla kalliimpaa. Sellainen on mun leveämpi elintaso.. En mä nyt ainakaan millään mersuilla leveilisi....

Liisa: ... Kyllä mä olen kunnianhimoinen ihminen, mutta en mä palkkaa, mä tykkään toteuttaa ja kehittää itseäni ja tykkään tehdä mielekästä työtä ja haluaisin nähdä sillä työlläni jotakin vaikutusta. Vapaa-ajalla tykkään kehittää itseäni ja elämäntaidollisesti haluan myös kehittää itseäni.

13.1.2. Köyhyys pakkotilanteena

Opiskelijoille, jotka suhtautuvat köyhyyteen väliaikaisena pakkotilanteena, on tyypillistä, että he eivät etsi elämyksiä vaan he näkevät rahattomuuden vain pakkotilanteena, johon on sopeuduttava. Tämä sopeutuminen rahattomuuteen pakkotilanteena tuli ilmi haastatteluissa siten, että nämä opiskelijat kertovat siitä, miten he ovat joutuneet luopumaan monista harrastuksista ja sosiaalisista aktiviteeteista rahan puutteen vuoksi. Opiskelijat, jotka suhtautuvat köyhyyteen elämyksenä eivät

kerro haastatteluissa niinkään paljon siitä, mistä he ovat joutuneet luopumaan vaan he kertovat kaikista niistä kivoista pienistä elämyksistä, joita voi toteuttaa opintotuen suuruisella rahalla kun taas köyhyyden pakkotilanteen kannalta ottavien opiskelijoiden haastatteluissa korostuvat ne asiat, joista he ovat joutuneet luopumaan aloittaessaan opiskelun, vaikka hekin näkivät opiskelussa sen positiivisen puolen, että oppii tulemaan vähällä toimeen. Toisaalta asiat, joista he olivat joutuneet luopumaan saattoivat olla sellaisia, joita yleensä opiskelijoilla ei ole,

Minna: Lisäksi mä olen luopunut vakuutuksesta, mä olen harkinnut sitä, mutta mulla ei ole siihen yksinkertaisesti varaa

Muut haastatteluuni osallistuneet opiskelijat eivät edes kuvitelleet ottavansa vakuutuksia. Toisaalta tähän saattoi vaikuttaa se, että tähän luokkaan kuuluvien opiskelijoiden opiskelua edeltävät elämäntilanteet vaihtelivat paljon. Kaikki tähän luokkaan kuuluvien opiskelijoiden luopumiset eivät koskeneet luopumista näistä ei-tyypilliselle opiskelijalle kuuluvista menoeristä vaan yleensä näiden opiskelijoiden motto oli se, että he luopuivat sosiaalisesta toiminnasta, toiminnasta joka tähtäsi itsensä toteuttamiseen ja elämyksiin, kun taas ruoka-menot erityisesti nämä opiskelijat pistivät etusijalle.

Jaakko: Kyllä mä useimmiten syön niin, että 1-2 lämmintä ateriaa päivässä, siitä yritän olla luopumatta. Suurin yksittäinen menoerä on ruoka.

Maija: Syötyä tulee joka päivä. Se on mulle tärkeää, että jotakin tulee syötyä joka päivä.

Nämä opiskelijat tinkivät nyt elämyksistä, mutta koulutus näyttäytyi heille väylänä, jonka kautta he voivat saavuttaa korkeamman elintason, vaikka joutuivat nyt väliaikaisesti kitkuttamaan. Näiden opiskelijoiden vanhempien sosiaaliekonominen asema ei välttämättä ole kovin korkea, mutta nämä opiskelijat haluavat turvata itselleen korkeamman elintason yhteiskunnassa kuin he opiskeluaikanaan pystyivät saavuttamaan.

Tapio: Sanotaan, että muutamia kymmeniä tuhansia markkoja kuussa. Sanotaan, että käyttää kuluutukseen omaan napaan noin 5000-8000 mk ja vä-

hintään saman verran johonkin muuhun.

Minna: Jos nyt ihan unelmatuloja ajattelisi niin kyllä ihan riittäisi 18 000 mk kuussa, kyllä sillä ihan hyvin jo eläisi. Mutta jos ajatellaan millä ihan hyvin pärjäisi niin noin 8000 mk kuussa. Kyllä mä tällä hetkellä olisin siihen ihan tyytyväinen, Ei mun taitotasolla korkeampaa palkkaa saisi, mutta tietysti...

Minnan kommentissa ilmenee, että hän olisi nyt tyytyväinen 8000 mk tuloihin, mutta tulevaisuudessa hän haluaisi enemmän tuloja, kun taas köyhyyden elämyksen kannalta olevat opiskelijat olivat tyytyväisiä nykyiseen tulotasoonsa ja olivat tulevaisuudessa tyytyväisiä suurinpiirtein 8000 mk tuloihin.

Huomattavaa on, että tähän luokkaan kuului kumpikin tutkimukseeni osallistunut miesopiskelija. Heille kummallekin opiskelu merkitsi mahdollista parempaa taloudellista toimeentuloa. Miesopiskelijoille oli tyypillistä, että he suunnittelivat taloutensa tarkkaan, kun taas tutkimukseeni osallistuneet naisopiskelijat eivät harrastaneet ainakaan mitään kirjallista taloussuunnittelua. Köyhyyden pakon kannalta ottaville naisopiskelijoillekin oli tyypillistä tarkka talouden suunnittelu, jos tätä suunnittelua verrattiin rahattomuuden elämyksen kannalta ottavaan opiskelijoiden luokkaan. Toisaalta se, että korkeampaa elintasoä tavoiteltiin saattoi johtua siitä, että tähän luokkaan kuuluvilla opiskelijoilla oli jo omistusasunto tai he haaveilivat sen ostosta. Mikäli asunnon jo omisti, rahaa jäi enemmän muuhun kulutukseen, mutta toisaalta voitiin nähdä, että niukka elämäntyyli ei sopinut siihen, että oli ostanut asunnon, mutta ei voinut muuten elää leveämmin. Näiden opiskelijoiden keskuudessa kirpputoreilla käyntiin suhtauduttiin kaikista negatiivisemmin, kun taas köyhyyden elämysten ja köyhyyden elämäntyylin kannalta ottaville opiskelijoille kirpputoreilla käynti oli osa heidän identiteettiä.

Minna: Ei se kirpputoreilla käynti ole mulle mikään ongelma. Mä olen pienestä pitäen justiin aika paljon näitä kirpputoreja hyödyntänyt ja se, että enhän mä välttämättä sitä kaikille huutele, että nyt mulla on kirpputori kuteet, näettekö?

Maija:Aika vähän käyn kirpputoreilla, mutta silloin tällöin. Tietysti riippuu siitä, mitä etsii. Noita askareita tulee etsittyä kirpputoreilta, mutta vaatteita mä en oikein viitsi ostaa sieltä, koska ne on vähän sellaisia...

Köyhyyteen pakon kannalta suhtautuvat naisopiskelijat siis saattoivat käydä kirpputoreilla, mutta eivät kokeneet niitä oikein omaksi paikakseen. Miesopiskelijoille kirpputorit taas olivat paikka, johon ei voinut oikein edes kuvitella menevänsä, koska miehet kokivat käytettyjen tavaroiden ”tonkimisen” alentavana.

13.1.3 Köyhyys haasteena

Köyhyyden haasteen kannalta ottaville opiskelijoille on tyypillistä, että he haluavat kokeilla pystyikö opintotuen suuruisella summalla elämään. Tähän voi liittyä se, että he ovat aikaisemmin eläneet korkeilla palkoilla ja haluavat kokeilla nyt, miltä tuntuu elää niukasti tai sitten he halusivat vain muuten kokeilla niukoilla elämistä. Tämä luokka lähenee elämysluokkaa, mutta sen erottaa siitä se, että nämä opiskelijat eivät etsineet elämyksiä, joita voi toteuttaa vähällä rahalla vaan tavallinen niukka elämä oli heille elämys jo sinällään.

Ilona: Mä olen tavallaan tehnyt itselleni selväksi, että tämä on tätä nyt ja mä olen tavallaan tietoisesti luopunut monista asioista. Mä olen ajatellut , että selvä, nyt mä elän köyhästi ja ilman näitä ja sitten taas.... Kyllä mä tiedän millaista se on, kun on rahaa ja saa ostaa vaatteita, kyllä mä voin pidättäytyä siitä sen aikaa, kun mä olen päättänyt... Mä ajattelin, että kokeilen pärjääkö mä ilman.

Ilonan lainaus kuvastaa sitä, miten yksilöt voivat oman elämänpolitiikkansa avulla muotoilla omaa elämää, kun selvää yhtä elämänkulkumallia ei enää ole. Elämä koostuu erillisistä episodeista, pitkäkestoisia suunnitelmia ei voi enää tehdä. Toisaalta näihin episodeihin liittyy myös muutoksen mahdollisuus, voin muuttaa elämäni suuntaa kohti uusia haasteita. Ilona oli esimerkiksi ollut työttömänä ennen opiskelujen aloittamista ja opiskelu merkitsi hänelle uutta haastetta elämässä. Giddens käyttää käsitettä *second choices* tarkoittaen, että ihmisellä on jokaisessa episodimaisessa elämänvaiheessaan vapaus muuttaa elämänsä suuntaa ja myös negatiivisiin elämäntapahtumiin liittyy positiivisen muutoksen mahdollisuus (Giddens, 1991).

Maarit: Ja niinkuin sellainen on hyvää, että mä nään tuleeko näillä toimeen.... Tai silleen, että mä nään, että mä tulen näillä toimeen ja mä en kärsi siitä ylenmääräisesti, en voi sanoa kärsiväni kuin hetimitäin ja silleen.....

He ovat valmiita säästämään kaikesta eikä heidän säästökohteita voi luokitella sen mukaan luopuvatko he mieluummin arkipäiväisistä tarpeista vai elämyksiä tuottavasta sosiaalisessa toiminnasta. Ruoka oli näillekin opiskelijoille asia, josta he eivät mieluusti luopuneet. Vaikka taloudellisen puutteen takia luovuttiin ja tähän luopumiseen suhtauduttiin haasteena, niin tästä huolimatta tätä luopumista ei koettu aina positiivisena kun taas köyhyyden elämäntyylin kannalta ottaville luopuminen oli vain normaali osa arkipäivää

Ilona: Mistä mä voin enää luopua.. Mä olen luopunut jo vaatteista, harrastuksista. Mä olen luopunut kaikesta, mistä voi luopua. Seuraava mistä pitää ruveta luopumaan on ruoka, koska mulla ei ole muuta jäljellä. ...Ei se niin kivaa ole luopua elintasosta ja elämästä, mitä on elänyt, vaikka mä tietoisesti halusin pois siitä. Kyllä se kuitenkin, aloittaa taas alusta elämänsä jossakin pienessä soluasunnossa, jossa on 18,5 m käytössä. Ei voi tehdä asioita, joita on tottunut tekemään; ei voi pestä pyykkiä, silloin kun on likasta. Täytyy suunnitella kaikki niin eri tavalla, ei voi laittaa ruokaa itsellensä eikä kutsua niitä vieraita silloin, kun huvittaa. Kaikki täytyy rytmittää opiskelun ehdoilla, mutta se on ollut mun tietoinen valinta. Pitää muistaa se...

Toisaalta saatettiin korostaa myös luopumisen positiivisia puolia. Luopuminen oli oman valinnan tulos Ihmisen elämänvaiheet ovat muuttuneet erillisiksi episodeiksi: ihminen voi elää vähän aikaa köyhästi, kun hän tietää, että tulevaisuudessa elämäntilanne muuttuu. Tämä kuvastaa opiskelijoiden asennetta, jotka suhtautuivat köyhyyteen haasteena: he näkivät, että voivat nyt kitkuttaa, koska tulevaisuudessa on kuitenkin mahdollisesti vähän enemmän rahaa käytössä, mutta taloudellinen nousu ei ollut heille opiskelujen päätarkoitus vaan heille se oli yksi ”elämän haaste”.

Köyhyyden haasteen kannalta ottavia opiskelijoita rahan puute saattoi toisinaan ahdistaa, mutta se ei ollut heidän jokapäiväistä elämäänsä leimaava piirre. Köyhyyden haasteen kannalta ottavia opiskelijoita ja köyhyyden pakon kannalta ottavia opiskelijoita rahattomuus saattoi toisinaan ahdistaa, kun taas ”elämysopiskelijat” ja köyhyyden elämäntyylin kannalta ottavat opiskelijat eivät niinkään ahdistuneet rahan puutteesta.

Hillevi: Mä olen kyllä huomannut, kun täällä on asunut... Mä olen asunut poissa kotoa jo yli kahdeksan vuotta. Mun vanhemmat asuu Vantaalla. Mulla ei ole täällä sellaisia sosiaalisia kontakteja kuin esimerkiksi Lahdessa, niin tavallaan se rahattomuuden tunne ahdistaa täällä enemmän, koska mä tiedän, että jos multa täällä loppuu rahat niin sitten multa loppuu ruoka ja kaikki, koska ei ole sellaisia hätävaroja. Esim. Lahdessa tietää, että okei, on taas ne kaiverit, jotka vielä asuu kotona ja joiden luo voi mennä syömään. Täällä ei ole sellaista... Se tuo paljon konkreettisemmin sen.....

Hillevin kommentissa ilmenee myös se, miten sosiaalisten suhteiden puute voi vaikeuttaa yksilön toimeentuloa (ks. Allardt, 1976). Köyhyyden haasteen kannalta ottavat opiskelijat voivat etsiä sosiaalisia suhteita esimerkiksi kirpputoreilta. Kirpputoreilla käynti ei ole heille mikään negatiivinen tapahtuma vaan se on yksi haaste muiden haasteiden joukossa. Tulevaisuudessa köyhyyden haasteen kannalta ottavat opiskelijat haluavat korkeamman elintason kuin heillä on opiskeluaikana, mutta korkea elintaso ei ole heidän elämänsä ensisijainen tavoite.

13.1.4. Köyhyys elämäntyylin kannalta

Rahattomuuden, köyhyyden elämäntyylin kannalta ottaville opiskelijoille on tyypillistä, että he ovat koko elämänsä eläneet ”vaatimatonta elämää”. He ovat tottuneet jo ennen opiskeluaikojaan niukkaan elämään ja heille tuottaa ennenminkin ongelmia se, jos heillä on enemmän rahaa käytössä, koska he ovat niin säästeliäitä etteivät halua tuhlaata rahojaan mihinkään sosiaaliin aktiveetteihin tai itsensä toteuttamiseen. Heidän suhdettaan kuluttamiseen voidaan kuvata järkeväksi.

Tuija: Mä olen tottunut. sanotaan nyt vaikka nykyvinkkelistä katsoen, elämään vaatimatonta elämää. Ilot tulee pienistä asioista: luonnosta, liikunnasta, ystävistä, laitetusta ruuasta, leipomisesta... Mä teen hirveän paljon itse, sekin on tietysti yksi tekijä tässä säästämisessä ja itse pärjäämisessä.

Miia: En mä koe, että mä olisin joutunut luopumaan mistään, koska mä en ole koskaan elänyt sellaista kulutuselämää. Kun mä olin kesällä töissä niin en mä oikeastaan kuluttanut elämiseen enemmän

kuin nyt, arkijuttuihin meni 2000 mk, kun nyt menee 1200 mk.....Mä en tavallaan keksi mihin mä voisin rahan laittaa, jos mulla olisi sitä...

Näille opiskelijoille on tyypillistä, että he laittavat arkielämän tarpeet etusijalle ja tietyn taloudellisen turvallisuuden, minkä vuoksi heillä on myös säästöjä. Toisaalta osalla kaikkiin luokkiin kuuluvista opiskelijoista oli säästöjä, mutta elämysten kannalta köyhyyden ottavat opiskelijat eivät säästäneet, koska heillä oli huolettomampi suhtautuminen rahan käyttöön. Toisaalta säästön kohteissa saattoi olla eroja: elämäntyyli- ja haasteopiskelijat halusivat turvata säästöillä pääasiassa tilanteen, jos tulee yllättäviä menoja arkielämässä, kun taas sosiaalisen nousuun tähtäävät opiskelijat saattoivat säästää tulevaisuuden isoja hankintoja varten esimerkiksi asunto.

Jos köyhyyden elämäntyylin kannalta ottavien opiskelijoiden tarvitsi säästää, he luopuivat sosiaalisista menoista, joita he pitivät turhina tai sitten säästivät koko "skaalalla". Toisaalta nämä opiskelijat eivät aina tieneet, mistä he voivat säästää, koska he eivät ikinä elämänsä aikana olleet nousseet kovin suuriin tuloihin

Miia: En mä oikein tiedä, mistä mä säästän. Ehkä mä sitten saitailen koko skaalalla vähän enemmän. No, ehkä sitten sellaisesta ulkona syömisestä, kahvilla käymisestä (vrt. Liisa) ja sitten mä yritän motivoida itseäni, että jos nyt teen uunipeltillisen pizzeriaa niin se tulee paljon halvemmaksi, kun hakea 20 mk pizza, näin mä tein tällä viikolla.

Tuija: Etusijalle pistän terveydenhuoltoasiat ja sitten tietty hätävara, jos sattuu jotakin, että pyörä varastetaan tai takki repeää jossakin ja täytyy mennä ostamaan uusi. Täytyy olla, että saa jotakin.. En mä koe, että olisin joutunut luopumaan mistään. Kyllä mä olen aina voinut hankkia, mitä olen tarvinnut.

Heille ei sopeutuminen opiskeluaikaiseen köyhyyteen tuota ongelmia, koska he ovat tottuneet jo aikaisemmin alhaiseen elintasoon. He eivät tulevaisuudessakaan halua elää leveämmin, mutta haluavat kuitenkin tietyn perusturvan, joka on opintorahaa vähän suurempi.

13.2. Egoistit, säilyttäjät ja itsenäiset

Puohiniemi (1996) jaotteli otokseen osallistuneet suomalaiset eri luokkiin, sen mukaan, mitkä olivat keskeiset arvot heidän elämässään. Hän jakoi tutkimukseensa osallistuneet itsenäisiin, säilyttäjiin, altruisteihin, egoisteihin, hedonisteihin ja eriytymättömiin, joiden toiminnan taustalla ei voida tarkasti määrittää mitään arvoa. Tämä luokat vastaavat osin edellä mainittua luokittelua, jonka tein tutkimukseeni osallistuneiden opiskelijoiden osalta. Egoistit vastaavat rahattomuuden haasteen kannalta ottavia. Heille on tärkeää oman elämänsä kontrollointi, mutta toisaalta he etsivät myös vaihtelua elämäänsä. Säilyttäjät vastaavat rahattomuuden elämäntyylin kannalta ottavia. He haluavat sitoutua aikaisempiin toimintakaavoihin Itsenäiset vastaavat rahattomuuden pakkona ottavaa ryhmää. Heille on tärkeää sosiaalisen aseman osoitus ja saaminen. Hedonistit vastaavat rahattomuuden elämyksen kannalta ottavia opiskelijoita. He haluavat etsiä uusia elämyksiä elämäänsä, mutta samalla myös hallita elämäänsä.

14. OPISKELIJOIDEN MONINAINEN ELÄMÄ

Tutkimukseni tavoitteena oli operationalisoida opiskelijoiden rahallinen köyhyys sekä tulojen että elämäntavan kautta. Köyhyys johtuu tällöin tulojen pienuudesta ja köyhyyttä tarkastellaan sekä tulojen kautta, että tulojen kautta toteutuneen elämäntavan kautta. Köyhyys on hyvin monimuotoinen ilmiö nykyisessä postmodernissa yhteiskunnassa, jossa köyhyyden kaltaiset kulttuuriset ilmiöt ovat jakautuneet monimuotoisiksi ilmiöiksi. Ei voida hahmottaa enää vain yhtä köyhyyden muotoa. Opiskelijoiden tilanne on hyvin mielenkiintoinen, koska voidaan todeta tämän tutkimuksen keskeisenä johtopäätöksenä, että opiskelijat ovat sekä köyhiä, varsinkin rahallisesti, mutta myös jossakin suhteessa hyvinvoivia.

Opiskelijoiden taloudellinen tilanne ei kuitenkaan päältä päin näytä kovin hyvältä, mikäli toimeentulo on pelkän opintotuen varassa niinkuin suuremmalla osalla tutkimukseeni osallistuneista tilanne oli. Toisaalta opiskelijoiden taloudellisen tilanteen hahmottamista saattaa vaikeuttaa se, että opiskelijoiden tulot ja menot saattavat vaihdella paljon kuukausikohtaisesti. Opiskelija voi olla toisinaan töissä, mikä helpottaa hänen taloudellista tilannettaan, kun taas toisinaan töitä ei voi tehdä ja tällöin saattaa olla taloudellisesti vaikeampi tilanne. Vaikka opiskelijat ovat rahallisesti köyhiä ei pelkkä taloudellinen niukkuus kerro kaikkea heidän elämästään. Opiskeli-

joiden elämään mahtuu paljon erityisesti pienen hyvinvoinnin aineksia, jotka eivät välttämättä ole millään tavoin riippuvaisia rahasta.

Opiskelijoiden elämään kuuluu samaan aikaan sekä pienen kurjuuden että pienen hyvinvoinnin aineksia. Pienen kurjuuden aineksia opiskelijoiden elämässä on opintotuen antama niukka taloudellinen turvallisuus, josta on seurauksena tinkiminen päivittäisestä kuluttamisesta. Toisaalta tästä taloudellisesta tinkimisestä voi seurata myös positiivista asioita opiskelijoiden elämässä. Vähätuloisuus ei ole vain negatiivinen asia vaan vähätuloisuudella on myös positiivisia funktioita. Pienituloisuus voi pakottaa opiskelijan miettimään vaihtoehtoisia selviytymis- ja kuluttamistapoja, jotka voivat parantaa erityisesti opiskelijan sisäistä elämänhallintaa .

Opiskelijoiden pienen hyvinvoinnin aineksia on tapahtumat, jotka katkaisevat taloudellisesti niukan arkielämän. Tällaisia voivat olla esimerkiksi hemmottelu jollakin ruualla tai matkustaminen toiselle paikkakunnalle, joka auttaa unohtamaan opiskelijaelämän kurjuuden. Toisaalta monet opiskelijat ovat sisäistäneet tämän kurjuuden, sillä olennainen osa opiskelijahabitusta on vähällä toimeen tuleminen, josta voidaan olla tavallaan myös ylpeitä. Olennainen osa opiskelijoiden hyvinvointia on myös se, että opiskelijat voivat saavuttaa koulutuksen avulla tulevaisuudessa taloudellisesti paremman aseman yhteiskunnassa kuin mitä se on nyt opiskelun aikana. Toisaalta tämä parempi asema ei ole taattu, koska nykyinen yhteiskunta sisältää paljon ennakoimattomia riskejä, joita yksilön voi olla vaikea hallita oman elämänpolitiikkansa avulla. Tätä riskien todennäköisyyttä kuvasti tutkimuksestani erityisesti se, miten vastenmielisesti tutkimukseeni osallistuneet opiskelijat suhtautuivat opintolainan ottamiseen opintoja varten.

Elämäalue, johon opiskelijoiden rahattomuus erityisesti vaikuttaa, on kulutus. Kulutus on nykyisessä yhteiskunnassa toiminta-areena, johon sisältyy monenlaisia merkityksiä. Kulutuksen merkitys yksilöille voi olla suuri, koska sitovat yhteisöt ovat murtuneet ja yksilöt liittyvät yhteen juuri kulutuksen edustamien objektien avulla eli syntyy ns. uusheimoja. Opiskelijat eivät ole kovin näkyviä kuluttajia, koska heillä ei ole varaa osallistua nyky-yhteiskunnan kulutusjuhliin, joka kohdistuu pääasiallisesti vapaa-ajan tuotteisiin. Opiskelijoiden kulutus kohdistuu sen sijaan perinteisesti välttämättömyyshyödykkeisiin. ja välttämättömyyskulutuskin vaatii toisinaan mielikuvitusta, jotta opiskelija saa rahat riittämään. Toisaalta tällainen kuluttaja ei ole kulutusyhteiskunnan ulkopuolella. Opiskelija toteuttaa vain omaa vaihtoehtoista ku-

luttamistaan. Tällainen vaihtoehtoinen kuluttaminen voi tuottaa kuluttamisen alueella ilmeneviä uusheimoja esimerkiksi opiskelijoiden ystäväporukat, jossa opiskelijat saattavat kierrättää vaatteita. Toisaalta on huomioitava, että opiskelijoiden elämäntyyli ei rakennu pääosin kuluttamisen pohjalle vaan opiskeluiden ja ystävien kanssa olemisen pohjalle, missä raha ei välttämättä ole tärkein asia. Opiskelijoiden identiteetti ei ole riippuvainen kulutuksen objekteista vaan opiskelijat ovat sisäistäneet niukan elämäntavan, joka on olennainen osa opiskelijoiden habitusta.

Opiskelijoiden köyhyyskokemukset eivät eronneet iän suhteen, mutta elämäntavan suhteen köyhyyskokemukset saattoivat erota. Mikäli opiskelija oli ennen yliopistollisen opiskelun aloittamista työskennellyt hyväpalkkaisessa työssä saattoi tällaisen opiskelijan suhtautuminen rahattomuuteen olla täysin erilainen kuin opiskelijan, joka tuli suoraan lukiosta opiskelemaan yliopistoon. Miehet ja naiset eivät huomattavasti eronneet köyhyyskokemusten suhteen, mutta miesten oli tavallaan vaikeampi puhua köyhyydestä, erityisesti nälästä, jota voidaan keskeisenä köyhyyden ilmentäjänä käytännössä.

Opiskelijat elävät suomalaisessa yhteiskunnassa niukkaa elämää, mutta silti heitä voidaan pitää yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. He eivät rakenna identiteettiään runsaan kuluttamisen pohjalle vaan omalle vaihtoehtoiselle kuluttamiselleen, ja opiskelulle. Ystävät ovat myös opiskelijoille tärkeitä. Opintotuki ei ole suuri, mutta sillä voi pärjätä, mikäli osaa kontrolloida menonsa ja tarpeensa oikein. Tästä ovat esimerkkinä tutkimukseeni osallistuneet opiskelijat.

LÄHTEET

Aaltonen Katariina&Helenius Piia&Riihinen Olavi: Mielekkyyttä epävarmuuteen opiskelun ja ansiotyön vuorovaikutuksella, Opetusministeriö, Koulutus ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja, Helsinki, 1997

Aittola Tapio: Uuden opiskelijatyypin synty, Opiskelijoiden elämänvaiheet ja tieteenalaspesivien habitusten muovautuminen 1980-luvun yliopistossa, Jyväskylän yliopisto, 1992

Alasuutari Pertti: Laadullinen tutkimus, Vastapaino, Tampere, 1995

Ala-Vähälä Timo: Korkeakouluopiskelijan opintotuki 1969-1986 ja sen käyttö, SYL-julkaisuja 2/88, Suomen ylioppilaskuntien liito ry, Suomen ylioppilaskuntien liiton monistuspalvelu, Helsinki

Alcock: Understanding poverty, MacMillan, London, 1993

Allardt Erik: Hyvinvoinnin ulottuvuuksia, Porvoo, 1976

Allardt Erik: Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa (toim.): Roos J:P&Hoikkala Tommi: Elämänpolitiikka, 2000-luvun kirjasto, Gaudeamus, Tampere-Paino Oy, Tampere, 1998, sivut 34-54

Angerpuro Kirsi: Mikä selittää tyytyväisyyskokemukset? Tulojen, toimeentulon muutosten ja viiteryhmien valinnan vaikutus tyytyväisyyden kokemuksiin. Teoksessa; Kangas Olli&Ritakallio Veli-Matti (toim.): Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa, Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 65, 1996, sivut 137-156

Autio Veli-Matti: Opintorahalla vai lainalla, opintotuen historiaa valtion opintotutkimuskeskuksen toimiajoilta 1969-1994 ja vähän ennenkin, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 1995.

Bauman Zygmund: Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality, Blackwell, Oxford, 1995

Bauman Zygmund: Postmodernin lumo, Tampere: Vastapaino, 1996

Bauman Zygmund: Sosiologinen ajattelu, Vastapaino, Juva, 1999

Beck Ulrich: Poliitiikan uudelleen keksiminen; kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck Ulrich, Giddens Anthony, Lash Scott: Nykyajan jäljillä, Tampere, 11-82

Boedeker Mika&Mäki Katja: Kulutus; arkista aherrusta vai iloista irrottelua? Grafia, Turku. 1997

Bourdieu Pierre: Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino, Tampere, 1985

Campbell Colin: The Romantic and the Sprit of Modern Consumerism, Blackwell, Oxford, 1987

Doyal Len&Gouh Ian: A Theory of Human Nees, 1991

Eskola Jari: Johdatus laadulliseen tutkimukseen, Tampere Vastapaino, Gummerus, Jyväskylä, 1998

Forssen Katja: Paljonko lapset maksavat? Sosiaalisen konsensuksen metodi kulutusyksikkölukujen määrittelyssä, Teoksessa Kangas Olli&Ritakallio Veli-Matti (toim.): Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa, Stakes, sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 65, 1996, sivut 85-105

Giddens Anthony: Modernity and Self-Identity, Self and Society in the Late Modern Age, Policy Press, 1991.

Hiltunen Virpi: Katsaus opintotukeen 1190-1997, Opetusministeriö, koulutus- ja tie-depolitiikan osasto, Helsinki, 1998.

Heikkilä Matti: Köyhyys ja huono-osaisuus. Teoksessa Riihinen Olavi (toim.): Sosiaalipolitiikka 2017, näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevai-

suuteen, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto SITRA (n:o 123), Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki-Juva, 1992, sivut 495-515

Heikkilä Matti&Hänninen Sakari&Karjalainen Jouko: Kokemuksia nälästä. Teoksessa (toim.): Heikkilä Matti, Hänninen Sakari ym.: Nälkä, Stakes, Raportteja, 153,1994, sivut 59-113

Heikkilä Matti: Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1990, Tilastokeskus, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1992

Heiskari Raija: Nuorten tie elämänvaiheköyhyydestä ikiköyhyyteen? Lapin yliopiston tiedotuslehti Kide, 1997:8, sivut 25-26

Helenius Pia: Nuorten kulutus ja identiteetti 90-luvun Suomessa, Kuluttajatutkimuskeskus, Keskustelualoitteita 22/1996.

Holstein James A&Gubrium Jaber F: The Active Interview. Qualitative Research Methods Series 37. Sage 1995

Honkasalo Antero: Riskinotto ja vaarojen merkityksestä, Teoksessa (toim.): Ojanperä Matti: Sireenien ulvonnasta sireenien lauluun, Antologia modernin yhteiskunnan riskeistä, IVO, Helsinki, 23-27

Hänninen Sakari: Nälästä. Teoksessa (toim.): Heikkilä Matti, Hänninen Sakari: Nälkä, Stakes, Raportteja 153, sivut 3-13-

Ilmonen Kai: Tavaroiden taikamaailma, Sosiologinen avaus kuluttamiseen, Gummerus, Jyväskylä, 1993

Ilmonen Kai: Kulutus ja arvot, Teoksessa (toim): Aittola Kari,&Alanen Leena& Rantamaa Paula: Minkä ikäinen olettekaan rouva, Sophi, Jyväskylän yliopistopaino, 1996, sivut 223-234

Jaakkola Pasi: Opintotukiuudistus, Selvitys vuoden 1992 opintotukiuudistuksen vaikutuksista opiskelijan arkielämään, Helsingin Yliopisto, Opintotukiasiain julkaisuja

10/1994, Yliopistopaino, Helsinki, 1994

Jolkkonen Ari: Koulutuksen varastointihypoteesi. Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita N:o 17. Joensuun Yliopisto, Joensuu, 1987

Kangas Olli&Ritakallio Veli-Matti: Eri menetelmät-eri tulokset? Köyhyyden monimuotoisuus. Teoksessa Kangas Olli&Ritakallio Veli-Matti (toim.): Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa, Stakes, sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 65, 1996., sivut 11-67

Kangas Olli: Onko sosiaalipolitiikalla vaikutusta: tutkimus köyhyysyyskeleistä OECD-maissa. Teoksessa Salavuo Kari (toim.): Onko sosiaalipolitiikalla vaikutusta? Vertaileva tutkimus tulonsiirtojen vaikutuksista lapsiperheiden, vanhusten ja työttömien toimeentuloon sekä tuloeroihin ja köyhyyteen Suomessa ja OECD-maissa. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 1997, sivut 41-56

Karisto Antti: Pirstoutuvan elämän politiikkaa, Teoksessa (toim): Roos J.P&Hoikkala Tommi: Elämänpolitiikka, 2000-luvun kirasto, Gaudeamus, Tammerpaino Oy, Tampere, 1998, sivut 54-76

Kivekäs Merja: Nuori oman elämänsä ohjaajana, keinona jatkuva kouluttautuminen. Teoksessa Viinamäki Leena (toim): Opiskellako vai ei? Näkökulmia opiskelusta 1990-luvulla, Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja c. työpapereita 23, Lapin yliopistopaino, Rovaniemi 1997, sivut 41-60

Kivinen Osmo&Rinne Risto: Korkeakoulutuksen kastijako, Janus, vol.3 (2) 1995

Kontula Osmo&Koskela Kaj: Ketkä Suomessa kokevat nälkää ja mistä syystä? Teoksessa (toim.): Heikkilä Matti, Hänninen Sakari ym: Nälkä, Stakes, Raportteja 153, sivut 39-55

Korpi Wlateral: Fattigdom i välfärden. Om mäniskör med socialhjälp. Tidens förlag. Stockholm, 1971

Koskinen Leena: Korkeakouluopiskelijan opintotuen enimmäisaika ja opintojen tuloharkinta. Opetusministeriön työryhmien muistioita 27:1996, Yliopistopaino

Lehtonen Turo-Kimmo: Shoppailu sosiaalisena muotona. Teoksessa (toim)Peltola Johanna :Kulutuskuultuuria. sosiologisia näkökulmia kulutukseen, Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitos. Oppikirjoja No 1, Kuluttajaekonomia, Yliopistopaino, Helsinki, 1995.

Lehtonen Turo-Kimmo: Rajallista ostamista, itseuri, omatunto ja mielihyvä. Teoksessa (toim) Roos J.P, Hoikkla Tommi:Elämänpolitiikka, 2000-luvun kirjasto, Tammerpaino Oy, Tampere 1998, sivut 219-252

Lempinen Petri: Opiskelen siis elän, Kysely- ja tilastotutkimus taidekorkeakoulun opiskelijoiden asenteista ja elinolosuhteista syksyllä 1997, Opiskelijajärjestön tutkimussäätiö Otus rs 12/1998, Monita Oy, Helsinki 1998.

Linjander Juha-Matti: Yliopistoinstituutio kulttuurisena uusintajana, Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A, Tutkimuksia 40, Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopiston monistuskeskus, 1991.

Maslow Abraham: Toward a Psychology of Being. Second edition. Van Nostrand.Princeton, 1968

Numminen Jaakko: Opintotuen johtoryhmän muistio, Ehdotus opintotukilainsäädännön uudistamiseksi, Opetusministeriön työryhmien muistioita 1991:27, Tabloit Oy, Helsinki, 1991

Opintotuki 1998-1999, Kansaneläkelaitos, Kansaneläkelaitoksen julkaisuja.

Opintotuen riittävyys korkeakouluopiskelijoilla, Jyväskylän Yliopiston Taloustieteen osasto, Keski- Suomen taloudellinen tutkimuskeskus 60/1983, Jyväskylän Yliopiston monistuskeskus, 1983

Ojakangas Mika: Miehen onni? Teoksessa (toim.): Roos J.P, Peltonen Eeva: Miehen elämää, kirjoituksia miesten omaelämänkerroista, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Kirjapaino, Oy West Point, Rauma, 1994, sivut 29-37

Pohjola Anneli: Näemme köyhyyden, mutta emme köyhiä. Teoksessa Heikkilä Matti&Vähätalo Kari (toim.): Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos, Gaudea-

mus, Tammer-Paino, Tampere 1994., sivut 191-212

Pohjola Anneli: Elämän valttikortit, nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa, Lapin yliopiston monistuskeskus, Rovaniemi, 1994

Poutvaara Panu: Opiskelijoiden toimeentulo ja valmistumisnäkömät, Tutkimus Helsingin Yliopistossa vuonna 1992 aloittaneiden opiskelijoiden taloudellisesta tilanteesta keväällä 1995, Helsingin Yliopiston ylioppilaskunta, Helsinki, 1995

Pouhineimi Martti: Suomalaisten arvot yhteiskunnallisessa muutostilanteessa. Teoksessa (toim): Ahlqvist Kirsi&Ahola Anja: Elämän riskit ja valinnat, hyvinvointialama-Suomessa, Edita, Tilastokeskus, Helsinki, 1996, sivut 30-47

Purhonen Anu:.....”Ei tässä ottaa opintolainaa, kireätä on jo muutenkin”. Opiskelijoiden tulonlähteet, taloudellinen selviytyminen ja opintolainan käyttö osana toimeentuloa 7/98, Stakes, Helsinki, 1995

Raitasalo Raimo: Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena, Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 1, Helsinki, 1995

Rawlins William K.: Friendship matters: Communication, Dialectics and the Life Course. Aldine de Gruyter, New York, 1992

Ritakallio Veli-Matti: Köyhyys ei tule yksin, tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentulotukiasiakkailta, Sosiaali- ja terveysturva, Tutkimuksia 11/1991

Ritakallio Veli-Matti: Köyhyys Suomessa 1981-1990, tutkimus tulonsiirtojen vaikutuksista, Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 39, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994

Rauhala Urho: Huono-osaisen muotokuva. Sosiaali- ja terveysministeriö Suunniteluosasto, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988

Roos J.P: Hyvinvoinnin kurjuus, Janus, vol. 2 (2) 1994, sivut 187-192

Roos J.P: Mitä on elämänpolitiikka, Janus vol. 4 (3) 1996, sivut 210-219

Roos J,P: Kuinka hullusti elämä on meitä heitellyt-suomalaisen miehen elämän kurjuuden pohdiskelua. Teoksessa (toim.): Roos J.P, Peltonen Eeva: Miehen elämää, kirjoituksia miesten omaelämänkerroista, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Kirjapaino Oy West Point, Rauma, 1994, sivut 12-29

Rowntree Seebolm: Poverty: A study of town life. Macmillan, London 1901

Runciman Wlater: Relative deprivation and social justice. Routledge&Kegan Paul, London 1966

Rönkkö Pertti: Hyvinvointivaltion suojaverkko toimeentuloriskinä. Tulojen uudelleenjaon kriittinen arviointi. Teoksessa Heikkilä Matti&Vähätalo Kari (toim.): Huonosuaisuus ja hyvinvointivaltion muutos, Gaudeamus, Tammer- Paino, Tampere 1994, sivut 244-283

Simpura Jussi: Elintasosta elämänhallintaan? Teoksessa (toim): Ahlqvist Kirsti&Ahola Arja: Elämän riskit ja valinnat, Hyvinvointia lama-Suomessa, Edita, Tilastokeskus, Helsinki, 1996, sivut 10-26

Storhammar Esa: Opintotuen saajien toimeentulo ja opintotuki vuonna 1984-85, Jyväskylän Yliopisto, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopiston monistuskeskus

Säylä Marko: Kuluuko vapaa-aika vai pitääkö kuluttamalla kuluttaa? Hyvinvointikatsaus nro 1/1993, sivut 20-23

Townsend Peter: Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living, Penguin Books, Harmondsworth, London.

Uusitalo Leena: Kulutus ja yhteiskunnan muutos, Hyvinvointikatsaus, kulutusspesiaali, 1998, sivut 2-6

Vesikansa Sanna: Opiskelijoiden toimeentulo ja työssäkäynti, Selvitys Helsingin Yliopistossa opiskelevien taloudellisesta tilanteesta ja työssäkäynnistä keväällä 1997, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, Paino Limes, 1997

Vähätalo Kari: Suomalaisen huono-osaisuuden tutkimus 1980- ja 1990-luvulla. Teoksessa Heikkilä Matti&Vähätalo Kari (toim): Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos, Gaudeamus, Tammer-Paino, Tampere, 1994, sivut 7-32

Ziehe Thomas: Uusi nuoriso, epätavanomaisen oppimisen puolustus, 1991

liite 2

TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEET OPISKELIJAT

Seuraavassa on kuvaus tutkimukseen osallistuneista opiskelijoista. Rahasummat kertovat tuloista, jotka opiskelijoilla on käytössä ruokakulujen ja vuokran maksamisen jälkeen.

Minna:20-25 vuotias, opiskelee yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa taloustieteen osastolla neljättä vuotta, naimaton, 400 mk/kk

Liisa:25-30 vuotias, opiskelee kasvatustieteellisessä tiedekunnassa seitsemättä vuotta, naimaton, 500 mk/kk

Jaakko:20-25 vuotias, opiskelee humanistisessa tiedekunnassa toista vuotta, naimaton, 600 mk/kk

Anna:20-25 vuotias, opiskelee okl:ssä ensimmäistä vuotta, naimaton, 500 mk/kk

Ilona:40-45 vuotias, opiskelee humanistisessa tiedekunnassa ensimmäistä vuotta, naimaton, 600 mk/kk

Miia:25-30 vuotias, opiskelee seitsemättä vuotta humanistisessa tiedekunnassa, naimaton, 700 mk/kk

Tapio:25-25 vuotias, opiskelee toista vuotta yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa taloustieteellisellä osastolla. eronnut, 2000-4200 mk.

Tuija:20-25 vuotias, opiskelee humanistisessa tiedekunnassa kolmatta vuotta, naimaton, 700 mk/kk

Maarit:20-25 vuotias, opiskelee toista vuotta okl:ssä, naimaton, 600 mk/kk

Hillevi:20-25 vuotias, opiskelee toista vuotta okl:ssä, naimaton, n.300 mk/kk

Maija:25-30 vuotias, opiskelee kuudetta vuotta yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa, avoliitto, n. 576 mk

liite 3

TAUSTATIEDOT

-Miten tullut tänne (Mistä, Milloin ylioppilaaksi, Onko ollut välivuosia, Oma työhistoria, Miksi tullut juuri Jyväskylään opiskelemaan)

-Ikä

-Vanhempien sosioekonominen asema

-Mitä opiskelee?

-Miten monta vuotta on opiskellut?

-Siviilisääty (naimaton, avoliitto, naimisissa,eronnut)

-Miten asuu? (yksiö, solu, alivuokralainen)

-Kuukausittain käytössä olevat tulot. Mistä lähteistä?

KÄYTÖSSÄ OLEVAT RESURSSIT

-Miten elämäntyylisi muuttui, kun rupesit opiskelemaan?

-tulotason lasku, Laskiko elintasosi jollakin alueella ja nousi toisilla?

-sopeutuminen elintason laskuun

-Onko opintotukijärjestelmä mielestäsi hyvä?

-Mitä hyvää?

-Mitä huonoa?

-Onko ollut lainaa? Miksi on ollut lainaa (Mihin tarkoitukseen lainaa) ja miksi sitä ei ole tällä hetkellä?

-Miten paljon jää rahaa kuukaudessa käyttöön vuokran maksun jälkeen? Erittele mihin rahasi menevät, miten paljon kuukaudessa ruokaan, puhelineläskäyn ja mihin muihin? Mihin paljon jää käteen, kun edellä mainitut pakolliset menot on hoidettu?

-Omien resurssien kuvailu (Mihin kuukaudessa käteen jäävällä summalla varaa, Mihin ei, Mitkä tarpeet etusijalle, Oletko joutunut luopumaan jostakin resurssien puutteen vuoksi)

-Työssäkäynti, Miksi käyt tai et käy töissä?

-Miten vaikuttaa opiskeluun?

-Koetko mielekkäänä?

-Vaikutus taloudelliseen tilanteeseen?

OPISKELU ELÄMÄNVAIHEENA

-Minkälaisena elämänvaiheena näet opiskelun?(Mitä siihen kuuluu, Mitä ei, Mistä et luopuisi, Mikä välttämätöntä?)

-Rahan vaikutus henkilökohtaiseen tavalliseen päivään

- Miten raha vaikuttaa?
 - Joudutko miettimään ”joka hetki” mihin rahasi käytät? Koetko ahdistavana vai onko se vain normaalia opiskeluajan niukkuutta?
 - Joudutko loppukuusta miettimään enemmän rahaa?
 - Oletko kokenut nälkää? Minkälainen tunne se on? Miten vältät sen?
 - Onko mielestäsi yleistä, että opiskelijat näkevät nälkää?
 - Muuttuiko ruokavaliosi , kun rupesit opiskelemaan? Voitko syödä vitamiinipitoista ruokaa?
 - Teetkö itse ruokaa? Näetkö, että on halvempaa tehdä ruoka itse kuin käydä syömässä opiskelijaruokalassa?
 - Mitä teet, jos rahat eivät riitä? Kuka on viimesijainen turvasi?
 - Mistä säästät ensimmäiseksi, jos sinun on pakko rahan puutteen vuoksi säästää?
 - Mitä ilman vaikea tulla toimeen, miten vaikuttaa elämääsi (positiiviset ja negatiiviset vaikutukset?)
 - Haittaako rahan puute opiskelua?
 - Mikä parasta/huonointa opiskelijaelämässä? Mitkä ovat olleet opiskeluaikasi huippuhetkiä?
 - Opiskeluajan avainpisteet: opintojen aloitusvaihe, keskivaiheen kriisi ja loppuvaiheen gradunteko-ongelmat. Missä vaiheessa koet itse olevasi? Miten näet muut vaiheet? Missä vaiheessa luulet taloudellisten ongelmien voivan kärjistyä? Miten vaikuttaa? Oletko itse kokenut?
- OPISKELIJAYHTEISÖLLISYYS**
- Minkälainen on lähiyhteisösi ja sinun suhteesi tähän lähiyhteisöön (ystävät, vanhemmat)Miten tärkeinä koet nämä suhteet ja miten tiivistä teidän välinen vuorovaikutus on?
 - Minkälaisena koet vanhempien taloudellisen tuen, Miksi et ota vanhemmilta tukea?Onko vanhemmilta saatava tuki muuta kuin taloudellista? Mitä?
 - Ystävien kanssa olemine?
 - Onko sinulla paljon ystäviä ja mikä niiden merkitys on sinulle?Jaatko ystävien kanssa opiskeluhuolesi?Minkälaisia nämä huolet ovat? Liitävätkö ne rahaan?
 - Mitä teette yhdessä?
 - Rajoittaako rahan puute sitä, mitä voitte tehdä?Miten?Mitä haluaisit tehdä ystäviesi kanssa, jos raha ei olisi este?
 - Miten ystäväsi vaikuttaa mielipiteisiisi?
 - Minkälaisia yhteisiä tapoja teillä on?

-Miten ystäväsi vaikuttaa elämäntapaasi? Haluatko erottautua vai samastua? Miksi ja miten?

-Onko piilossa olevia opiskelijaelämän normeja? Vaikuttaako paikkakunta, asunalue näihin normeihin?

OPISKELUAIKAINEN KULUTUS

-Minkälaiseen kulutukseen panostat?

-Mitä kulutat? Joudutko luopumaan joistakin kulutushyödykkeistä rahan puutteen vuoksi? (Esim Tv; sanomalehti, imuri, mikroaaltouuni) Miten koet luopumisen?

-Vaihtoehtoinen kulutus (Kirpputorit ym.)

-Mitä on sinun tapauksessasi?

-Minkälaiset tavat, Miten suuri osuus kulutuksesta? Koetko alentavana? Miten tärkeää taloudellisesti/sosiaalisesti?

-Teetkö itse vaatteita?

-Koetko olevasi köyhä?

-Minkälaisena näet köyhyyden ja sen kuka on köyhä?

-Oletko köyhä jollakin elämänalueella ja toisilla "rikas"?

-Onko rahattomuus ja köyhyys eri asia?

ASUMINEN

-Asutko tiiviisti yhdellä paikkakunnalla vai vietätkö ns. matkalaukkuelämää? Miten koet? Vaikuttaako taloudelliseen tilanteeseen? (vanhempien ruoka-apu)

-Oletko muuttanut useasti? Miksi?

-Oletko tyytyväinen nykyiseen asumistasoosi?

-Miksi tyytyväinen?

-Mitä parannettavaa?

-Asuisitko miten erilailla, jos sinulla olisi enemmän rahaa käytössä asumiskuluihin?

-Miten rahoitat kesällä asumisen? Poikkeaaako kesäinen elintasosi muuten nykyisestä elintasosta? Miten koet?

VAPAA-AIKA

-Mitä teet? Yksin vai muiden kanssa?

-Onko rahan puute sinulle este vapaa-ajalla?

-Miten hemmottelet itseäsi vapaa-ajalla?

-Miten/Millä/Milloin haluaisit hemmotella?

LOPUKSI

-Opiskelijan asema yhteiskunnassa?

-Koetko olevasi arvostettu?

-Milloin luulet valmistuvasi? Hidastaako taloudelliset ongelmat valmistumista? Mikä

edistää valmistumista?

-Oletko tyytyväinen elämääsi? Millä alueilla olet tyytyväinen ja millä et ole?

-Minkälaisena näet tulevaisuuden opiskelujen ja työssäkäynnin suhteen? Mitä odotat ja toivot? Haaveiletko, että voit joskus elää leveämmin vai valitsisitko nykyisen elämäntapasi?

-Miksi luulet, että tähän tutkimukseen osallistui enemmän naisia kuin miehiä? Onko rahattomuudella eri merkityksiä miehille ja naisille?